

**ALEVİLİKTE KADIN: ŞAHKULU SULTAN
DERGÂHI'NDAKİ KADINLARIN
“ALEVİ KADINI” ALGILAYIŞI**

Yüksek Lisans Tezi

Nazlı GÜMÜŞ

Kütahya-2011

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Sosyoloji Anabilim Dalı

(Yüksek Lisans Tezi)

**ALEVİLİKTE KADIN: ŞAHKULU SULTAN DERGÂHI'NDAKİ
KADINLARIN “ALEVİ KADINI” ALGILAYIŞI**

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Şehriban ŞAHİN KAYA

Hazırlayan:
Nazlı GÜMÜŞ

Kütahya-2011

Kabul ve Onay

Nazlı GÜMÜŞ'ün Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığı “Alevilikte Kadın: Şahkulu Sultan Dergâhı'ndaki Kadınların “Alevi Kadını” Algılayışı” başlıklı bu çalışma, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

..../...../2011

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Yrd. Doç. Dr. Şehriban ŞAHİN KAYA (Danışman)		
Prof. Dr. Tahire ERMAN		
Doç. Dr. İbrahim KAYA		

Doç. Dr. Abdullah YILMAZ
Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Alevilikte Kadın: Şahkulu Sultan Dergâhı’ndaki Kadınların “Alevi Kadını” Algılayışı” adlı çalışmanın; bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların, kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../.../2011

Nazlı GÜMÜŞ

Özgeçmiş

1984 Kahramanmaraş Elbistan doğumlu, 2004 -2008 yılları arasında Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde Lisans Eğitimi tamamladı. 2008 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim dalında Yüksek Lisans eğitime başladı.

ÖZET

ALEVİLİKTE KADIN: ŞAHKULU SULTAN DERGÂH'INDAKİ KADINLARIN “ALEVİ KADINI” ALGILAYIŞI

GÜMÜŞ, Nazlı

Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Şehirban ŞAHİN KAYA
Temmuz, 2011, 161 sayfa

Alevilikte kadın konulu bu çalışmada amaç, Alevi kadının konumuna yönelik söylemlerin, pratikte ne oranda karşılık bulduğunu irdelemektir. Tarih boyunca erkek egemenliği karşısında hep ikinci planda yer edinen kadınların, Alevi topluluğundaki konumlandırılması sorunsallaştırılmaktadır. Alevi söylem ve yazınlarında Alevi kadını, erkek ile eşit gösterilip özgürlüğüne vurgu yapılan bir konumdur. Ancak Alevi topluluğunda da kendini gösteren ataerkil yapı göz önünde bulundurulunca Alevi kadının tarih boyunca süregelen bu yapılanmanın dışında konumlandırılmayacağı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Alevi kadının gerçekte içinde yaşadığı ataerkil düzenden bağımsız ve her alanda erkek ile eşit konumda olmadığı altı çizilmektedir.

Alevi topluluğunda kadının, sürekli Sünni kadın üzerinden ve hep aynı söylemlerle erkeklerce tanımlanıyor olması, Alevi topluluğunda bir kadın sorununun olmadığı yanlıgısına neden olmaktadır. Alevi kadının söylemlerde belirtildiği kadar özgür ve erkek ile eşit konumda olmadığı feminist bir bakış açısıyla tartışılmaktadır. Alevi topluluğunda önemini günümüzde de koruyan dedelik makamında kadının temsil oranının yok denecek kadar az olması, Alevi liderlerinin önde gelenlerinin çoğunun erkek olması, erkek ile her alanda eşit olduğu vurgusu yapılan kadın konusunu sorunlu bir alana taşımaktadır. Bu anlamda Alevi kadınlarının söz konusu topluluk içerisinde ki konumlandırılışlarını nasıl değerlendirdiklerini anlayabilmek adına Şahkulu Sultan Dergâhı'nda bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir.

Hem Alevi kadınına yönelik çalışmaların az olması hem de Alevi kadının konumunu daha iyi anlayabilmek adına yapılan anket çalışması ile kadınların; ailede, sosyal hayatta, ibadette, çalışma ve izin gibi pek çok konuda belirttikleri görüşler istatistiksel veriler ışığında değerlendirilmektedir. Alevi kadınlarının kendilerini Sünni kadından farklı konumlandıkları, Aleviliği savunma eğilimi ile kadınlık kimliklerinde taviz vermekten çekinmemeleri ve kadın dede kavramını yadırgıyor olmaları gibi söylemleri destekleyen pek çok sonuç çıkmaktadır. Ancak şiddette maruz kalan, erkek egemenliğinin her alanda olduğu vurgusunu yapan ve kadınların dedelik makamında erkelerle aynı oranda olması gerektiğini belirten pek çok katılımcıda olmuştur. Bu bağlamda ‘Alevi kadını özgürdür ve her alanda erkek ile eşittir’ söyleminin bütün Alevi kadınlarına genellenemeyeceğinin altı çizilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Kadın, Kadın tarihi, Ataerkillik, Ötekilik.

ABSTRACT

WOMEN IN ALEVISM: PERCEPTION OF “ALEVI WOMEN” IN THE ŞAHKULU SULTAN DERGAHI

GÜMÜŞ, Nazlı

Postgraduate Thesis, Sociology Department

Thesis Advisor: Assistant Professor Şhriban ŞAHİN KAYA

July, 2011, 161 pages

This study focusing on the women in Alevism aims to determine to what extent the discourses about the place of Alevi women in schism have correspondence in practise. Positioning the place of women in Alevi society historically finding place behind men because of the male-dominant structure of the society is being problematized. Alevi women have been shown as equal with men in most of the Alevi literature and they are identified as free. However, when the patriarchal structure of the Alevi society is considered, it is clearly seen that Alevi women are not very different from those historically kept in the background. It has been emphasized that Alevi women are not independent from the patriarchal structure of the society in which they live and they are not equal with the men in any situations.

The fact that Alevi women have always been defined by men with the same statements over the Sunni women causes the misinterpretation that there is not a woman problem in Alevi society. It has been argued that it is a feminist view to state that Alevi women are not as free and equal with men as it has been stated. Woman subject has become more problematic because of the fact that the representation level of women is little if any in dede institution, most of the Alevi leaders are male and they state Alevi women are equal with the men in ever field of life. In this context, a field research was carried out in Şahkulu Sultan Dervish Lodge in order to understand what they thought about the status of the women in Alevi society.

With the survey study aiming to understand better the status of the Alevi women since there was not enough investigation about Alevi women, the views about the status of women in social life, pray, working life and permission were evaluated under statistical data. Various data were obtained from these views such as Alevi women’s positioning themselves different from the Sunni women, strictly defending Alevism and women identity and their regarding strange the female dede concept. However, there were many participants subjected to violence, complaining about male dominance and advocating female equality with men about dede institution. In this context, it was emphasized that the statement “Alevi women are free and they are equal with men in every field” could not be generalized for all Alevi women.

Key Words: Alevism, Women, History of Women, Patriarchy, Otherness.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. TEMEL KAVRAMLAR	10
1.1.1. Alevilik.....	10
1.1.2. Kimlik	12
1.1.3. Ötekilik.....	15
1.1.4. Ataerkillik	17
1.1.5. İlericilik-Gericilik	19
1.1.6. Özgürlük.....	21
1.1.7. Dede ve Ana Kavramları.....	22
1.2. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	26
1.2.1. Feminizm ve Eleştiriler	26
1.2.2. Modernite ve Kadın.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

ALEVİLİK VE SÖYLEMDE ALEVİ KADINININ KONUMLANDIRILIŞI

2.1. ALEVİLİK.....	32
2.1.1. Etimolojik Olarak Alevilik.....	34
2.1.2. Dini Olarak Alevilik.....	34
2.1.3. Felsefî Olarak Alevilik.....	36
2.1.4. Siyasî Olarak Alevilik.....	38
2.2. SÖYLEMDE ALEVİLİKTE KADININ KONUMLANDIRILIŞI.....	39

2.2.1. Hz. Ali'nin Kadını Konumlandırışı	41
2.2.2. Hacı Bektaş-ı Veli Geleneğinde Kadın	43
2.2.3. Pir Sultan Abdal'ın Kadına Bakışı	45
2.2.4. Bacıyan-ı Rum ve Kadıncık Ana	45
2.2.5. Dedelik Makamında Kadın	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞAHKULU DERGÂHI'NDA YAPILAN ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. ANKETİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	50
3.2. ANKETE KATILANLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	51
3.2.1. Yaş Grupları	52
3.2.2. Medenî Durum	53
3.2.3. Öğrenim Durumu	54
3.2.3.1. Eğitime Devam Etmeme Nedenleri	56
3.2.4. Mesleki Dağılım.....	57
3.2.5. Gelir Düzeyi	59
3.2.6. Eşlerin Eğitim Durumu	60
3.2.7. Çocuk Sayısı	60
3.3. KÜLTÜREL AKTİVİTELERE KATILMA.....	62
3.3.1. Takip Edilen Gazete ve Dergiler.....	62
3.3.1.1. Gazete ya da Dergi Takip Etme Oranları	62
3.3.2. Vakıf-Dernek Üyeliği.....	63
3.3.2.1. Üye Olunan Vakıf ve Dernekler	63
3.3.3. Takip Edilen Kültürel Faaliyetler.....	64
3.3.3.1. Takip Edilen Kültürel Faaliyetler.....	64
3.4. EVLİLİK.....	66
3.4.1. Evlenme Şekli	66
3.4.2. Evlilik Şekli Nasıl Olmalıdır?.....	67
3.4.3. Akraba Evliliği	69
3.5. ATAERKİL ÖRÜNTÜLER.....	70
3.5.1. Ailede Yaşlı Bakımı.....	71

3.5.2. Ziyaretlerde Öncelikler	75
3.5.3. Ev İçi Alış-Veriş Sorumluluğu	77
3.6. EŞİTLİK-EŞİTSİZLİK VE ŞİDDET.....	77
3.6.1. Sosyal Hayatta Kadın-Erkek Eşit Midir/Olmalı mıdır?	77
3.6.2. Alevilikte Kadın-Erkek Eşit midir?	79
3.6.2.1. Hangi Alanlarda Eşitlik?	79
3.6.3. Çalışma ve İzin.....	83
3.6.4. Kadının Okutulmasına Bakış	84
3.6.5. Şiddete Maruz Kalma.....	85
3.7. ALEVİLİK VE ALEVİLİKTE KADININ ALGILANIŞI.....	86
3.7.1. Değer Yargısı Olarak Aleviliğin Algılanışı	87
3.7.2. Cem'de Kadının Konumlandırılması.....	92
3.7.3. Alevilikte Kadın Erkek Eşitliği.....	97
3.7.4. Kadın Dede Olmalı mı?	104
3.8. ALEVİLİK VE GELENEKSEL ÖTEKİ'YE (SÜNNİ) KADIN	
AÇISINDAN BAKIŞ.....	113
3.8.1. Sünni ve Alevi Kadın Arasında Fark Var mı?	113
3.8.2. Ötekiyle Evliliğe Bakışı	122
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	127
EKLER.....	132
KAYNAKÇA	139
DİZİN	144

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 3.1: Yaş Grupları.....	52
Tablo 3.2: Medeni Durum.....	53
Tablo 3.3: Öğrenim Durumu.....	54
Tablo 3.4: Eğitim Durumunuz Nedir Sorusu ile Sünni ve Alevi Kadının Farkı var mı Sorularının Karşılaştırması	54
Tablo 3.5: Eğitim Durumunuz Nedir Sorusu ile Aile İçi Şiddete En Az Bir Defa Maruz Kaldınız mı? Sorularının Karşılaştırılması.....	55
Tablo 3.6: Okur-Yazar Olmayanların Eğitime Devam Etmeme Nedenleri	56
Tablo 3.7: Okur-Yazar Olup Eğitimlerine Devam Edememe Nedenleri	56
Tablo 3.8: Mesleki Dağılım	57
Tablo 3.9: Mesleğiniz Nedir? Sorusu ile Yaşınız? Sorusunun Karşılaştırılması	58
Tablo 3.10: Gelir Düzeyi.....	59
Tablo 3.11: Eşlerin Eğitim Durumu.....	60
Tablo 3.12: Çocuk Sayısı	60
Tablo 3.13: Yaş Grupları ile Çocuk Sayısının Karşılaştırması.....	61
Tablo 3.14: Gazete ya da Dergi Takip Etme Oranları.....	62
Tablo 3.15: Vakıf Dernek Üyeliği.....	63
Tablo 3.16: Takip Edilen Kültürel Faaliyetler	64
Tablo 3.17: Vakıf ya da Dernek Üyeliği ile Takip Edilen Kültürel Faaliyet Tablolarının Karşılaştırılması	65
Tablo 3.18: Evlenme Şekli.....	66
Tablo 3.19: Evlilik Şekli Size Göre Nasıl Olmalıdır?.....	67
Tablo 3.20: Hangi Yolla Evlendiniz Sorusu ile Evlilik Şekli Size Göre Nasıl Olmalıdır Sorusunun Karşılaştırması	68

Tablo 3.21: Eşinizle Akrabalık İlişkiniz var mı?	69
Tablo 3.22: Eşinizle Akrabalık İlişkiniz Var mı Sorusu ile Yaşınız? Sorularının Karşılaştırılması	70
Tablo 3.23: Ailedeki Yaşlıların Bakımını Kim Yapar?	71
Tablo 3.24: Sizin Anne-Babanız ve Eşinizin Anne-Babası Bakıma Muhtaç Olsa Hangisini Yanınıza Alırdınız?.....	72
Tablo 3.25: Ailedeki Yaşlıların Bakımını Kim Yapar Sorusu ile Sizin Anne-Babanız ve Eşinizin Anne-Babası Bakıma Muhtaç Olsa Hangisini Yanınıza Alırdınız Sorusunun Karşılaştırması	74
Tablo 3.26: Bayramlarda İlk Ziyaret Ettiğiniz Kişiler Kimlerdir?.....	75
Tablo 3.27: Köyünüz var mı? Köye Gidiyor musunuz?	75
Tablo 3.28: Kocanızın Köyüne mi Gidiyorsunuz Kendi Köyünüze mi (Farklıysa)?	76
Tablo 3.29: Köye Gidince Nerde Kalıyorsunuz?	76
Tablo 3.30: Ev İçi Alış-Veriş Sorumluluğu Kimdedir?	77
Tablo 3.31: Sosyal Hayatta Kadın Erkek Eşit Olmalı mıdır?	77
Tablo 3.32: Sosyal Hayatta Kadın Erkek Eşit midir?	78
Tablo 3.33: Alevi Kadın Erkek Eşit midir Sizce?	79
Tablo 3.34: İbadette Eşitlik Diyenler	80
Tablo 3.35: Aile İçi Kararlarda Eşitlik Diyenler.....	80
Tablo 3.36: Eğitim Alanında Eşitlik Vardır Diyenler	81
Tablo 3.37: Miras Konusunda Eşitlik Vardır Diyenler	81
Tablo 3.38: Gelir Getiren Bir İş Yapmak, Çalışmak İsteseniz Eşiniz Sizi Engeller mi/ Engeller miydi?	83
Tablo 3.39: Çocuklarınızdan Sadece Birini Okutma İmkânınız Olsa Bu Hangisi Olurdu? Kız ya da Erkek Olması Tercihinizi etkiler mi? Neden?	84
Tablo 3.40: Aile İçi Şiddete En Az Bir Defa Maruz Kaldınız mı?	85

Tablo 3.41: İbadet/İnanç Yönüne Değer Verenler	87
Tablo 3.42: Aleviliğin Eşitlikçi Yönüne Vurgu Yapanlar	88
Tablo 3.43: Aleviliği Aydın ve İlerici Olarak Değerlendirenler	88
Tablo 3.44: Kimlik Olarak Algılayıp Değer Verenler	89
Tablo 3.45: Aleviliği Özgürlük Olarak Algılayanlar	90
Tablo 3.46: Aleviliği Atatürkçü, Cumhuriyet'çi ve Laikliğe Bağlılık Olarak Değerlendirenler.....	90
Tablo 3.47: Aleviliğin En Çok Değer Verilen Yönünü Farklı Yorumlayanlar.....	91
Tablo 3.48: Şuan ki Durumundan Daha Etkin ve Önde Olmalıdır Diyenler	93
Tablo 3.49: Kadın Kapanmalıdır Diyenler.....	94
Tablo 3.50: İyi Bir Konumda Olduğunu Düşünüyorum Diyenler	94
Tablo 3.51: Hiç Katılmadım, Bilgim Yok Diyenler.....	95
Tablo 3.52: Eşitlik Var Diyenler	95
Tablo 3.53: İyi Bir Konumda Olduğunu Düşünmüyorum diyenler	96
Tablo 3.54: Alevilikte Kadın Erkek Eşit midir?	97
Tablo 3.55: Alevilikte Kadın Erkek Eşit midir? Sorusu ile Alevilikte Kadın Dede Olmalı mı? Sorularının Karşılaştırılması	98
Tablo 3.56: Evet Eşitlik Vardır. Çünkü Ayrımcılık Yoktur Diyenler.....	98
Tablo 3.57: Eşitlik Vardır. Çünkü Geçmişte de Vardı Diyenler.....	99
Tablo 3.58: Eşitlik var. Çünkü Aleviler Kadına Değer Verir Diyenler	100
Tablo 3.59: Eşitlik var. Çünkü İbadet Beraber Yapılıyor Diyenler	100
Tablo 3.60: Diğer Yönlerden Evet Diyenler	101
Tablo 3.61: Eşitlik Yok. Çünkü Alevilikte de Ataerkillik Var Diyenler	101
Tablo 3.62: Eşitlik yok. Çünkü Söylemdeki Eşitlik Pratiğe Yansıtılmıyor Diyenler ..	102
Tablo 3.63: Eşitlik Yok Ekonomik Nedenlerden Dolayı	103
Tablo 3.64: Eşitlik Yok Eğitimsizlikten Dolayı.....	103

Tablo 3.65: Alevilikte “Kadın Dede” Olmalı mı?	105
Tablo 3.66: Eşitlik Varsa Olmalıdır Diyenler	106
Tablo 3.67: Dini Bilgiye Sahipse Olur Diyenler.....	106
Tablo 3.68: ‘Kadın Dede’ Kavramına Yukarıdaki Kategoriler Dışında Yaklaşanlar ..	107
Tablo 3.69: Olmaz. Çünkü Geçmişte Böyle Bir Örnek Yok Diyenler	108
Tablo 3.70: Olmaz. Çünkü Dedelik Baba Soyludur Diyenler.....	108
Tablo 3.71: Olmaz. Çünkü Zaten Bir “Ana” Kavramı Var Diyenler.....	109
Tablo 3.72: Olmaz. Çünkü Kadın Bunu Başaramaz Diyenler	110
Tablo 3.73: Olmaz, Kadının Biyolojik Özelliklerinden Dolayı Diyenler	111
Tablo 3.74: Diğer Yönlerden Kadın Dede Olmaz Diyenler	112
Tablo 3.75: Sünni ve Alevi Kadının Farkı var mı?.....	114
Tablo 3.76: Alevi ve Sünni Kadın Arasında Fark Olmadığını Belirten Katılımcılar ..	115
Tablo 3.77: Yaşam Şekillerimizde Farklılık Var Diyenler	115
Tablo 3.78: Biz (Aleviler) Onlardan (Sünnilerden) Daha Özgürüz Diyenler.....	116
Tablo 3.79: İbadette Farklılık Var Diyenler.....	117
Tablo 3.80: İlericilik-Gericilik Konusunda Fark Var Diyenler	117
Tablo 3.81: Bizde (Alevilerde) Kadın Erkek Eşitliği var, Onlarda (Sünnilerde) Yok Diyenler.....	118
Tablo 3.82: Biz (Aleviler) Onlara (Sünnilere) Göre İş Hayatına Daha Çok Katılıyoruz	118
Tablo 3.83: Diğer Yönlerden Farklılık Olduğunu Belirtenler	119
Tablo 3.84: Giyim-Kuşam Konusunda Farklılık Var Diyenler	121
Tablo 3.85: Dünya Görüşü Konusunda Fark Var Diyenler	122
Tablo 3.86: Çocuklarınızın Sünni Biriyle Evlenmesine Nasıl Bakarsınız?	122
Tablo 3.87: Uyuşmazlık/Fikir Ayrılığı Oluyor/Olur Diyenler.....	123
Tablo 3.88: Deneyimlere Dayalı İyi Sonuçların Olmamasından Dolayı Diyenler	123

Tablo 3.89: Biz (Aleviler) Kabullen sekte Onlar (Sünniler) Kabullenmiyor Diyenler	124
Tablo 3.90: Geleneğin Bozulmaması/Asimile Olmamak için diyenler	124
Tablo 3.91: İbadette Farklılık Var Diyenler.....	125
Tablo 3.92: Alevi-Sünni Evliliklerini Diğer Yönlerden Karşı Çıkanlar	126

TEZ METNİ

GİRİŞ

Kadınlar, tarih boyunca erkek egemenliğine karşı kadın kimliği ile bir var olma mücadelesi içindedirler. Kadınlar, herhangi bir mesleki grupta, ailede, siyasette, sosyal hayatta, dilde ve en önemlisi tarihte her zaman geri plana itilen, ‘eril olmayan’ varlık olarak değerlendirildi. Ataerkil sistem ile tarihsel sürecin ve egemenlik alanlarının dışına itilen kadın, söz konusu sistem tarafından kendisine verilen konumları da kabul etmek zorunda bırakılmıştır. Böylece eril egemen durum meşruluk kazanmıştır. Alevi topluluğunda kadının erkek ile eşit ve özgür olduğu söylemleri, bizi Alevi topluluğunun tarih boyunca süregelen ataerkil düzenden kendilerini nasıl ve neye göre ayrı konumladıkları sorununu irdelemeye yönlendirmiştir. Alevi kadınlara atfedilen bu söylemlerin gerçek hayatta nasıl karşılık bulduğunu açıklamak bu çalışmanın asıl hedefidir. Bu bağlamda bu tezde asıl tartışılmak istenen nokta; söylemde erkek ile eşit olarak değerlendirilen ve daha özgür olduğu vurgusu yapılan Alevi kadınının, tarih boyunca süregelen ataerkil yapılanmanın dışında tutulamayacağı gerçeğidir. Konumlandırılması sürekli geleneksel ötekisi olan Sünni kadın üzerinden yapılan Alevi kadınının, Sünni hemcinsine bakışı ve kendini ondan hangi alanlarda farklı hissettiği sorunsallaştırılmaktadır.

Felsefi, siyasi, dini ve kültürel tanımlamaları bulunan, salt bir nokta üzerinden hareketle tek ve devamlı bir tanımlaması yapılamayan Aleviliğin, kadını ele alışı ve Alevi topluluğunda kadının konumu, söylemlere dayanılarak genel olarak Sünni hemcinsi üzerinden değerlendirilmeye çalışılacaktır. Alevi kadının konumunu belirlerken, tespitlerin Sünni hemcinsi üzerinden karşılaştırma ile gerçekleştirilmesinin nedeni öncelikle, Alevi kadının kendini ‘Alevi kadın’ kimliği ile tanımlarken ‘Sünni kadın’ üzerinden değerlendiriyor olmasıdır. Alevilik ile ilgili yazılan eserlerde, ‘Alevilikte kadın’ konulu bölümlerin genelinde de (Aktaş: 1997, Melikoff: 2004, Noyan: 1987, Vorhoff: 2004 gibi.) bu karşılaştırmayı görmek mümkündür. Ayrıca yapılan anket çalışmasında da katılımcıların kendilerini konumlama biçimleri sürekli öteki üzerinden hareketle belirtilmiştir. Bu tezde de ötekine (Sünni kadın) vurgu yapılması bu anlamda kaçınılmaz bir durum olmuştur.

Alevi söylem ve yazınlarında Alevi kadını, erkek ile eşit gösterilip özgürlüğüne vurgu yapılan bir konumdadır. Alevi kadınına atfedilen bu söylemlerin hep aynı

doğrultuda işleniyor olması ve eleştirel bir çizgide olan kaynakların (Vorhoff: 2004, Kaya: 2009 gibi) çok az olması bu tezin yazılma nedenleri arasında gösterilebilir. Alevi topluluğunda, kadın sorununun sürekli Sünni kadın üzerinden ve hep aynı söylemler üzerinden tanımlanıyor olması, Alevi topluluğunda bir kadın sorununun yokluğu! imajını yaratmaktadır. Alevi kadını gerçekte içinde yaşadığı ataerkil düzenden bağımsız ve her alanda erkek ile eşit konumda mıdır? Bunu anlayabilmek için Alevi kadınının ev içi karar mekanizmalarına ne ölçüde katılabildiği, şiddete maruz kalıp kalmadığı gibi temel sorular ele alınmalıdır. Alevilik, ataerkillikle kendini nasıl ilişkilendirmekte? Yine aynı sistem içinde Alevi kadını Aleviliğini nasıl algılamakta ve tanımlamaktadır? Bu sorulardan hareketle Alevi kadınının konumuna yönelik bir araştırma hedeflenmiştir.

Bu doğrultuda tezin 1. Bölümünde; öncelikle sıklıkla kullanılan; Alevilik, kimlik, ötekilik, ataerkillik, ilerencilik-gericilik, özgürlük ve dede-ana kavramları açıklanacaktır. Aleviliğin; dini, kültürel, felsefi, siyasi olarak çok boyutlu algılanıyor olması, Alevilikte kadın konulu bu çalışmada öncelikle kavramsal olarak da Aleviliğin ayrıntılı bir şekilde incelenmesini gerektirmektedir. Örneğin; Aleviliği din ekseninde yorumlayanlar ile Aleviliğin bir yaşan tarzı; felsefi bir görüş olduğunu savunanların kadına bakış açıları farklılık arz etmektedir. Bu anlamda Alevilikte kadını daha iyi irdeleyebilmek için bu kavramın ayrıntılı bir şekilde incelenmesine gerek duyulmuştur. Alevi kadının Alevi kimliğini kadın kimliğinin önünde tutuyor olması, kadınların kendi sorunlarını geri plana itmelerine neden olduğundan; Alevi topluluğunda kimlik ve kadının kimliği algılayışı da önemli noktalardan biri olmaktadır. Tarihsel süreçte erkek egemenliğine yenik düşen kadının, Alevi topluluğunda değerlendirmeye tabi tutulduğu bu tezde, ataerkillik kavramının ne olduğu ve ataerkil örüntülerin kendini en çok hangi alanlarda gösterdiğini açıklamakta gereklilik arz eden bir diğer konudur. Erkek ile eşit ve özgür olduğu söylenen Alevi kadının ataerkillik bağlamında değerlendirilmesi tezin geneline hâkim olan bir konudur.

Alevi kadınlarının gerek kendileri tarafından gerekse de Alevi aydın ve yazarları tarafından Sünni kadın üzerinden değerlendiriliyor olması, ötekilik kavramının ele alınmasını gerektirmektedir. Ötekiliğin neye göre, nasıl belirlendiği ve Alevi kadının ötekiyi nasıl algıladığı açıklanmaktadır. Alevi ve Sünni toplulukları arasındaki ötekiliğin belirginleştirilmesi için en sık kullanılan ilerencilik-gericilik ve özgürlük kavramlarıdır. Söz konusu toplulukların farklılık noktalarını keskinleştirmede kadınlara

bu söyler üzerinden göndermeler yapıyor olmaları bu kavramların incelenmesi gerekliliğini doğurmuştur. Alevi topluluğunda günümüzde de önemini koruyan ‘dede’lik kavramı ve dedenin eşi olan, dede olmadığı zamanlarda cem törenini yöneten ‘ana’ kavramı da ele alınan konulardan biridir. Kadınların dedelik makamında çok az oranda temsil ediliyor olmaları ve dedeliğin ‘eril’ alanlar arasında değerlendirilip kabul görmüş olması, bu çalışmada tartışılan en önemli konulardan biridir. Teorik alanın ilk kısmını oluşturan bu bölümler için, Alevi yazınıyla ilgili literatür taraması yapılmış ve diğer kavramların açıklama ve değerlendirmelerinde de bu yazınlarla bağlantı kurulmaya çalışılmıştır.

Alevilikte kadını ve konumunu irdelemeyi hedefleyen bu çalışmada, kuramsal çerçeve olarak feminist yaklaşım kullanılmaktadır. Feminist teori kadının her durumda erkek ile eşit konumda olması gerektiğini belirten ve bunu savunan bir yaklaşımdır. Bu çalışmada kadının erkek ile bir ve eşit olması gerektiğini ön gören eşitlikçi feminizm baz alınarak Alevi kadının konumuna yönelik değerlendirmeler yapılmaktadır. Egemenlik ve iktidar alanlarının dışına itilen kadınların toplumsal süreçlerde etkin özneler olarak görünürlülük kazanamamış olmaları ve bunun yansımalarının Alevi topluluğunda da kendini göstermekte olduğu açıklanmaktadır. Alevi topluluğunda geçmişten beri en etkin kurum olan dedelik makamında kadının temsil oranının yok denecek kadar azdır. Bu durum, egemenlik alanı olarak düşünülebilecek bu kurumun ataerkil örüntünün bir mekanizması olduğunu bizlere göstermekte ve Alevi kadının konumunun feminist bakış açısıyla eleştirilmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Alevi kadının kamusal alanların dışında tutulduğu Alevilik Açılımı meselesinde de görülmektedir. “Kadınsız Alevilik: Aleviliğin Kamusal Söylemleri ve Tarih Yazımı” adlı makalesinde Kaya (2009), Alevi kadınına atfedilen söylemler üzerinden Alevi kadının konumunu tartışmaktadır. Kaya, tartışma programlarında Alevilik ile ilgili konularda görüşlerini belirtenlerin ve son zamanlarda politik sahada sıklıkla tartışılan Alevilik Açılımı meselesini yönetenlerin ve tartışanların genellikle erkeler olduğunu belirtmektedir. Kaya (2009)’nın bu doğru tespitinden hareketle; Alevi kadının erkek ile her alanda eşit olduğu görüşünün söylemde kaldığı ve kamusal alanda Alevi kadının temsilinin sorunsal bir alan olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

Literatür taramasının devam ettiği 2. Bölümde, Aleviliğin kabul gören tanımlamaları baz alınarak, Alevilik olgusu ayrıntılı bir değerlendirilmeye tabi

tutulmaktadır. Bu ayrıntılı değerlendirmenin nedeni yukarıda da belirtildiği üzere, Alevi kadının konumunu farklı Alevilik tanımlamaları ekseninde ele almaktır. Bu bölümde, ayrıca Alevi topluluğunca Alevilerin önderleri olarak görülen; Hz. Ali'nin, Hacı Bektaş-ı Veli ve geleneğinin, Pir Sultan Abdal'ın ve tartışmalı bir alan olarak kurguladığımız Dedelik makamı'nın kadına bakış açıları söylemler üzerinden değerlendirilmektedir. Cinsiyetsizlik (can) kavramı üzerinden Alevi topluluğunda kadın erkek eşitliğinin anlatıldığı ayrıntılı literatür taramasına bu bölümde başvurulmuştur. Ahi Teşkilatının kadınlar kolu olan Bacıyan-ı Rum Teşkilatı ve Alevi-Bektaşî topluluğu açısından oldukça önem arz eden konulardan biri olan Kadıncık Ana ile ilgili açıklamalar ve bu teşkilatın ve Kadıncık Ana'nın, günümüz Alevi kadını açısından önemi de değerlendirilen konu başlıkları arasındadır. Geleneksel öteki olan Sünni kadın ile Alevi kadının farklılık noktalarını belirginleştirmek adına sıklıkla gönderme yapılan Bacıyan-ı Rum Teşkilatı ve Kadıncık Ana figürü bu anlamda önemli bir noktada durmaktadır. 'Biz Bacılar'ın torunlarıyız. Erkek ile her alanda eşit durmamız gerekir' diyen Alevi kadınlarının, geçmişte toplumsal süreçte etkin bir rol oynayan kadınları örnek edinmiş olmaları Alevi kadının ve Türk kadının tarihi açısından önemli bir dayanak noktası olarak düşünülmelidir.

Oldukça geniş olan Alevi literatürü arasında Alevi kadınına yönelik çalışmaların azlığı ve var olan kadın konulu yazınların genel olarak aynı doğrultuda oluşu, alan araştırması zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. 3. Bölümde, Alevi kadınına atfedilen söylemlerin gerçek hayatta ne oranda karşılığını bulup/bulamadığını sorgulamaya yönelik bir alan araştırması; 6/7 Mart 2010, 13/14 Mart 2010, tarihlerinde İstanbul'da yapılmıştır. Bu çalışma, belli bir inanca/kimliğe sahip olan insanların daha yoğun gideceği mekânlardan biri olarak düşünülen Şahkulu Sultan Dergâh'ında bir grup Alevi kadını ile gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de istatistiklerin etnik ya da dini köken itibariyle tutulmaması ve insanlara Alevi misiniz? Sünni misiniz? Diye sorulamayacağından dolayı Alevi kadınlarına ancak böyle bir mekânda ulaşmak mümkün olmuştur. Bu çalışmanın istatistiksel verileri üzerinden hareketle, Alevi kadının Alevi topluluğunda kendini erkek ile eşit görüp/göremediği, üretilen söylemlerin dayanakları ve bunların kadınların gündelik hayatlarında ki yansımalarını ele alan uygulamanın soru ve tabloları bu bölümde değerlendirilmektedir.

Gerçekleştirilen anket çalışması ile Alevi kadınlarının; aile içi karar mekanizmalarında, çalışma ve izin konularında, yaşlı bakımında, miras dağılımında, sosyal hayatta, erkek karşısında nasıl bir konumda durduğu, Alevi topluluğunda ataerkil örüntülerin hangi bağlamlarda varlık gösterdiği örneklem grubuna sorulan sorular ışığında değerlendirilmeye tabi tutulacaktır. ‘Alevi kadını özgürdür.’ ‘Alevi kadını erkek ile eşittir.’ Klişelerinin Alevi kadının şiddete maruz kalmasını engelleyip engelleyemediği, ötekiyle evlilik noktasında özgür Alevi kadının nasıl sorunlar yaşadığı ve bununla bağlantılı olarak Alevi kadının evlilik şeklinin nasıl olduğu da tartışılan konular arasındadır. Alevi kadınına atfedilen söylemler ışığında Alevi kadınının dede olarak görev alması gerektiği belirtilirken, kadın dede sayısının çok az olması ve kadın dede kavramının yadırganıyor olmasının nedenleri de ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmektedir. İstatistiksel veriler üzerinden yapılan bu değerlendirmelerin, Türkiye’de ki bütün Alevi kadınlarının karakteristiklerini yansıtmayacağı belirtilmelidir. Bu çalışmanın Türkiye’de yaşayan Alevi kadınların, toplumdaki konumu ile ilgili olarak bazı ipuçları vereceği düşünülebilir. Ancak Alevi kadınları üzerinden daha genel bir görüş bildirmek için, daha geniş ölçekte bir istatistiksel çalışma uygulanmalıdır. Örneklem grubundaki katılımcıların çoğunluğunun ev kadınlarından oluşması gibi bilimsel bir çalışmanın genellenmesini engelleyecek etkenlerin daha aza indirgenmesine olanak tanıyacak düzenlemeler ile Alevi kadınının değerlendirilmesine yönelik çalışmaların daha genel sonuçlar verebileceği belirtilmelidir.

Alevilik ile ilgili eserlerin genelinde Alevi kadınına yönelik söylemlerin; ‘Alevi kadını her alanda erkek ile eşittir, Alevi kadınının söz hakkı vardır ve özgürdür...’ şeklinde yorumlamaların hâkim olması ve bunların çoğunluğunun erkekler tarafından söyleniyor olması, salt Alevi kadınının konumuna yönelik bir alan araştırmasının yapılmamış olması bu tezin ortaya çıkma nedenidir. Kadını kısıtlayan ve denetim altında tutmaya çalışan; kuramsal ve kültürel uygulamaların; ataerkilliğin, Alevi topluluğunda Alevi kadını ne oranda etkilediği sorunsallaştırılmaktadır. Aleviliğin tarihsel süreçte yaşadığı talihsizlikler Alevi kadını açısından kadınlık sorunlarını tabiri caizse bir ‘sineye çekme’ durumuna getirmekte ve eril söylemleri benimseme ve kabul etme sonucunu doğurmaktadır. Gözlemlenen en çarpıcı sonuçlar arasında; Alevi kadınlarının, Alevi kimlikleri söz konusu olunca kadınlık kimliklerinden taviz vermeyi göze almaları ve bunu Aleviliği sahiplenme ve savunma yönelimi olarak

içselleştirmeleri kadın kimliklerini arka plana atıklarını kanıtlamaktadır. Bu tezde, ataerkil sistemde özgürleşmiş! Ama kurtulamamış, şiddet gören, kamusal ve siyaset alanında söylemler ışığında temsilinin yüksek olması beklenen ama yok denecek kadar az temsil edilen Alevi kadının perde arkası incelenmektedir. Genel olarak bu sorunların eleştirildiği bu çalışmanın sonuç bölümünde, Alevi topluluğunda kadına yönelik üretilen söylemler ve sorunsallıklar üzerine öneriler ve genel bir değerlendirme sunulmaktadır.

Araştırmanın Problemi

Alevi topluluğunda kadına atfedilen ‘Alevi kadını özgürdür’, ‘Alevi kadını erkek ile her alanda eşittir’ gibi söylemlerin gerçek hayatta karşılığını ne denli bulabildiğini araştırmak bu çalışmanın asıl problemidir. Alevi kadının bu şekilde konumlandırılışının nedeni ‘öteki’ olmak mı yoksa ‘ötekileştirmek’ mi? Tarih boyunca kadını her alanda kısıtlayan ataerkil örüntülerin Alevi kadını üzerindeki etkisinin boyutu nedir? Söz konusu topluluk içerisinde Alevi kadının dinî, siyasi ve kamusal alanlarda temsil oranının düşük olması, Alevi topluluğunda kadına yönelik atıfları söylemde bırakmakta ve tartışmalı bir alan yaratmaktadır. Alevi kadınına yönelik belirtilen bu söylemlerin neredeyse hepsinin aynı doğrultuda olması ve erkeklerce söyleniyor olması Alevi kadını açısından sorunlu bir nokta olarak düşünülmelidir. Alevi kadınlarının söz konusu Alevilik olunca Aleviliği savunmak adına kadın olarak kendi kimliklerinden taviz vermekten çekinmemeleri Alevi kadını açısından bir sorundur.

Araştırmanın Amacı

Tarih boyunca kadınların hayatlarını kısıtlayan ve onları her alanda denetim altında tutup ikincilleştiren ataerkil örüntülerin, Alevi topluluğunda da var olduğu kabullünden hareketle, Alevi kadınına atfedilen söylemlerin sorunsallaştırılması gerekmektedir. Alevi kadının konumuna yönelik feminist bakış açısıyla eleştirel bir yaklaşım sunmak amaçlanmıştır. Bununla birlikte; Alevi kadını konu alan çalışmaların hem az olması hem de var olan çalışmaların çoğunun Alevi kadını erkek ile bir ve eşit gösterme çabası içerisinde olmasıdır. Alevi kadını pek çok alanda erkek ile eşitlik noktasını yakalamış ve pek çok kadından da kendini daha özgür hissediyor olabilir. Ancak bu söylemlerin bütün Alevi kadınlarını kapsayacak şekilde ifade ediliyor olması kendi içinde bir çelişkiyi barındırmaktadır. Alevi kadınına da kadın olduğu için

hayatının pek çok alanında eril sistem tarafından ikincilleştirildiği ve hatta şiddete maruz kaldığı bir konumdan bahsediyorsak eğer Alevi kadınında sorunları olduğu ve bu sorunlara değinmenin gerekliliği de kaçınılmaz olacaktır.

Araştırmanın Önemi

Alevilikle ilgili pek çok araştırma yapılmasına rağmen, Alevi kadınının toplumsal hayattaki yeri sorunsallaştırılmamıştır. Bu araştırmanın önemi Alevi kadınının da ataerkil örüntülerden kendine düşen payı aldığı ortaya koymaktır. Alevi kadınının konumuna yönelik bu araştırmada, Alevi kadınına atfedilen söylemlerin gerçek hayatta karşılığını ne oranda bulduğunu incelemeye yönelik bir alan araştırması yapılmıştır. İstatistiksel veriler üzerinden hareketle Alevi kadınına atfedilen söylemlerin ne oranda geçerlilik kazandıklarının değerlendirilmesi bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Yapılan anket çalışmasının sonuçları ile bütün Alevi kadınları üzerinden bir genelleme yapmak yanlış olacaktır. Ancak ilginç bulgular sunan bu istatistiksel verilerin Alevi kadınlarının konumları hakkında ipuçları verebileceğinin altı çizilmelidir.

Araştırmanın Hipotezleri

Alevi kadını söylemlere göre toplumdaki öteki (Sünni) kadınlardan daha iyi bir konumda gösterilmektedir. Ancak nasıl ki dünyada ki bütün kadınlar eril sistem tarafından hayatlarında kısıtlamalara maruz bırakılıyorsa, Alevi kadını da bu kırılamayan yapıdan kendine düşen payı almaktadır. Tarihin yazımında ve yapımında etkin özneler olarak görülemeyen kadınların hayatları ataerkil örüntülerin denetimi altındadır. Kadınlar ile ilgili konuların ve sorunların pek çoğu erkeklerce tartışılmakta ve sözde çözümler (!) sunulmaktadır. Eril düzen tarafından kadınlara sunulan sınırlı hak ve özgürlüklerin kadınların pek çoğu tarafından benimsenmesi ise bu düzenin meşruluk kazanmasına neden olmaktadır. Bu anlamda Alevi kadınına atfedilen söylemlerin çoğunun erkeklerce söyleniyor olması, Alevi kadınının konumun sorunlu bir alan olarak düşünülmesi gerektiği sonucunu doğurmaktadır. Bu tez Alevi topluluğunda kadınının ataerkil örüntülerden bağımsız bir şekilde konumlandırılmayacağını varsaymaktadır.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırmanın kapsamını “Alevilik” ve “Alevilikte kadın” oluşturmaktadır. Kapsam çerçevesinde araştırmanın evreni Şahkulu Sultan Dergâhı olarak belirlenmiş

109 katılımcı ile Alevilikte kadının konumunu belirlemeye yönelik anket çalışması yapılmıştır.

Alevi topluluğunda kadına atfedilen söylemlerin gerçek hayatta karşılığını bulup bulmadığını anlayabilmek için farklı yaş, medeni durum, meslek, gelir grubundan katılımcılarla çalışılmıştır. Anket yapılan kişi sayısının mümkün olduğu kadar çok, çeşitli ve temsil kabiliyetine sahip kişiler olmasına hassasiyet gösterilmiş olup, farklı yorumların ve anlayışların çıkmadığına kanaat getirilinceye kadar anket ve gözlemlere devam edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. TEMEL KAVRAMLAR

Alevilikte kadının konumunu irdelemeyi amaçlayan bu tezde bazı temel kavramların özellikle açıklanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bölümde öncelikle tezde çok sık kullanılacak olan Aleviliğin, ne olduğu ve tarihsel dönüşümü ile ilgili kısa bir bilgilendirme sunulacaktır. Bir kimlik söylemi olarak Aleviliğin ortaya çıkışı ve Alevi topluluğunda kadın kimliğinin yeri ve önemi açısından kimlik kavramı ele alınacaktır. Alevi topluluğun kendini tanımlarken ve konumlandırırken sürekli Sünni topluluğu baz alması, Alevileri ve Sünnileri birbirlerinin ötekileri durumuna getirmektedir. Bu bağlamda da ötekiliğin nasıl ve neye göre oluşturulduğu, bu topluluklar açısından nasıl bir önem arz ettiği “ötekilik” kavramı çerçevesinde değerlendirilecektir.

Bir topluluk içerisinde var olan bir kadın sorununu incelemeyi amaçlayan bir araştırmanın en başta ele alması gereken konu ataerkillik konusudur. Bütün toplumlarda var olan ataerkil düzenin özellikle söylemlerinin araştırma alanımız olan Alevi topluluğundaki varlığına ve kadınlar üzerindeki etkisine tezin genelinde değinilecektir, ancak genel hatlarıyla bu bölümde işlenecektir. Gerçekleştirilen alan araştırmasında örneklem grubundaki kadınların (Alevi kadınları) gerek kendi topluluklarını tanımlamada gerekse de söz konusu topluluk içerisinde kendi konumlarını belirlemede sıklıkla kullandıkları ilericilik-gericilik ve özgürlük kavramları bu anlamda önem taşımaktadır. Bu kavramların aslında neyi ifade ettiği ve Alevi topluluğundaki kadınlar tarafından nasıl algılandığı sorunsallaştırılarak ele alınacaktır. Son olarak da Alevi topluluğu açısından çok önem verilen “dede” kavramı ve aynı oranda önem verilmesi gerektiğini düşündüğümüz ‘ana’ kavramları incelenecektir.

1.1.1. Alevilik

Alevilik genel olarak Müslüman çevrelerin yayıldığı geniş bir coğrafî alana yayılmıştır. “ ‘Alevilik terimi, mensupları esas olarak Türkiye’de ve daha az sayıda Irak’ta, İran’da, Suriye’de, Bulgaristan’da, Yunanistan’da, Romanya’da ve Arnavutluk’ta bulunabilen yaygın bir dini cemaati anlatmaktadır” (Çamuroğlu, 2003: 96).

“Ali” yandaşlığı olarak da bilinen Alevilik genel olarak; Allah, Muhammed, Ali üçlemesini kabul edip bu üçleme doğrultusunda yaşamayı öne sürer. Bu yaklaşım

Aleviliği bir din çerçevesi içinde değerlendirmektedir. “Güçlü gnostisizm izleri taşıyan senkretik inanç yapısına rağmen, bu cemaat, kendisini genel İslam çerçevesi içinde tanımlamaktadır” (Çamuroğlu, 2003: 96). Alevilik her ne kadar çoğu zaman dinî olarak tanımlansa da, çok keskin dini yaptırımlara sahip değildir ve bu yaptırımlar konusunda kesin çizgileri de yoktur. Aleviliğin yeni tanımlamalara ve yorumlamalara açık olmasının nedeni de sorgulanabilir olmasından kaynaklıdır.

Alevilik, sorgulanabilir olmasından dolayı, çeşitli çevrelerce oluşturulan farklı tanımlamalarını mümkün kılmaktadır. Alevilik hakkındaki mevcut karışıklığın onun sosyolojik çeşitliliğinin bir yansıması olduğu da varsayılabilir. Yüzyıllarca mevcut iktidar sahipleri tarafından uygulanan tecritten sonra farklı kültürlerden de etkilenerek yeni tanımlamalara açık bir yapıya bürünmüştür. Dolayısıyla tek ve talep edilir bir tanım oluşturmakta güçlüklerle karşılaşmıştır (Messicard, 2005: 20–21). Çünkü Alevilik, bazı kesimler tarafından yaşam felsefesi olarak, bazıları için Ali yandaşlığı olarak, bazılarına göre ise dini bir yapılanma olarak görülmektedir. Aleviliğin dini bağlamda düşünülmesinin dışında, özellikle Aleviliği yaşam tarzı olarak benimseyenler dogmatik düşüncelerden arınık eleştiriye, sorgulamaya ve gelişime açık olan kesimlerdir. Zaten burada cevap aranması gereken en önemli soru da; Alevilik sadece din olsaydı ya da Ali yandaşlığı olsaydı; Ali'nin camide namaz kılarken öldürülmesinden dolayı, bu gün Alevilerin Sünni kesime oranla camiye daha çok rağbet göstermesi, yani Ali'nin, Muhammed'in ve Allah'ın yolundan ilerlemesi beklenmez miydi? Bu gün Alevi kesimin, Sünni kesimden daha az camiye gitmesinin sebebi; Ali'nin camide öldürülmüş olduğuna bir tepki mi yoksa Aleviliğin Ali'den ve dinden bağımsız bir hayat felsefesi olarak algılanması mıdır? “Din” denildiğinde, akla ilk gelen dogmatik, sorgulanmadan kabul edilen düşünceler değil midir? O halde Alevilik bir din ise, nasıl sorgulanabiliyor? Sorgulanabilen, eleştirilebilen, modern dünyaya paralel gelişime açık, esnek yaptırımlara sahip bir dinden bahsedilebilir mi?

Alevilik/Bektaşılık kavramı ilk olarak 19. yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır. Daha önce bu kavramların hitap ettiği toplulukları ifade etmek için Kızılbaş, Rafizi gibi kavramlar kullanılmaktaydı. “Osmanlı’da Alevilik, genel olarak “düzeltilmesi”, “yola getirilmesi”, “hidayete erdirilmesi” gereken bir “sapma” olarak görülmektedir (Aydın, 2007: 142). Osmanlı Devleti, Sünni İslam’ı benimsediği için Aleviliği merkezi otoriteye karşı bir tehdit olarak algılıyor ve sürekli Aleviler üzerinde baskı politikası

uyguluyordu. Bu inanç sistemi Okan (2004)'a göre Batınlık içinde değerlendiriliyordu ve Batınlığın esasları şu şekilde sıralanmıştı:

“a. Methodsuz yorum

b. Peygamber ve imam hakkında aşırı inanç

c. Allah'ın bir kulda tecelli edeceğine inanmak

ç. Ahireti inkar edip tenasühü kabul etmek

d. Sonunda da bütün dini emirlerin... alemin düzeni için konduğuna inanıp, tam bir inkâra varmaktır” (Okan, 2004: 18–19).

Şeklinde Aleviliğin toplum tarafından bir dışlanmaya uğraması için Sünni İslam'ın neredeyse tam bir karşıtı olarak sunulmuştur. “Alevi-Bektaşî dergâh örgütlenmesi, 1826 yılında yeniçeri isyanı bahane edilerek büyük ölçüde tahrip edildi. Dergâhlar ve içindeki değerli eşyalarla kitaplar yakıldı” (Kaplan, 2001:243). Osmanlı Devleti'nin baskı politikaları sonucu tahrip edilen Alevi/Bektaşî tekkeleri faaliyetlerini gizli şekilde yapmak zorunda kalmıştır. Ancak 1960'lar ve sonrasında itibaren Batı'ya göç dalgasının başlaması sonucu Aleviler, Batı'daki İnsan Hakları kavramıyla karşılaştılar. Batı'da öğrendikleri bu kavramı Türkiye'de kendi kimlikleri için uygulamaya başladıklarında aslında Cumhuriyet dönemi boyunca desteklenen bu kavramlar Alevilerin gizli-sözlü olarak aktarılan geleneklerinin 1980'lerin sonları ve 90'larda dernekler, kitaplar, televizyon programları, festivaller ve radyo kanalları ile kamusal alana çıktı ve bu süreçle beraber bir Alevi aydın zümresi oluştu. Gizli-sözlü olarak devam eden Aleviliğin medyaya taşınmasıyla birlikte bu geleneği değişime uğramıştır (Şahin, 2002: 123). Alevilik artık bir kimlik olarak her alanda ortaya çıkmış ve en önemlisi de insanlar artık daha rahat bir şekilde ‘ben Aleviyim’ diyebilecekleri bir noktaya gelmişlerdir.

1.1.2. Kimlik

20. yüzyılın son dönemlerine damgasını vuran en önemli olgulardan biri kimlik kavramıdır. Kimlik, bazı insanlarla nelerinizin ortak olduğunu ve tercih edildiğini belirlerken, kişiyi başkalarından nelerin farklılaştırdığına vurgu yapan ait olma sorunudur. “Kimlikler bizi konumlayan ve kendimizi konumladığımız farklı durumlara

verilen isimlerdir, geçmişin öyküleridir” (Hall, 1998:177). Kimlik, insanların içine doğdukları kültürden etkilenecek benimsedikleri yaşam tarzıdır. Kişinin beklentilerinin, yapmak istediklerinin ya da hayat tarzının kültürel değerlerle uyuşmaması durumunda ise birey kimlik karmaşası yaşamaktadır. “Kimlik, insanın olmak istediği şey ile dünyanın olmasına izin verdiği şeyin buluşma noktasıdır. Buna göre kimlik, koşullarla arzuların kesişmesi sonucu oluşmuş ortamda, kişinin tuttuğu şeydir” (Sennet, 1996: 141). Kimlik, bir anlık bir süreçte oluşmamıştır. Değişkenlik göstermesi muhtemeldir çünkü kimliğin sürekli yeniden inşası söz konusudur. Bu gün anne kimliğine sahip bir kadın, daha sonra bir meslek ediniyor(doktor, öğretmen gibi) bu mesleği ve anne kimliği ile birlikte hayatını devam ettirir. “Kimlik, geniş anlamıyla insanın bireyselliğine, kendi benlik duygusuna, kendi hakkındaki duygu ve fikirlerine atıf yapılarak kullanılmaktadır. Bireylerin karşılıklı etkileşimlerinin oluşturduğu kimlik yapıları da süreklilik gösteren bir biçimlenme sürecidir” (Dobry, 1986’dan akt. Subaşı, 2005: 300). Kimliğin genel tanımlarına bakıldığında kültürden bağımsız düşünülmemeyeceği görülmektedir. Bireyin, eylemlerini içinde gerçekleştirdiği kültür, onun kimliğinin inşasında belirleyici rolü üstlenmektedir.

Kimlik, sadece bireyin olmak istediği ya da tercih ettiği bir aidiyet değildir. İçine doğulan kültür ve kültürün sınırları kişinin kimliğini belirlemede temel rol oynamaktadır. Kimlik her zaman hareket halinde olan ve her zaman betimlemenin dışında değil, içinde oluşan bir “ürün” olarak düşünülmelidir ki bu da kimliği, düşünüldüğü kadar açık seçik bir kavram olmaktan uzaklaştırmaktadır. Kimliğin sürekli yeniden inşası onu tanımlanamaz bir olgu haline getirmekte ve kimliğin, kültürün dışında değerlendirilemeyeceğine vurgu yapmaktadır. Kimliğin kültürle iç içe geçmişliği kimliğe bir tarihsellik fonksiyonu yükler. Böylece kültürel kimlikler, geçmişten günümüze kadar pek çok değişikliğe maruz kalarak ulaşırlar (Hall, 1998).

“Ben kimim?”, “Nereden geldim?” gibi sorularla kimliği sorgulama, kendi aidiyetini bulma çabası her bireyde ve toplumda görülmektedir. Alevi topluluğu da, yüzyıllarca bir kimlik sorunu yaşamıştır. Kimliğin sonsuz bir tanımının yapılamayacağı, kimliğin içinde bulunulan kültürle yakından ilişkili olduğu düşünülürse, oluşacak ya da oluşturulacak olan Alevi kimliği başta ‘İslamiyet’in ne kadar içinde ya da ne kadar dışında tutulmalı’ gibi sorularla geçmişten günümüze kadar bir kimlik sorunu olarak yorumlanmaya çalışılmıştır. Derrida’nın bakış açısına göre; kolektif kimliğin oluşması, daima ‘onlar’a karşı ‘biz’in yaratılmasını gerektirir. Nasıl ki ‘iç’ ‘dış’a göre ve ya ‘dış’

sayesinde var olabiliyorsa, ‘biz’ de ‘onlar’ sayesinde var olabilmektedir. Yani ‘Biz’in yaratılması, ‘onlar’ın icadını gerektirmektedir (Derrida, 1967’den akt. Bilgin, 1995: 62). Alevi kimliğinin oluşum süreci, geçmişten günümüze kadar geçirdiği değişim süreci, genel olarak geleneksel ötekisi olan Sünni topluluğunun kimliğine göre konumlanmış, birbirlerini “ötekileştirme” çabası ile günümüze kadar taşınmıştır. “Alevilikte vahdet-i vücud bağlamında insan suretinde bir Tanrı algılaması söz konusu” (Aydın, 2007:50) olması da Aleviliğin kendini Sünnilikten daha farklı bir şekilde konumlamasına örnek teşkil edebilir.

Bruinessen (2005: 117)’e göre “Alevi”, gerçekte inanışları ve ritüelleri birbirinden hayli farklı heterodoks toplulukları tanımlamak için kullanılan bir üst kavramdır. Bruinessen (2005)’in bu tanımlamasının nedeninin Aleviliğin çok boyutlu olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Melikoff (2009), Alevi teriminin tarihsel açıdan “soyu Ali’den gelen” demek olduğunu örf ve cemaat dışı (non-conformiste ve heterodoxe) İslam mezhebini adlandırmak üzere oluştuğunu ve 19. yüzyıla doğru Türkiye’de ortaya çıktığını yazmaktadır. Alevilik, tarihsel olarak Ali soyuna dayandırılmaktadır. Ancak Alevi kimliği günümüze kadar pek çok kültürden etkilenmiş ve hala oluşum sürecinde olan bir kavram olduğundan tek bir noktaya dayandırıp tanımlamak mümkün değildir.

Alevilerin paylaştıkları tarihi, kültürel anılar ve Alevilerin “dışarıdakiler”den kültürel farklılıklar açısından ayrı görülmeleri ve bu ayrımın belleklerine kazınmış olması bu topluluktaki bireyler arasında büyük bir dayanışma ve yardımlaşma ağının oluşmasını sağlamıştır. Bu da söz konusu olan topluluğun on altıncı yüzyıldan itibaren etnik bir kimlik kazandığını göstermektedir (Okan, 2004: 64). On altıncı yüzyıldan itibaren Alevilerin arasında oluşan bu organize dayanışma ağı toplumsal şartlar çerçevesinde değişerek ve gelişerek yirminci yüzyılın sonlarında tüm dünyada hâkim olan kimliğin bir insani hak olduğu söylemi içerisinde daha belirgin bir şekilde oluşmaya ve konuşulmaya başlanmıştır. Ancak Aleviliğin çok boyutlu ve parçalı algılanıyor olması net bir Alevi kimliğinden söz etmemizi engellemektedir. Bütün özsel kültürler gibi Alevilerde modernleşmeyi derin bir şekilde yaşamakta ve dünyanın yeni düzeni karşısında kendi durumlarını gözden geçirip kimliklerini yeniden tanımlamaya çalışmaktadırlar (Subaşı, 2005:308).

1980'lerin sonunda bir kimlik politikası olarak gelişen Alevilik söyleminde, grup kimliğini tanımlamakta 'kadın'ın sembolik bir rol üstlendiği söylenebilir. Alevi kimliğinin tanımlanmasında Alevi kadınının Sünni kadından farklılığı vurgusu yapılarak, kadın sembolleştirilmektedir. Alevi kadını da kendi kolektif kimliğini yaratmak için Sünni kadını kendi ötekisi olarak alır. Çünkü "farklılık ilişkileri olmaksızın, hiçbir temsil oluşamaz" (Hall, 1998:182). Kimlik edinme ve başka kimlikleri ötekileştirme süreci toplulukların kendilerini tanımladıkları, kendilerine has ayırma stratejileri belirledikleri bir temsil aracı olarak görülmektedir. Alevi topluluğu da bu bağlamda kadın kimliğini ön plana çıkartmaktadır. Alevi kadını da kendini farklı bir şekilde temsil etmeye çalışırken hem kendini hem de Sünni kadını ötekileştirmektedir.

1.1.3. Ötekilik

İnsanlar kendi grup kimliklerini korumak için etraflarına sınırlar çizerler. Bu sınırlar ancak grubun dışında kalanların farklılaştırılmasıyla ortaya konulur. İnsanlar kendi kimliklerini oluşturmak için kendilerinden farklı olan ötekine ihtiyaç duyarlar. Kendilerinin sahip olduğu toplumsal pratiklerin ötekinde olmadığını çizerken; ötekinin toplumsal pratiklerinin de kendilerinde olmadığını sürekli olarak vurgularlar. Ötekiyle araya konulan çizgi devamlı olarak yenilenmelidir. Topluluk kendi grup kimliğini ötekiyle olan sınırını koruyabildiği, farklılığını ortaya koyabildiği ölçüde var olabilecektir. Farklılıklar da ancak kültürün üretimiyle vurgulanır.

Kültür, farklılığı açıklayan ve yeni farklılıkları bünyesinde barındıran şeydir. Böylelikle farklılık farklılığı açıklar (Berktay, 2003a: 68). Her toplumsal grup (özellikle inanç-kültür grupları) kendini "biz" veya kendi dışında olanları da "öteki" olarak tanımlar. "Öteki" olmazsa ya da olduğu farz edilmezse "biz" oluşmaz (Bal; 2002). Birçok toplumsal olguda olduğu gibi Alevi topluluğu da kendi ötekilerini oluşturup onlardan etkilenmekte ve onları etkilemektedir. Etkilenip/etkileme aşamasında bu ötekilikler birbirlerini takip etmek durumunda oldukları için birbirlerine bağımlı bulunmaktadır (Çakır, 2003:80). Aleviler kendi kimliklerini inşa ederken kendilerini Sünnilere göre farklılaştırıp, farklı bir noktaya koyarken; aynı şeyi Sünni topluluğu da kendi kültürel inşasında kullanmaktadır. Mahalledeki ötekinin nasıl kurgulandığını

araştıran ve yazan Erman (2005), Alevi için Sünni'yi, Sünni için de Alevi'yi araştırma deneyim ve sonuçlarına dayanarak şöyle yorumlamaktadır;

Genelde Alevi için, Sünni aşırı dindar/dinci, dinsel gereksinimlere kendisinden daha düşkün olan, tutucu, gerici, kadınları eve kapatan, oruç tutan, namaz kılan birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Sünni kadınların evlerde dinsel toplantılara gittiklerinden de söz edilmektedir. Ayrıca, köyden göç etmiş insanlardan oluşan bu çevre içinde, Alevi, Sünni'yi potansiyel Atatürk ve laiklik düşmanı olarak düşünmektedir. Kimi Alevi Sünnileri, "Alevilere karşı cahilce düşünceleri" olduğu için eleştirmektedir. Öte yandan Sünni için ise, Alevi, camiye gitmeyen ("abdest yok, namaz yok"), oruç tutmayan, ibadetleri ayrı olan, kadınları açık giyinen ("kadınları daha açık gezer, biz öyle değiliz"; "kadınlar fazla serbest olur"), ve kimisine göre böylece günah işleyen birisidir. Ayrıca mahalledeki köy göçmeni Alevi ve Sünniler siyasal tercihleri bakımından da birbirlerinden ayrılmakta; Alevi solcu, Sünni ise sağcı olarak algılanmaktadır (Erman, 2005:323).

Geleneksel ötekileri ile aradaki bu sınırı koruma ve devam ettirme devamlı bir şekilde bir var olma çabasını da beraberinde getirmiştir. Ötekileştirme ne kadar güçlü olursa kimlik kavramının affettiği anlam da o kadar derin olur.

Ötekini anlayabilmek ancak, gerçeği çeşitli algılamalardan oluşan bir yapıt olarak kabul etmekten geçer (Vorhoff, 2004: 263). Bir topluluğun gerçeklik algılaması ötekiyle olan sınırlarını da belirler. Kendini olmak istediği kimlik de tanımlamaya çalışırken aynı zamanda olmak istemediği kimliğe de anlamlar atfetmek durumundadır ve toplumsal hayattaki duruşu da buna göre oluşur. Örneğin Okan (2004), Cumhuriyet döneminde Alevilerin, Cumhuriyeti desteklemelerini onların laik bir yapı taşımasına değil, cumhuriyetçi devlet ideolojisinin Alevilerin tarihsel "öteki"leri olan Sünni cemaatleri hedeflemiş olmasına bağlamaktadır (Okan, 2004: 92). Okan (2004)'ın bu görüşüne Alevilerin geleneksel ötekileri olan Sünnilere karşı bir duruşu sergilemek adına Cumhuriyet reformunu destekledikleri noktasın da katılmak mümkündür, ancak bunun tek nedeni olarak bu gösterilemez. Bu Alevilerin laiklik ve Cumhuriyetçilik konusundaki düşüncelerini ciddi bir şekilde yok saymaktır.

Belli bir gruba mensup her üye arasında grubun içindeki diğerlerine, "benim grubumun" üyesi şeklinde bir ön kabul sorgulamadan yaklaşır. Sorgulanmayan bu varsayım yapılan ortak pratiklere, ortak hayat temeline dayanır. Grubun üyesi olan kişi sadece bir birey olarak algılanmaz, ona artık bir grup üyesi olarak bizden biri gözüyle bakılır. Bu kaçınılmaz durum, oluşan varsayım, kişinin kendi gerçekliğinin, başkasının

hayal gücü içinde, sosyalleşme ile oluşan nitelik ve biçime bürünmesini sağlayan araçlardan biridir (Simmel, 2009: 37). Kadınlar Alevi kimliği içerisinde her alanda erkekle eşit olarak görüp bu durumu 'can' kavramıyla ifade etseler de bütün dünyada egemen olan ataerkil örüntülerden etkilenmemeleri imkânsız görünmektedir. Aleviler Sünnileri, Sünnilerde Alevileri ne kadar ötekileştirirse ötekileştirsin, yaşanan ortak pratikler bir noktada onları bir ve aynı yapmaktadır. Buna en iyi örnek de ataerkil yapılanmanın her iki topluluk arasında da (farklılıklara rağmen) benzerlik noktaları bulmasıdır. İnançları, ibadetleri, yaşam şekilleri ne kadar farklı olursa olsun 'kadın' olarak pek çok noktada aynı durumları yaşamaktadırlar diyebiliriz.

Ötekine karşı girişilen mücadelelerden biri de kadına yaklaşım konusunda gerçekleşmektedir. Aleviliği ve Sünniliği birbirlerini ötekileştirme esnasında buldukları ortak noktalardan biride kadın konusudur.

Sünni İslamcılar, öğretilerde kadınlara nasıl haklar tanıdıklarını tartışmaktan kaçınıyor, buna karşılık onları toplumsallaştırdıklarını ve bununla övünüyorlar. Alevi İslamcılar ise öğretilerde kadınlara ne derece geniş haklar tanıdığını bıkıp usanmadan anlatıp duruyorlar, ancak onlarda Alevi kadının toplumsal, ekonomik, kültürel ve politik hayatta neden bu kadar pasif olduğuna asla değinmiyorlar (Çakır, 2003:84).

Her iki grubunda söylemlerinde kullandığı şey aynı ve tartışmaya açık olan asıl alan ise, özellikle kadın konusundaki söylemlerin erkekler tarafından konuşuluyor olması. Yani kadın sorunu erkeklerin ötekilik sınırlarını belirlemede kullanılan en başat konulardan biri haline gelmektedir.

1.1.4. Ataerkillik

Ataerkillik genel olarak erkek egemenliği anlamına gelmektedir. Toplum içinde iktidarı elinde bulunduran erkek egemenliği, bir cins olarak kadınların ezilmesi sonucunu ortaya çıkarır. Ataerkil sistem kadının emeği ile birlikte cinselliğinin, bedeninin ve doğurganlığının denetim altında tutulması (Berktaş, 2003b: 24) ve bunun bir takım ahlaki/dini normlarla meşrulaştırılmasıdır. Ancak bu durum farklı kültürel coğrafyalarda ve dini yapılanmalarda farklı özellikler gösterse de ortaya çıktığı zamandan bu yana etkinliğini kaybetmiş değildir. Toplumdan topluma ve kültürden

kültüre değişen cins kimliği biyolojik cinsiyetten tamamen farklı olarak cinsler arasındaki eşıtsiz güç ilişkilerini de belirtir. (Berkday, 2003b: 16).

Ataerkil yapılanma akrabalık sistemleri aracılığıyla kadınların hayat seçeneklerini kısıtlayan, yaşam standartlarını yönlendiren, direnç ve mücadele biçimlerini baskı altında tutan erkek egemenliğindeki bir dizi kurumsal ve kültürel uygulamadır. Bu sistemin en belirgin özellikleri; saygınlık kalıplarının yaşa dayalı ve kadın ve erkek için farklı hiyerarşilerin söz konusu olmasıdır. Bu sistemde kadınların emeğine ve üreme kapasitelerine evlenerek dahil oldukları erkek soyu tarafından el konulmakta ve yönlendirilmektedir (Kandiyoti, 1997).

Avcılık ve toplayıcılık dönemlerinde fiziksel olarak güçlü olan erkeğe karşı kadının doğurganlık nedeniyle daha az devinim gerektiren işlere yoğunlaşması sonucu işbölümü ortaya çıktı (Özbudun vd., 2009: 21). Kadın ve erkek arasında oluşan bu durum tarım toplumuna geçişle birlikte fiziksel olarak güçlü olan erkeğin lehine işlemeye ve kadın karşısında egemen güç haline gelmeye başlamasına yol açtı. Toplumsal düzen içinde bu eril güç ataerkil toplum yapısını ortaya çıkardı. Engels (2009)'ci yaklaşıma göre; kadınların ezilmesinin nedeni, özel mülkiyetin doğuşu ve aile içi güç ilişkileridir. “Doğrudan doğadan geçinen avcı-toplayıcı toplumlardan, artık ürün ve mülkiyet üzerinde denetim gerektiren, yerleşik tarım toplumlarına geçildiğinde erkek egemenliğinin ve kadın emeği ve doğurganlığı üzerindeki denetimlerin keskin biçimde arttığını gösteriyordu” (Kandiyoti, 1997: 8). Özel mülkiyetin gelişıyle kadın toplumsal rollerinde erkeğe karşı yenik düşmüş ve bu süreç yerleşik tarım toplumlarına geçilen tarihten beri erkek egemen mantığı içerisinde barındıran ama her çağda farklı formlara bürünen bir yapı halinde ilerleyen bir döngü halini almıştır.

Ataerkillik, yukarıda vurguladığımız gibi sadece kadını ve onun bedenini denetleyen bir sistem değil, aynı zamanda egemenliği ve erilliği bir ve aynı gören sistemin güçsüzleri de ötekileştirerek topyekun tahakküm kurmasıdır (Özbudun vd., 2009: 9). Gücü elinde bulunduran eril iktidar her zaman yasaları kadınların ve güçsüzlerin zararına çıkarmıştır. Böylece kadın, hem kadın olduğu için hem de iktidar karşısında güçsüz olduğu için ötekileştirilmiştir. Böylece kadın, erkeğin toplumsal ve iktisadi çıkarlarından uzaklaştırılarak ikincil konuma itilmiştir (Beauvoir, 1993: 153). Kadınların eril düzen karşısında aldığı en ağır yenilgi de aslında, toplumda ki üst yapı

kurumlarının eril düzenin eline geçmiş olması ve egemenliğin ve erilliğin aynı şey olarak değerlendiriliyor olmasıdır.

Zamanla gelişen toplumlar, her türlü iktisadî, siyasî, teknolojik gelişmelere rağmen cinsler arası ayrımcılığa son verememiştir. Bütün dinî inançların, ataerkil düzeni destekler nitelikte oluşu ataerkilliğin kurumsallaşmasına yol açmıştır. Kadınların ikincil ve aşağı oluşları erkek bakış açısıyla kabul edilebilir bir durum olmasına karşılık bu durumun kadınlar tarafından da doğal olarak görülmesi, kadın tarihi açısından bir yokluğa ve egemen eril gücün meşrulaştırılmasına götürmektedir. Bu eril örüntüler içerisinde kadınların toplumsal rolleri biçimlendirilmiş ve bu rollerin kadınlara en uygun roller olduğu benimsetilerek ataerkil gelenek sağlamlaştırılmıştır.

1.1.5. İlericilik-Gericilik

İlericilik, içinde bulunulan toplumsal koşullardan daha ileri toplumsal koşulları savunmak ve bunları gerçekleştirmek adına harekete geçmektir. Gericilik ise, gelenekselliği savunma ve geleneğin bozulmasına karşı oluşabilecek hareketlere karşı çıkma eğilimi olarak tanımlanabilir. Bu noktada ilericilik-gericilik kavramlarının asıl tartışılma nedeni ise; Alevi topluluğunun Alevi liderleri ve savunucuları tarafından ilerici olarak tanımlanması gericiliğin ise, geleneksel öteki olan Sünni topluluğa atfedilmesidir. Aleviliğin İslam'ın içinde mi yoksa dışında mı olduğu konusunda net bir görüşü ileri sürülemedikçe Aleviliğin ilerici olduğu konusu tartışmaya açık bir konumda olacaktır. Eğer Alevilik İslam'ın içinde yer alıyorsa dini bir yönünün olduğu ve bundan dolayı da ilericilik adına ne oranda bir temsil oluşturacağı tartışılır. Çünkü ilerlemeci ve “bilimsel bir dinsel inanç düşünülemez” (Kaya, 2006: 153). Fakat Alevilik İslam'ın dışında değerlendiriliyorsa o zaman ilericilik adına Alevi topluluğunun pratiklerine bakmak gerekmektedir. Gericiliğin temel dayanağı olan ataerkil söylemlerin savunuculuğunu yapmak, özel mülkiyete yaklaşım gibi konularda Alevi topluluğunun egemen kabullerin dışında bir iddiası olup olmadığı ilericilik konusunda ki konumunu belirlemeye yardımcı olacaktır.

“Kendilerini “İslam'ın hümanist yüzü” olarak niteleyen Aleviler, kendilerini, yine aynı İslam'ın “saldırgan yüzü” olarak niteledikleri Sünni İslamcılarla eşit görmezler” (Çakır, 2001: 79). Alevi aktörleri Alevi topluluğunun ilerici bir topluluk

olduğuna sürekli vurgu yapmaktadırlar. Bu da geleneksel öteki olan Sünni topluluğunun aktörleri tarafından sert bir şekilde reddedilir ve hatta çeşitli karalamalarla Alevi topluluğuna yansıtılır. Alevi topluluğu kendini İslam'ın hümanist yüzü olarak değerlendirirken İslam'ın içinde yer alan fakat İslam'ın bütün şartlarını kabullenmeyen bir tavır sergiler. İslam'ın ve İslami geleneklerin pek çoğunu reddederek kendi içinde bir ilerlemeci hareket oluşturmaya çalışmaktadır. Ancak, “hafifletilmiş bir halde de olsa, dini boyut Aleviliği İslam'a bağlar” (Messicard, 2007: 113). Pek çok nokta da Sünni İslam'a karşı da olsa, dogmatik bir kavram olarak tanımladığımız din içerisinde olması Aleviliğin ilerici olduğu söylemlerini tartışmaya açık hale getirmektedir.

Kaya (2006)'ya göre Alevilikteki ilerici söylemlerin nedeni; onun muhalefette oluşudur. Alevi topluluğu muhalefetteki her düşünce gibi gelişmek, saldırılar karşısında kendini aşarak yenilemek durumunda kalmıştır ve bundan dolayı da iktidar olanaklarını kullanmak durumunda kalmıştır. Kaya (2006), Alevilerin ilerici söylemlerinin kendilerine yöneltilen saldırılara karşı bir duruş sergileme çabası sonucunu oluştuğunu vurgulamakta ancak diğer pek çok inanç gibi dogmaları olan bir inanış olarak ilerici bir topluluk olamadığını da belirtmektedir. Alevi topluluğu ilericilik vurgusunu genellikle; laiklik ve kadına bakış konusunda yapmaktadır. Kendini İslam'ın hümanist yüzü olarak tanımlaması söz konusu topluluğun laiklik yanlısı olduğunu ve cumhuriyetin değerlerine sahip çıkan bir topluluk olduğu söylemlerini de ortaya çıkartmaktadır. Osmanlı döneminde kendini özgür bir şekilde ifade etme olanağı bulamayan Aleviler cumhuriyetle beraber bu imkânı elde ettiler ve cumhuriyetin değerlerine sahip çıkıyor olmaları da Alevilerin kendilerini çoğunluğu gelenek yanlısı olan Sünni topluluğa karşı daha ilerici bir konumda hissetmeleri sonucunu doğurmuştur.

Alevi topluluğunda kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olduğu ve özgür olduğu görüşleri içinde bulunulan toplumun yapısı itibariyle ilerici bir tavır olarak özellikle Alevi aktörlerince sürekli vurgulanan bir durumdur. Bu söylemler genellikle Sünni topluluğunda kadının konumu üzerinden karşılaştırmalarla sunulmaktadır. Örneğin; “Alevi kadını kapatılmaz”, “Sünni kadın kapatılır”, “Alevi ibadetlerinde kadın erkek bir arada bulunur; kaç-göç yoktur”, “Sünni topluluğunda kadınla erkek ibadette bir arada bulunamaz” gibi. Ancak sonuç itibariyle Alevi topluluğunun kadına değer verdiği hatta erkek ile eşit olduğunu vurguladığı söylemlerinin pratik hayatta tam anlamıyla yansımadığı ve çoğu erkek olan Alevi aydınlarınca belirtilen bu görüşlerin

kendini İslam dinin dışında tanımlayamayan söz konusu topluluğu ilerici olarak tanımlamamızı engellemektedir.

1.1.6. Özgürlük

Özgürlük kavramı en genel anlamıyla; herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme ve ya davranma durumu olarak tanımlanabilir. Özgürlük tarihsel süreç boyunca insanoğlunun ulaşmaya çabaladığı yegâne kavramdır. Bu bağlamda özgürlük insanın var oluşuna özgüdür. Özgürlük, insan evriminin bir sonucu olarak bireyleri kuşatan bir olgudur. Ancak özgürlüğün anlamı, insanın kendisini hangi ölçüde bağımsız ve ayrı bir varlık olarak gördüğüne göre değişir (Fromm, 1995: 25). İnsanlığın özgürlük arayışı, içinde yaşadığı toplumun dini yapıları ve devletin kendisinden gelen sınırlamalarla bir nokta da engellenir. Özgürlük kavramı genellikle eşitlik kavramı ile birlikte düşünülür. “Özgürlük eşitliğin doğurduğu bir kavramdır” (Hançerlioğlu, 1966: 25). Eşitliklerin olmadığı bir toplumda özgürlük kavramından bahsetmek mümkün değildir. O halde özgürlüğün yokluğu eşitliğinde yokluğuna vurgu yapmaktadır.

İnsanların özgürlüğü elde etme mücadeleleri her zaman din ve toplumdan gelen engellerle karşılaşmakta, devletin koyduğu pek çok kanunla ve toplumdaki ahlak kuralları, örf-adetler tarafından bastırılmaktadır. Bu anlamda “bireylerin özgürlüğü sorunu, kültürün içyapısında ele alınması gereken bir sorun” (Dewey, 1993: 26) haline gelmektedir. Bu özgürlük arayışı kadınlar açısından düşünüldüğünde durum, ataerkil düzeninde katkısıyla daha da karmaşık bir hale bürünmektedir. Kadınlık kimlikleriyle toplumda ki varlıklarını kabul ettirmeye çalışan kadınların özgürlük arayışları bir noktadan sonra onlara eril düzen tarafından ‘sunulan özgürlük’ kavramının dışına çıkamamaktadır.

Alevi topluluğunda özgürlük kavramı sürekli söylemlerde altı çizilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Alevilik ile ilgili eserlere bakıldığında Alevi topluluğunun eşitlik, adalet, hak ve özgürlüklerinden yana olduğu vurgusunun sürekli dile getirildiği gözlemlenebilmektedir. Özellikle kentleşme ile beraber Alevi topluluğundaki dede-talip ilişkisinin bozulması, Alevi topluluğunun sınıfsal yapısı da göz önüne alındığında Alevilerin sola eğilimlerinin ve özgürlükçü yönlerinin daha da ön

plana çıktığı gözlemlenmektedir. Kaplan (2001)'a göre bu süreçte Alevi topluluğu içerisinde gelişen bireysel özgürlük söylemleri gerçek anlamda bir özgürlükten ziyade, kültürel boşlukta kalmışlık (Kaplan, 2001: 244)'tan kaynaklanmaktadır.

Alevi yazar ve dedelerin söylemlerinde genellikle ve sıklıkla, Alevi kadınlarının Sünni kadınlara göre çok daha özgür olduklarını söylemektedirler. Gerçekten Alevi kadınlarının söylendiği kadar özgür olup olmadıkları ancak bu söylemlerin kadınların gündelik hayatlarına ne oranda yansıdığı gözlemlenerek yorumlanabilir. Fakat Alevi topluluğunun içinde yaşadığı toplumda, Alevi kadınlarını ataerkinin meşrulaştırılmış yapısından tamamen uzaklaştırmış olduğunu düşünmek mümkün değildir. Bu bağlamda Alevi topluluğunda kadının özgürlüğüne sürekli vurgu yapan söylemlerin nedenleri üzerine düşünmek gerekmektedir. Ötekilik kavramı açıklanırken belirtildiği gibi, Alevi topluluğu kendini Sünni topluluğa göre konumlamakta ve tanımlamaktadır. Geleneksel ötekisi olarak değerlendirdiğimiz Sünni topluluğunda kadının haklarının kısıtlandığı, kapatıldığı ve belki de en önemlisi erkek ile eşit görülmediği ve bunlardan dolayı da Sünni kadının özgür olmadığı düşünülmesi Alevilikte kadının yüceltilmesine ve sembolik özgürlüğüne bu açıdan önem verildiği söylenebilir. Alevi kadının özgürlüğü Alevi topluluğu içerisinde düşünüldüğü zaman bu söylemlerin pek çoğunun pratik hayatta karşılığını bulamadığı ne yazık ki görülmektedir. Çünkü Alevi topluluğu da ataerkil bir yapıya sahiptir ve ataerkilliğin üretimine ve meşrulaştırılmasına hizmet etmektedir.

1.1.7. Dede ve Ana Kavramları

Dede, kendisine bağlı köy grupları olan, halkı dini ve toplumsal açıdan bilgilendirme ve yönlendirme gücüne sahip dini liderdir. Aynı zamanda Aleviler için dede din bilgisi açısından en yüksek bilgi birikimine sahiptir. Bu yüzden Wedel (2001:129)'e göre, “Dede, gönlünde, kafasında Kuranı kerim taşıyan; ama geldiği yere aklıyla uygulayan kişi” olarak tanımlanmaktadır. Okan' göre dedelik, uzak geçmişin Şamanları, yakın geçmişin ise sufi tarikat önderleri, dervişleri, babalarıdır. On altıncı yüzyılla birlikte On İki İmamcı Şii inançların etkisiyle Ali kültürünün dedeler aracılığıyla bir soy mitine dönüştüğünü belirtmiştir (Okan, 2004: 64).

Hz Muhammed'in soyu Ali'nin soyuyla devam etmektedir. Dönemin iktidarının sahipleri Ali soyunun iktidarlarına ortak olmalarını istemedikleri için Ali soyundan gelen herkesi katletmişlerdir. Kaçabilenler Maverünnehir'e ya da Kuzey Afrika'ya sığınmışlardır. Kerbela Olayı'ndan tek kurtulan İmam Zeyne'l-Abidin'in oğlu Ali Asgar, Maverünnehir'e gelerek Ali soyunu devam ettirmiştir. Dedelerin soyunun da Ali Asgar'a dayandığı dolayısıyla Ali soyundan geldikleri düşünülmektedir (Wedel, 2001: 128). Bu yüzden dede olabilmenin ön koşulu Ali soyundan gelmektir. Soylarının peygambere kadar dayandığı söylenen bu dini kişiliklere Alevilerce sonsuz sevgi ve saygı duyulur. Dedelik kurumunun devam etmesi için dede soyundan olan birinin yine başka bir dede soyundan gelen biriyle evlenmesi sağlanır. Kutsal gücün devamlılığının sağlanması için bu yola başvurulmuştur. Dede soyundan gelen birinin kutsal olmayan biriyle evlendiğinde kutsallığın azalacağı inancı hâkimdir. Kutsallık dolayısıyla da dedelik babadan oğla geçen bir sisteme dönüşür (Okan, 2004).

Alevilerin 1980'lere gelene kadar yazılı kaynağının ve belirli bir Alevi aydın zümresinin olmayışı Dedelik makamını, Alevilik açısından çok önemli bir mevkie yerleştirdi. Alevi öğretileri dini bilgilerle donatılmış bu 'kutsal' kişilerce halka aktarılıyordu. Her Alevi köyünün soyları Ali'ye kadar dayanan bir ocaktan gelen dede ocağı vardır. Cemaatin ruhani lideri olarak dedeler kendi ocağına bağlı bu köyleri en az yılda bir defa ziyaret etmek zorundadır. Bu köylerde, Alevilerin dini ritüeli olan ayin-i cemi yönetirler. Ayin-i cemin başlayabilmesi için halkın arasında iç barışın sağlanmış olması gerekir. Bunun için dede halk arasındaki ihtilaflara çözüm getirmek için bir yargılama görevi üstlenerek topluluğun huzurunu bozan kişiler cezalandırılırdı (düşkün ilan edilirdi).

Alevi topluluğu üzerinde önemli bir etkisi olan dedeler halk arasında arabuluculuk görevi üstlenmelerinden dolayı verdikleri tavsiyelerle siyasi olarak da önemli kişiler olan dedeler büyük bir oy potansiyeline sahiptiler. Bazen aday bazen de destek olarak siyasi alanda önemli roller oynamışlardır (Messicard, 2005: 210).

Aleviler geçmiş dönemlerde ağır baskılara uğradıkları için inançlarını gizli bir şekilde devam ettirmek zorunda kalmışlardır. Alevilere yapılan ağır baskılar ve son otuz kırk yıllık süreçteki iç ve dış göçün etkisiyle dede ve talip ile musahip-musahip örgütlenmesi, birçok yörede bozuldu. Pek çok köy bu göçler yüzünden dedesiz

kalmıştır. Dedeler de coğrafi uzaklıklardan dolayı taliplerine ulaşmamakta ve talipleri üzerindeki etkisi azalmaktadır (Kaplan, 2001: 243). Dede, Aleviliğin gizli/sözlü yaşandığı dönemlerde halkın içinde çok etkili roller üstlenen ve saygı duyulan bir kişidir. Her ne kadar kentlere göçün hızlanmasıyla beraber bu etkisini yitirmiş olsa da halk tarafından hala kendisine büyük saygı gösterilmektedir. Ancak çözülen dede-talip bağları yerini kentlerdeki yeni ilişki ağlarına bırakınca, Alevilik artık daha çok yöresel, etnik ve dil gruplarından gelenlerin oluşturduğu ilişki ağları içerisinde aktarılmaya başlandı (Şahin, 2002:131).

Alevilerde, 'Ana' kavramı; dedenin eşine denir. Diğer bütün kadınlara 'Bacı' denir. Ve bu söz asıl adının arkasına eklenerek örneğin: Refia Bacı, Semiha Bacı gibi söylenir. (Noyan, 1987: 106). Aleviler dedeye saygı duydukları gibi onun eşi olan anaya da saygı duyarlar. Ana'nın Alevi topluluğu açısından rolü dede kadar etkili değildir. Dede Hakk'a yürüdükten sonra onun yerine eğer ailede erkek yoksa Ana posta oturur. Ancak bu çok nadir olarak görülen bir uygulamadır ve devreden bir gelenek değildir.

Alevi/Bektaşilerde kadın ve erkek arasında fark gözetilmeden saygı gösterilmiş dervişlik payesi verilerek, dervişlik kisvesi bile giydirilmiş ancak hiçbir zaman verilen 'Baba'lık konumu devredilen bir sistem haline gelmemiştir (Noyan, 1987: 107).

90'lı yıllarda cinsiyet kimlik söylemlerinde her ne kadar üstü kapalı bir kavram olarak ortaya çıksa da önemli bir kategoridir. Toplumsal hayatta kadının üstlendiği daha doğrusu kadına verilen konum özellikle dini gruplar tarafından temel bir 'öteki' aracı olarak karşımıza çıkmaktadır (Vorhoff, 2004: 252). Türkiye'de Alevileri Sünnilerden ayıran en belirgin söylemsel özellik Alevilikte kadının konumudur. Özellikle söz konusu ibadet olunca kadın erkek ayırımı yapılmadığı vurgulanır. Alevilerde cinsiyet ayırımının aşılmış olduğu ve bunun için de 'can' kavramının kullanıldığı pek çok eserde vurgulanmaktadır. Alevilikte de söylemsel açıdan kadının konumlandırılışı farklılığı belirtme, ötekinden ayrı tutmak için sıkça işlenen bir konudur. Hacı Bektaşî Veli erkeklerin kadınlardan daha üstün varlıklar oluşunu şu şekilde eleştirir;

Erkek dişi sorulmaz muhabbetin dilinde.

Hakk'ın yarattığı her şey yerli yerinde

Bizim nazarımızda kadın- erkek farkı yok

Noksanlık eksiklik senin görüşlerinde

Alevi inancında cinsiyetler arasında herhangi birinin kutsallığından bahsetmek birini ötekine göre daha yüce bir noktaya koymak için bir gerekçe bulunmamaktadır. Ancak bazı Alevi aydınları yükselen değerler karşısında kadının kutsallığından söz etmektedirler. Ancak bu kadının kutsallığından ziyade ‘er’ konumuna ulaşmış insanın kutsallığıdır. Bu dereceye gelenler Alevi inancında kutsandır. Ancak söz konusu edilen ‘er’lik erkeklik anlamında kullanılmaktadır (Melikof, 1995:200). Kastedilen erlik mertebesine kadınlarında ulaşıp kutsallaştırıldığı belirtilmektedir. Bunların Alevi inancında örnekleri de vardır. Ancak kadın ne kadar eşit tutulmaya çalışılmış olursa da bu noktaya ulaşması ‘er’lik adını alması da ataerkil bir örüntünün örneğini teşkil etmektedir. Örneğin Münire Bacı ulaştığı erlik makamını şu dizelerde belirtmektedir;

“Erkan ile yürürüm
Yol ehlinin kuluyum
Ben bir erin oğluyum
Haydariyem Haydari”

Melikof (1995), Münire Bacı’nın erlikten kastettiği şeyin cinsiyet ayrımı olmadığı tasavvuftaki erlik makamı olduğunu vurgulamaktadır. Melikof (1995)’a kısmen katılmakla beraber kadınların böyle bir mertebeye ulaşmalarını kadına eril düzen tarafından sunulan bir söylem olarak görmemekte mümkün değildir (Melikof, 1995: 200). Bu noktada kadının kadınlık kimliği ile varlık gösteremediği çıkarımına ulaşılabilmektedir. Bu konuda Irigaray’ın haklı tespitine başvurmak gerekmektedir. Irigaray¹ (2006)’a göre; kültürün ataerkil oluşumu, cinsiyetler arasındaki ilişkilerin evriminde kendini göstermektedir. Dil cinsiyet farklılığının en belirgin işlendiği ve belirlendiği alandır. Kadına ilişkin sözcükler bile, kadını eril özneye bağlı bir nesne olarak tanımlanmaktadır. Bu yüzden de kadın olarak konuşma ve işitilmede kadınlar ciddi zorluklar yaşamaktadırlar (Irigaray, 2006: 7-8). Cinsiyet farklılığı dili belirlemede olduğu için; “dili değiştirmeden toplumu, toplumu değiştirmeden de dili değiştiremezsiniz” (Irigaray, 2006: 32).

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Irigaray, Luce ‘Ben Sen Biz Farklılık Kültürüne Doğru’, 2006

1.2. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.2.1. Feminizm ve Eleştiriler

“Aslanlar Kendi Tarihçilerine Sahip Olana Kadar, Avcılık Öyküleri Hep Avcıyı Yüceltecektir” (Afrika Atasözü)

Feminizm kendi içinde kadın ve erkeğin her durumda eşitliğine ve eşit olması gerektiğine vurgu yapan eşitlikçi feminizm ve kadını erkekten önde tutan farkçı feminizm olarak ayrılmaktadır. Bu tezde asıl vurgusu yapılan, kadınların erkekle eşit olmasını savunan eşitlikçi feminizmdir.

Berktaş (2003a)’a göre, 1980’lerden itibaren ‘kadın’ kategorisi yerine ‘toplumsal cinsiyet’ kavramının kullanılması, kadın ve erkeğin biyolojik özelliklerinden dolayı farklı gruplar içinde yer almasından ziyade bir tarihçi için “belirli bir zamanda belirli bir toplumda cinsler için uygun olduğu varsayılan davranışların kültürel tanım”ıydı” (Berktaş, 2003a: 29). Feminist tarihçiliğin amaçlarından biri her egemen eril kültürün içinde kadının öznelliğini aramak ve her egemen eril kültür içinde bir diğil kültürün varlığının hesaba katılarak araştırma yapılmasını sağlamaktır. Bu sayede kadınlar ‘kurban’ konumundan çıkarak etkin özneler konumuna erişmişlerdir (Berktaş, 2003a: 31).

Kadın iktidardan uzak olduğu için önemli toplumsal süreçlerin hiçbirinde etkin olarak rol almamıştır. Kadının egemen eril sistemde -varlığının- söz konusu olabilmesi için kadının, öncelikle bir tarihinin olması gerekmektedir. Bunun için de Berktaş’ın önemle üzerinde durduğu noktalardan birisi de; “geçmişin geri alınmasının, yeni bir gelecek yaratmanın önkoşulu” (Berktaş, 2003a: 33) olmasıdır. Kadının gelecekte var olabilmesi için feminist tarihçilik anlayışı içerisinde toplumsal değişim ve dönüşümlerde etkin bir özne olarak kendine yer edinmesi gerekmektedir. Ancak bu çeşitli kültürel örüntülerle kısıtlanmıştır.

Kadınların tarih sahnesine çıkabilmesi onların öncelikle çalışma hayatında yer almalarıyla mümkün olacaktır. Yani kadının üretime ve yeniden üretime dâhil olması gerekmektedir. Ancak ebeveynler kızlarını üretim alanlarının uzağında tutarak onları koca bekleyen kişiler olarak yetiştirmektedirler. Evlilik mantığıyla yetiştirilen kız çocukları her zaman erkeğin gerisinde kalmaya mahkûmdur. Bu şekilde onların öznel

kimliklere sahip olmalarını engelleyerek onları tarih sahnesinin dışına itmişlerdir (Beauvoir, 1993: 148).

Feminist tarihçiliğin kadınları tarihten silenlerin yalnızca erkekler olmadığı konusunda feminizm içinde bir öz-eleştiri alanı oluşturması gerekmektedir. Çünkü kadınları tarihten silenler yalnızca erkekler değil, kadınlar arası iktidar ilişkileri yoluyla bizzat kadınlar birbirlerini tarih sahnesinin dışında tutmaktadırlar (Berktaş, 2003a: 31). Kadınlar kendi bilinçlerini oluşturarak, kendi mensup oldukları sınıfın çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri gerekmektedir. “FEMİNİST bilinç, kadınların ezilen bir gruba mensup olduklarının ve dolayısıyla haksızlığa uğramış olduklarının farkına varmalarını ve bu haksızlığın doğal değil de toplumsal/kültürel bir olgu olduğunu kavramalarını içerir” (Berktaş, 2003a: 88-89) Ancak bu şekilde kadınların tarih içindeki ilerleyişi kadınlar arası işbirliğini güçlendirir ve uğramış oldukları haksızlıklara karşı mücadele etmelerinin yolu açılır.

Toplum ve toplumsal tarihi eleştirmekle işe başlayan feminist tarihçilik, bugüne kadar var olan bu durumun feminist bakış açısıyla yeni bir forma girmesi gerektiğini öngörüyor. Yaşanan toplumsal değişimleri nötr insan kavramından hareketle ele almaktan ziyade değişimin temelinde toplumsal cinsiyete sahip kadınları ve erkekleri koyuyor (Berktaş, 2003a: 11). Böylelikle artık toplumsal değişim ve gelişim, toplumsal cinsiyet kimliklerinin bilincinde olan bireylerin etkileşimiyle var olabilecektir. Bu sayede kadınlar birey olarak tarih yazımında etkin bir konuma gelecektir.

Kadınlar tarih sahnesinde bir sembol yaratmamışlar, tarihin yazılması ve yorumlanmasında bir katkıda bulunmamışlarsa kadınların bir tarihi olamayacağı sonucuna ulaşılır. Genel anlamda dünyadaki kadınların bir tarihi yoksa Alevi kadının bu anlamda kendine düşen payı aldığı belirtilmelidir.

1.2.2. Modernite ve Kadın

“Kendi doğumundan önce olanları bilmeyen, sürekli çocuk kalmaya mahkûmdur.” CİCERO

Tarihin her döneminde sınıf, ırk, dinsel topluluk vs.den dolayı kadınlar ve erkekler toplumsal dışlanmayla karşı karşıya kalmışlardır. Ancak tarihin hiçbir

döneminde bir erkek salt cinsiyetinden dolayı bir dışlanmaya maruz kalmamıştır (Berktaş, 2003a: 21). Örneğin ABD’de siyahi ırktan insanlar son çeyrek yüzyıla kadar toplum dışına itilmekteydiler. Bu dışlanma her türlü eğitim, sağlık, iş, hukuk vs. alanlarda kendini göstermekteydi. Yavuz Sultan Selim’in Şeyhülislamı Müftü El Hamza’nın da Alevilere yönelik verdiği fetva da bu doğrultudadır. Bu tarz dışlanmalar tarihin her döneminde söz konusu olmasına rağmen daha Antik Yunan Polis’inde kadınlara ayrımcılık olarak kendini gösteriyordu. Antik Yunan’da kadın Polis’in içinde doğmuş olsa bile bir erkekle aynı konuma gelerek vatandaş statüsüne erişemiyordu.

Erkek lehine gelişen servet artışı miras hukukunda da erkeğe yönelik düzenlemeler getirilmesine neden olurken, iktidarın da erkeğin eline geçmesini sağlamıştır. Kadın soy zincirinden erkek soy zincirine geçiş yapılması kadın soyunun erkek karşısında en büyük yenilgisini almasına neden olmuştur (Engels, 2009: 68-69). Kadınlar babalık hukukuna geçişten itibaren erkeğe tabii bir yaşam sürmeye mahkûm edildi. Erkeklerin oluşturduğu töreler ve yasalarla kadın bedeni denetim altına alındı. Kadına doğurgan, anne, eş, baci misyonları yüklendi. Kadın bu şekilde iktidar ilişkilerinden, düşünsel faaliyetlerden dışlanmış oldu. Bu sürecin ‘doğallığı’ kadınlara benimsetildi ve olması gerekenin bu olduğu öğretilti. Simone de Beauvoir’in “Kadın doğulmaz, kadın olunur” sözüyle aslında bir kadına doğumundan itibaren kadınlığın öğretilmesini anlatmaktadır.

Kadınların toplumda ikinci plana atılması tektanrılı dinlerin ortaya çıkmasıyla birlikte başlamıştır. Tek Tanrılı dinlerin kutsal metinleri toplumların ataerkil yapılarını meşrulaştırmaktaydı. “Tek Tanrılı dinler kadınların ikincilliğini doğal kabul eder ve doğal ikincilliği kadının ve onun bedeninin denetlenmesinin meşru gerekçesi sayar” (Bahadır, 2005: 15). Kadın içinde bulunduğu durumu din tarafından uygun görülmesi ve dinin de dogmatik yapısından dolayı sorgulama gereği duymamıştır. Kadın kendi ikincilliğini sorgulamadan doğal bir olguymuş gibi kabullenmiştir.

Modern toplumlarda cinselliğin tanımı somut iktidar pratikleri içerisinde şekillenir. Kadını erkeğe bağımlı kılan ideoloji ve pratik olan ataerkil iktidar ilişkileri binlerce yıldan bu yana kadını kendi iktidar ilişkileri içerisinde değerlendirmiş, özellikle de modernliğin ortaya çıkarmış olduğu bilimler aracılığıyla da kadının cinselliğini yani

bedenini denetim altında tutmaya devam etmiştir. Sınıfsal ve ırksal ayrımların da etkisiyle daha etkili bir tahakküm kurulmuştur (Berktaş, 2009: 61).

Modernliğin ortaya çıkışıyla beraber tüm geleneksel nosyonlar reddedilmeye başlanmıştır. Modernlik yeni kurumlar, yasalar ve kavramlarla kendini önceki dönemlerden farklılaştırıyordu. Ancak “konu Kadın Sorununa geldiğinde ‘geleneksel’ ataerkinin formülasyonlarına dört elle sarılmaktan da geri durmamaktaydı” (Özbudun vd., 2007: 21). Modernitenin ortaya çıkardığı Kapitalizm ve Sosyalizm de ataerkil yapılanmaya sıkı sıkıya bağlıdır. Kapitalizm ataerkilliğin doruk noktası olarak kadının hem emeğinden hem de doğurganlığından faydalanmaya başlamıştır. Kadın kapitalizmle birlikte bir üretim ve yeniden üretim nesnesi haline gelmiştir. Devrim sürecinde kadınlara “yurttaş” şeklinde hitap edip eylemlere çağıran burjuvazi, iktidarı aldıktan sonra onları yok saydı (Deniz, 2009: 75). Sosyalizmde de kadınlar ana, bacı, yoldaş olarak nitelendirilir ve bunun ötesine geçip sosyalist erkeklerle aynı kategoriye erişemezler.

Kapitalizmin bir ürünü olan ulus-devletin projesi, kadınların modernlik öncesi dönemlerdeki rollerini modernliğin içinde de sürdürmelerini sağlamak ve kadınlar için geçerli olan rol kalıplarını belirlemektir (Berktaş, 2003a: 108). Bu rollerin dağılımı çerçevesinde kadın da bir birey olarak toplum içerisinde görünmeye başlamıştır. Ancak “bireyin kendisi modernliğin bir ürünüdür” (Berktaş, 2003a: 73) ve kadına sunulan birey olma fırsatı ulus-devletin ona öngördüğü kadardır. Bu proje ekseninde kadına yönelik çeşitli yasalar ve iyileştirmeler yapılsa da “şimdiye kadar, hiçbir iyi niyet ve mücadele, hiçbir yasa ve teknik, sanayi toplumunun karakteristiği olan cins ayrımcı sömürüyü azaltmadı” (Illich, 1996: 28). Erillik tahakkümleri kendini en belirgin şekilde modern toplumların oluşumundaki güçlü merkezi devletlerin ortaya çıkışında göstermekteydi. Patriarkal gücün ortaya çıkmasında ve toplum tarafından meşrulaştırılmasında ki en önemli faktör çok sayıda erkeği vatandaş-asker yapan ulusal orduların oluşumudur (Sancar, 2009: 48-49). Modernlik ve modernliğin getirisi olan ulus-devlet ve erkek egemenliğine dayalı ordu yapılanmaları, kadının modernlik öncesi dönemlerdeki rollerinin sürdürülmesini kıramamış ve eril tahakkümü meşrulaştırmaktan uzaklaşmamıştır.

Türkiye’de modernleşme çoğunlukla ‘kimlik politikası’ şeklinde algılandığı için kadının cinsiyet kimliği üzerindeki tartışmalarda hep merkezi bir rol oynamasına ve bu rolün iyice belirginleşmesine yol açtı (Berktaş, 2003a: 117). Modernlikle birlikte gelişen özgürleşme söylemi siyasi iktidarlar tarafından bir kadın sorunu olan türban meselesinde bile erkek söylemi olarak kendini göstermektedir. Türkiye’nin de içinde yer aldığı pek çok Müslüman ülkede modernleşme Müslüman toplumunu çürüten bir hastalık olarak yorumlanırken, bu argüman yine kadınların konum ve davranışları üzerinden değerlendirilmektedir. (Berktaş, 2003a: 79). Bu şekilde kadınların sorunları yine eril egemen iktidar tarafından çizilmekte ve tartışılmaktadır. Geçmişte olduğu gibi kadın tarihi yine erkeklerce çizilen sınırlar içinde yine erkeklerce tartışılmakta ve çözüm (!) sunulmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

ALEVİLİK VE SÖYLEMDE ALEVİ KADINININ KONUMLANDIRILIŞI

2.1. ALEVİLİK

Alevi kadının konumunu irdelemek öncelikle Aleviliği tüm boyutlarıyla ve öğretileriyle anlamayı gerektirmektedir. Aleviliğin boyutları denmesinin nedeni Aleviliğin tek bir tanımla sınırlandırılmamasıdır. Aleviliğin objektif mezhep olarak incelenmesi gerektiği gibi bireye verilen konumunun anlaşılması için inanç ve öğretiler açısından da incelenmesi gerekir. Genel olarak Alevilik; Allah, Muhammed, Ali üçlemesini kabul edip, bu üçleme doğrultusunda yaşamayı öne sürer. Fakat bu konuda bir araştırma yapıldığı zaman Aleviliğin, etimolojik, kültürel, siyasi, dinî ve felsefî yorumlama ve tanımlamaları ile de karşılaşılmaktadır.

Tarihi açıdan Alevi soyu Ali'den gelen demektir. Türkiye'de ortaya çıkışı 19. yüzyıla doğru olan Alevilik, örf ve cemaat dışı (non-conformiste ve heterodoxe) bir İslam mezhebini adlandırmaktadır (Melikof, 2009: 51) Bektaşilik ise, tarihi çok eskilere dayanan geleneğe göre Hacı Bektaş'a kadar çıkan bir dervişler tarikatının adıdır. Bektaşilik ilk Türk halklarına kadar uzanır. Orta Asya'da İslam öncesi çağlardan günümüze kadar sürüp gelmiştir. Bektaşilik her şeyden önce göçebe halkların dinidir (Melikof, 2009) Aleviler de Bektaşiler de tarikata adını vermiş olan Hacı Bektaş'ı yüceltirler. İnanç ve akideleri aynıdır. İki zümrede 1239'da Selçuklu yönetimini sarsan Babai Ayaklanması'nın doğduğu, ortak bir çevreden gelirler (Melikof, 2009: 101).

Aleviler ve Bektaşiler arasında öz açısından bir farklılık bulunmamaktadır. Aralarındaki temel fark sosyal bir farklılıktır. Yüzyıllar boyunca aşiret çevrelerinden gelmiş, eski göçebeler olan Aleviler, yabanlar olarak kalırlarken; Bektaşiler kent merkezleri yörelerinde toplanarak, müritleri okumuş çevrelerden gelen toplu ve düzenli bir tarikat oluşturmuşlardır. Aleviler kırsal çevrelerde halka bağlı özlerini sürdürmüşlerdir. Bu sosyal farklılık iki zümre arasında giderek büyüyen bir uçuruma yol açmıştır. Bu da, "her Kızılbaş, Bektaşî'dir, fakat her Bektaşî, Kızılbaş değildir" görüşünün doğmasına yol açacaktır. 19. yüzyıl içinde giderek derinleşen bu farklılığın yanında, bir başka sebep olarak, tarikatın resmen kaldırılışıyla, Bektaşilerin gelişmeye başlayan Far-Masonluğa (Franc-Maçonnerie) yönelmeleri de, ayrılığı derinleştirmiştir (Melikof, 2009). Ancak Aleviler ve Bektaşiler arasındaki bu farklılık özsel değil şekilsel bir farklılıktır. Alevilik, Bektaşilik'ten ayrılmaz. Çünkü her iki deyim de aynı olguya, Türk halk İslamlığı olgusuna bağlıdır (Melikof, 2009: 29).

Her şeyden önce, bütün Aleviler tarafından genel kabul görmüş bir Alevilik tanımlaması yoktur. Bir grup, Aleviliği bir kültür- Anadolu kültürü; bir başka grup, İslam'ın içinde bir mezhep; diğer bir grup ise Aleviliği kendi başına bir din olarak kabul etmektedir (Keçeli, 2001: 221). Bu da Aleviliğin çeşitli boyutlarının oluşmasına yol açmıştır. Bir grup Aleviliği İslam'ın içinde değerlendirip, onun sınırları içerisinde gelişen bir mezhep olarak kabul ederken; başka bir grup Aleviliği felsefi açıdan bir yaşam şekli olarak değerlendirebilmektedir ki bu Allah'ı algılama şekillerinde bile bir farklılık yaratmaktadır. “Alevi bireyin Tanrı ile arasındaki ikiliğin kalkması anlamında Ene-l Hak anlayışı ve “vahdet-i vücut” bağlamında insan suretinde bir Tanrı algılaması söz konusu” (Aydın, 2007: 50) olmaktadır. Aleviliğin çok az sayıda dini ritüeller içermesi ve âlemin merkezine Allah'ı değil insanı koyduğu için dinden daha fazla bir şey olduğu ileri sürülmektedir. O halde Alevilik kendine özgü bir toplumsal düzeni ve kültürel biçimleri olan bir dünya görüşü ve inanç biçimidir (Messicard, 2007: 114).

Birden çok Alevilik söyleminin olması ve çok parçalı örgütlenmenin gerisinde yatan neden Okan'a göre; Aleviliğin açık ya da örtük bir yok olma ve erime tehlikesi ile karşı karşıya olduğu düşüncesidir. Bu durumda Aleviliğin istenen şekilde yaşanmasını engelleyen koşullar, kurumlar, kişi ya da gruplar, yani “ötekiler” tanımlanır (Okan, 2004: 118). Şahin ise bu durumun, Aleviliğin muğlâk bir kavram olmasından dolayı ortaya çıktığını belirtmiştir. Alevilik ne sadece etnik ne de dinidir; her ikisinin de özelliklerini taşır. Homojen bir Alevi cemaatinden söz edilemeyişi, Alevilik alanında yerel, ulusal ve sınırlar ötesi platformlarda birbiriyle etkileşim halinde olan birçok aktörün olması Aleviliğin birçok söyleminin oluşmasına neden olmuştur (Şahin, 2002: 123).

Aleviliğin hala inşa sürecinde olan bir kimlik olmasından dolayı birden çok tanımı bulunmaktadır. Buda Aleviliği çok boyutlu bir konu haline getirmektedir. Alevilik çok boyutlu bir konu olduğundan, Aleviliği etimolojik, felsefi, teolojik, kültürel ve siyasi olarak sınıflamak gerekmektedir. Sosyolojik çözümlmeyi hedef alan bir araştırma için de bu zorunlu olmaktadır.

2.1.1. Etimolojik Olarak Alevilik

Örf ve cemaat dışı (non-conformiste ve heterodoxe) bir İslami mezhep olarak adlandırılan Alevilik, tarihi açıdan Ali soyundan gelen demektir (Melikof, 2009: 51). Seyid anlamına gelen Ali soyundan gelmek İran'da Alevi sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmaktadır (Melikof, 2003: 9).

Etimolojik olarak Alevi, Arapça'da 'Ali'ye mensup', 'Ali'ye ait', 'Ali taraftarı', 'Ali'yi seven', sayan ve ona bağlı olan (Keskin, 2004: 38) tarihi olarak ise "Alevi, Ali'nin soyundan gelen demektir" (Melikof, 2004: 21). Bunlara bağlı olarak Alevi, "mezhepler tarihinde Hz. Muhammed'in tayini ile halife olması gerektiğini kabul edenler anlamında kullanılmıştır" (Fırlı, 1994: 7). Bu doğrultuda bazı mezheplerdeki insanlar Alevileri Ali'yi sevenler yerine Ali'ye tapanlar olarak görmektedirler. Yani Alevileri Ali'yi tanrı olarak kabul etmekle suçlamaktadırlar. Bu suçlama Alevileri ötekileştirme yolu olarak değerlendirilebilir.

Arap ve Fars coğrafyasında da Alevi nitelemesi 'Ali soyundan' ya da 'Ali evinden' çıkanları ifade etmek için kullanılır (Aydın, 2007: 99–100). Aleviliğin Ali soyundan gelmek olarak anlaşılması Alevilerin 'ötekiler' ile özellikle de geleneksel ötekileri olan Sünnilerle evlenmelerini sorun haline getirmektedir. Çünkü Ali soyunun devam etmesi ve asimilasyona uğramaması için mezhepler arası evlilikler kesin çizgilerle yasaklanmıştır.

2.1.2. Dini Olarak Alevilik

Toplumsal değerler üzerinde etki eden din toplumun kendini ifade etme tarzlarından biridir. Bu yönüyle din, toplumsal bir olgudur. Dini olgular toplumsal olgular olarak bireyler üzerinde etki etmeye başladığı anda sosyolojiyi ilgilendiren bir konu haline dönüşür. Alevilik dini bir yapılanma olarak ele alındığında; Allah, Muhammed, Ali üçlemesini kabul etmektir. Ancak Alevilik, yaratıcı (Hakk) ile yaratılan (Halk) arasındaki mutlak ayrım üzerine şekillenen İslamcı bakış açısının karşısı olarak tanrıyı insanda görme anlamında 'En-el Hak' kavramını kullanmaktadır.

Kadınların da erkeklerle beraber katıldığı başta Ayin-i Cem olmak üzere Alevilerin de kendilerine göre merasimleri vardır, her ne kadar Aleviler din dışı

biçimlere uymasalar da (Melikof, 2009: 45–46). Aleviliğin gerek kendini tanımlamasında gerekse de başkaları tarafından tanımlanmasında en çok sorunla karşılaşılan alan; Alevilik dini bir eksende midir, değil midir? Kadınli-erkekli yapılan dini merasimlerin varlığı Aleviliğe tam olarak dini bir kimlik kazandırır mı ya da Aleviliğin farklı boyutlarının da söz konusu olması (kültürel, felsefi, siyasî gibi), Aleviliği tamamen din-dışı bir yapılanma olarak sunar mı gibi soruları beraberinde getirmektedir.

“Alevilik dinî bir yapılandırmadır.” diyenler bile söz, Aleviliği İslam’ın içinde değerlendirmeye gelince yani Alevilik İslam’a ait midir değil midir boyutuna gelince fikir ayrılığına düşmektedirler. En sert tartışmalarda bu süreçte yaşanmaktadır. Alevilik, kimilerine göre Muhammed’in tebliğ ettiği ve Ali’nin de uygulamaya çalıştığı gerçek İslam olarak değerlendirilirken, kimileri de Aleviliği İslam’ın çeşitli ama meşru dallarından biri olarak görmeyi tercih eder ve tamamen İslam’ın içinde değerlendirmekten kaçınırlar (Messicard, 2007: 109). Bir başka görüşe göre de, Alevilik On İki İmamcı Şiilik aracılığıyla Müslüman olmuş ve Şii Caferi mezhebine bağlanmıştır. Bugün Şii Alevilerin Türkiye’deki uzantısı olan Ehl-i Beyt Vakfı’nın savunduğu düşünce de budur. Bektaşiliğin Aleviliği İran’dan ve Şiilikten kurtarmak için kurulduğu belirtilmektedir (Messicard, 2007: 110). Çünkü Alevilik, kendini ötekilerden (örneğin Sünnilikten) kesin çizgilerle ayırmadığı ya da tam olarak içinde görmediği için her coğrafyada farklı yaşanmaktadır.

Alevilik, çok uzun bir dönem boyunca Dedeler aracılığıyla sözlü olarak aktarıla gelmiş dini, etnik, felsefi ve kültürel yönleri bulunan bir inanç, bir aktarımdır. Geçmişin taşıyıcılığı yazılı olmayan kaynaklarla örneğin köylerde, köy odalarında toplanarak, Alevi ozanlarının köyleri, kasabaları ziyaretleriyle ve sonrasında onların deyişleriyle aktarılmıştır. Bu anlamda Alevilik bir halk edebiyatı özelliği de taşımaktadır. Dierl (1991), bu edebiyat sayesinde Aleviliğin dogmatizmden ve katılıktan kurtulduğunu ve hiçbir zaman bir yazılı dinin esiri olmadığını belirtir (Dierl, 1991: 131’den akt. Okan, 2004: 65). Dierl (1991)’nin bu iyimser yaklaşımına sonuna kadar katılmak mümkün görünmemektedir. Alevi ritüellerinin en temeli olan Cem’lerde de kurallar vardır, özellikle Aleviliğin gizli/sözlü yaşandığı dönemlerde toplulukta yargılama görevinin de yapıldığı cemlerde ‘düşkün ilan etme’ gibi kavramlar vardır ki bu şekilde Alevilik kendi dogmatizmini üretmeye başlamıştır.

Zaman içerisinde yaşanan toplumsal değişimlerin etkisiyle Alevilik çeşitli boyutlar kazanmıştır. Alevilik yazılı bir kaynağı olmadığı için halk arasındaki sözlü anlatımlara dayanmaktadır. Özellikle sözlü anlatımdan kaynaklanan çeşitlilikler de Aleviliğe yeni boyutlar kazandırmıştır. Bu nedenlerden dolayı Alevilik tek tanımla sınırlandırılmayacak kadar muğlak bir kavram haline gelmiştir. Aleviliği, sadece etimolojik, siyasi, kültürel ve felsefi bir kavram olarak değerlendiremeyeceğimiz gibi sadece dinî bağlamda da düşünemeyiz.

2.1.3. Felsefi Olarak Alevilik

Aleviliğin felsefi boyutu genelde Marksizm'in etkisinde kalan insanlar tarafından kabul gören bir yönelimdir. Aleviliği felsefi boyut olarak algılayanlar ve böyle yaşadıklarını söyleyenler nispeten daha genç insanlardır. Ancak bunda Aleviliğin kültürel kaynaklarının ve özellikle de dini söylemlerinin yıllarca tam olarak aydınlatılmamış olmasının etkisi de göz ardı edilemez.

Hak-Muhammed-Ali üçlemesi Aleviliğin dini söyleminde temel olarak görülse de Korkmaz² (2008)'a göre, "Alevi Felsefesinin Doğatanrıcılık yanının, "Tanrı-evren-insan" üçlemesi biçiminde dışa vuran doğasal diyalektiği; toplumsal diyalektiği yansıtması gerekirken bu diyalektiği gizleyen insan tanrıcılık anlayışı ile perdelendiğini" belirtmektedir (Korkmaz, 2008: 16). Korkmaz (2008), Aleviliğin İslami bir çerçeveye sıkıştırılmaya çalışıldığını belirterek, Alevilikteki akıl yürütmenin, akli davranmanın bu şekilde engellendiğini "akıldan inanca atlama, akıl yürütmeyi terk etme ve dogmalara teslim olma" şeklinde yorumlar. Felsefi düzlemde Alevi şeriatı, bireysel/toplumsal etikten beslenerek, düşüncenin temeline maddeciliği koyarak ve aklın yol göstericiliğinde yapılan bir başkaldırıdır (Korkmaz, 2008: 38). Korkmaz Aleviliğin felsefi bir akıl yürütme yolu olduğunu ve böylece sorgulanabilir olduğunu belirtmektedir. Aleviliğin sorgulamaya açık olması aklın yol göstericiliğindeki Aleviliği, felsefi bir boyut haline dönüştürdüğü düşüncesi Korkmaz (2008)'in aynı eserinde sıklıkla yinelemektedir.

1970'li yıllarda, Alevilerin önemli bir bölümü, dini açıdan tam olarak tamamlamadıkları kimliklerinden vazgeçip sosyalizme yöneldiler. 1980'lerin başında

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Korkmaz, Esat 'Anadolu Aleviliği, Felsefesi-İnancı-Öğretisi-Erkani', 2008

Türkiye'nin kamu bilincinde kökleri asırlar öncesine dayanan Alevilik, neredeyse unutulmuştu. Ancak 1980'lerin sonundan itibaren Alevilik, yeniden keşfetme sürecinin ilgi odağı haline gelmiştir. Alevi dergi ve gazeteleri de bu yeniden keşfetme sürecinin ilk örnekleri olarak karşımıza çıkmıştır (Çamuroğlu, 2003). İnsan hakları, demokrasi, Hümanizm gibi ilkelerden etkilenen sosyalist gençler, Aleviliğin dini boyutunun aktarıcısı olan dedelerin toplumu gericiliğe ittiklerini düşünmeye başlamışlardır. Bu inançtaki gençler arasında dedelere karşı bir tepki gelişmiştir. “Sosyalist düşünce ve ideolojilerle donanmış Alevi gençliği geleneksel yapıyı eleştirmeye başlamış, dedeleri sömürücü olarak nitelemiş, hatta işi dedeleri köylerden kovmaya kadar götürmüşlerdir” (Şahin, 2002: 132). Bu düşünce ve eylemler, Alevilerin ateist olarak tanımlanmalarını gündeme getirmiş, dinden uzaklaşan Aleviliğin felsefi boyutunu destekler tarzda söylemler olarak Alevilik içerisinde barınmıştır denilebilir.

Felsefî düşüncede Alevilik Tanrı'ya korkulacak ya da tapılması gereken bir kudret olarak görmez. Tanrı'ya tapılmaz, âşık olunur. Çünkü O candır, sevgilidir ve belki de en önemlisi O eleştirilir (Keçeli, 2001: 193). Tanrı'ya insan da insanı da Tanrı'da görme konusunda Aydın, bu görüşün daha da geliştirilip materyalizme doğru ilerlediğini ve Tanrı'ya insanın yarattığı bir varlık olarak gören düşünceye götürdüğünü belirterek, bununla Aleviliğin dogmatizmle uzlaştıramayacak bir boyuta ulaştırdığını vurgular (Aydın, 2007: 63).

Alevilik'in insan hakları, demokrasi, hümanizm gibi evrenselci değerleri yayması, bazılarının göre Aleviliği Müslüman akılcılığı hatta modernite öncesi bir modernizm olarak görülür. Akıldışı ve bağınaz bir inanç olmaması ve evrensel bir bilgi arayışını barındırmasından dolayı Alevilik felsefi bir boyut kazanır. Böylece öz itibarıyla laik olduğunu ileri sürüp çok eleştirilen mezhepçiliğin dışında kalma olanağı verir ve tüm insanlığı ilgilendiren iletilere sahip olması Aleviliği evrensel bir kültür ve uygarlık olarak ortaya koyar (Messicard, 2007: 113–115). Aleviliğin net bir tanımın olmaması, çok boyutlu olarak algılanıyor olması Aleviliğin felsefi bir söylem olarak yorumunu doğurmuştur. Aleviliğin üstüne oturduğu toplumsal yapı içerisinde ki insanların büyük bir çoğunluğunun dini dogmalara ve kısıtlamalara karşı duruşu, Aleviliğin felsefî boyutunun gelişmesine destek olmakta ve bu anlamda önem arz etmektedir.

2.1.4. Siyasî Olarak Alevilik

Alevilik Türkiye'nin toplumsal ve siyasal hayatında etkisini değişik biçimlerde sürekli devam ettirmiştir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e gelinene dek Alevilik bastırılmış ve kendini Alevi/Bektaşî kimliği altında net bir şekilde ifade etme olanağı bulamamıştır. Bu durum da Alevilerin siyasî görüşlerinin oluşmasında etkili olmuştur. Alevilik, her zaman iktidara ve ötekiye karşı duran siyasî güçlerin yanında yer alarak kendini konumlandırmak zorunda kalmıştır. Siyasî olarak Alevi yapılanmasına bakıldığında Alevilerin siyasî tercihlerini sol yapılanmalardan yana seçtikleri görülmektedir. Sol yapılanmalarda ki ideolojik yaklaşımlar özellikle de adalet, eşitlik, insan hakları gibi evrensel söylemler ve cinsiyet ayrımının yapılmadığı ideolojik yapılanmalar Aleviler tarafından benimsenmiştir.

Aleviler, Osmanlı döneminde asimilasyon politikalarına maruz kalmış ve dağ köylerine kaçmak zorunda bırakılmışlardır ancak cumhuriyetle birlikte kendilerine bir özgürlük alanı bulsalar da yinede tam anlamıyla bir var olma aşamasına ulaşamamışlardır. 60'lı yıllardan sonra kentlere göçle beraber kendilerinin sosyalizm mücadelesinde ve sol hareketlerin içinde bulmuşlardır. Bu da Alevilerin kendilerini bir yeniden var etme süreci olmuştur (Aydın, 2007: 273). Aleviler, 1961 Anayasasının getirdiği nisbî hak ve özgürlüklerden yararlanmaya çalışmışlardır. Türkiye tarihinde ilk defa kendi kimliklerini ifade ettikleri Türkiye Birlik Partisi'ni kurdular (Öz, 2001: 66). Kentlere ve büyük oranda yırt dışına göç etmeye başlayan Aleviler, kendilerini sol hareketlerin içinde bulmuş ve kimlik mücadelesinin peşine düşmüşlerdir.

Alevi topluluğu açısından en önemli kurum olarak bilinen Dedelik makamı da üstlendikleri bu temel rol aracılığıyla ciddi bir oy potansiyeline sahip duruma gelmişlerdir. Hatta bazı dedeler siyasî partiler de aday konumuna bile gelmişlerdir (Messicard, 2007: 210). Alevilerin, kısmi özgürlükleri, kentlere göç durumları ve kimlik mücadelesinde ki arayışları özellikle Alevi gençlerini dedelerle karşı karşıya getirmiştir. 'Ayrımcılığın sona ereceğini umut eden' (Messicard, 2007: 60) ve 'İslam'ın radikal kesimine karşı' (Kaplan, 2001: 243) olan Alevi gençleri ciddi anlamda Marksist görüşü benimsemişleridir.

Alevilerin siyasal hayatta ki varlıkları bazen değişken bir çizgi gösterse de genel olarak sol bir eğilim çizmektedir. Bunun temel nedeni de geleneksel ötekileri olan

Sünnilere karşı bir duruş çizmek ve Aleviliğin bünyesinde barındırdığı evrensel söylemler ışığında hareket etmektir.

2.2. SÖYLEMDE ALEVİLİKTE KADININ KONUMLANDIRILIŞI

Alevi/Bektaşilik ile ilgili yazılan kaynaklarda kadın ile ilgili bölümler incelendiğinde genel olarak kadının iyi bir konumda olduğu görülmektedir. Bu bölümde, yazılan bu kaynakların bir bölümünde kadının nasıl bir konumda olduğu genel olarak değerlendirilecektir. Bu değerlendirmede genel bir bakış verildikten sonra sırasıyla; Hz. Ali'nin kadını konumlandırışı, Hacı Bektaş Veli geleneğinde kadın, Pir Sultan Abdal'ın kadına bakışı, Bacıyan-ı Rum ve Kadıncık Ana ve son olarak da Dedelik makamında kadın konu başlıkları altında bir değerlendirme verilecektir.

Günümüzde geçmişe nazaran Alevilik ile ilgili pek çok kaynak bulunmaktadır. Aleviliği bütün boyutlarıyla ayrıntılı bir şekilde inceleyen, her yerden ulaşılabilen, bu geniş çaptaki literatür arasında kadın ile ilgili araştırmaların azlığı dikkat çekicidir. Aleviler kendilerini tanımlamada Alevi kadınlarının daha az ezildiğini ve dışlandığını ileri sürmektedir. Konuyla ilgili az sayıda var olan araştırma, bu göreceli açıklamayı doğrulamakta; aynı zamanda kadınların Alevilerde de eşit olmadığının altını çizmektedir (Wedel, 2001: 126). Alevi-Bektaşî tarikatı 12. yüzyıl öncesi tasavvuf anlayışını devam ettiren, kadınlara eşit bir statü vererek onlara en çok fırsatı tanıyan tarikattir. Kadınlar erkekler ile aynı ikrar ayinine katıldıkları gibi dinsel pratiklere de erkekler ile eşit bir konumda katılmaktadırlar (Bahadır, 2005: 105). Alevi/Bektaşî geleneğinde cem törenlerine kadınların erkeklerle birlikte katılmaları kadının erkek ile eşit olduğu düşüncesinin temelinde yatan gerekçedir. “Cem, hak açısından eşitlerin bir etkinliğidir-tapımıdır: Doğrudan demokrasinin uygulandığı cemde herkes “can” dır; zengin-fakir, kadın-erkek, büyük-küçük yoktur; herkesin sözü birdir” (Korkmaz, 2000: 223) tarzındaki söylemler ile cinsiyetsizlik algılaması yaratılmakta ve kadın-erkek eşitliğine vurgu yapılmaktadır.

Son dönemde Alevi yazarlara göre, Alevi İslam anlayışında ya da kimilerinin tercihine göre Alevi felsefesinde ve Alevi topluluğunda, kadın erkeğe eşit olarak, saygın bir konumdadır ve kadının kutsallığının altı çizilir. Alevilerde Tanrı'nın insanda tecelli ettiği düşüncesinden hareketle, her insana aynı sevgi ve saygı gösterildiği ve eşit kabul

edildiği vurgulanır (Vorhoff, 2004: 255–256). Alevilikte insan tanrılaştırılırken, Sünni Müslümanlıkta insan doğrudan kuldur (Metin, 2004: 19). Tanrı'nın insanda tecelli ettiği görüşü Alevilerin cinsiyete dayalı bir ayrımı yok saydıklarını ve kadın-erkek eşitliğini savundukları düşüncesini ortaya çıkartmıştır.

Alevilikte kadın, geleneksel ötekisi olan Sünniliğe göre konumlandırılmaya çalışılmaktadır. Alevi kadınının Sünni kadına göre daha özgür olduğu, kapatılmadığı, istediği gibi rahatça hareket edebildiği gibi pek çok söylem görülmektedir. Bu konuda Noyan (1987: 123) şöyle bir açıklama getirmiştir:

Bektaşî ve Alevî Bektaşîler hakkında inceleme yaparak yazmış olanların hepsi bir noktada birleşirler ki bu da Bektaşî ve Alevilerde fuhuş olmayışı, kadınlarının çok namuslu, iffetli oluşudur. Aile hayatları çok sağlamdır. Kadın boşamak hemen yok gibidir. Zina ve özellikle sapık cinsi hareketler hiç görülmez. Örtünmeleri normal bir hadde olur. Ne umacı gibi kapanırlar ne de fazla açık saçık gezerler.

Alevî-Bektaşîlerde kadın, “öteki” üzerinden konumlandırılmaktadır. Kadın kendisi için belirlenen normların içinde kalarak, ona uyarak olumlanmakta, böylece ait olduğu ailenin, dolayısıyla toplumun namusu korunmaktadır. Bu nedenle inanç sistemleri arasında oluşan polemiklerde “öteki”nin kadınının iffeti gündeme getirilir (Vorhoff, 2004: 253). 1980'lere doğru ve sonrasında itibaren kendini ifade etme olanağı bulan Alevilik bu tarihten önce yani öğretilerin gizli-sözlü yaşandığı dönemlerde, ayin-i cemlerde kadınlarla erkelerin bir arada olmasından dolayı ahlak dışı tutumlarla suçlanmışlardır. İffetsizlik/namussuzluk ve mumsöndü gibi iftiralara maruz kalmışlardır. Alevî topluluğu kendini ifade etme fırsatı bulduğu zaman söylenenlerin gerçek olmadığını açıklama girişiminde bulunmuştur ve gerektiğinde de bu söylemleri ötekileştirme eğiliminde bulunduğu söylenebilir. “Farklılık ilişkileri olmaksızın, hiçbir temsil oluşamaz” (Hall, 1998: 182). Kendi kültürel temsilini oluşturmak için ötekinin varlığına ihtiyaç duymakta bunu yaparken de kadının namusu ile kendi farklılık noktasını kurmaktadır.

Alevî kadınlarında Alevilik kimliği ile kadınlık kimliğinin birbirinin içine geçmiş bir kavram gibi karşımıza çıkmaktadır. Alevî kadınları öncelikle Aleviliği içselleştirmişlerdir. Yani Alevî kimliği daha ön planda görünmektedir. “İyilikseverlik daima eşit olmayan iki tarafın varlığını gerektirir” (Berktaş, 2003a: 78). Alevî kadınının Alevî kimliği için kendi kadınlık kimliğinden taviz vermekten çekinmediği

görülmektedir. Ayrıca Alevilikte kadının konumunun daha iyi olduğu, Alevi kadının özgür olduğu söylemleri hep erkekler tarafından yazılıp çizilmektedir. Kadın sorunu erkekler tarafından belirlenmekte ve çözülmeye çalışılmaktadır. Alevi kadını söylendiği kadar özgür hatta erkek ile eşit düzeyde olabilir, ancak bu konunun erkekler tarafından dile getiriliyor olması da kendi içinde bir sorunu barındırmaktadır. Yani kadının söz konusu topluluk içinde ki konumunun kadınlarca tartışılıyor, sorunsallaştırılıyor ve çözüme ulaştırılıyor olması gerekmektedir.

Her toplumun kültürel imgeleri ile ürettiği ortak toplumsal hedefleri söz konusudur. Alevi topluluğu da kendini diğer dini ya da felsefi düşüncelerden farklılaştırmak adına kadının toplumsal konumunda erkekle eşitliğini ön şart olarak kabul eden söylemler geliştirmiştir. Temel olarak Alevi topluluğunun kültürel ve toplumsal anlamda ulaşmak istediği hedefi, cinsiyete dayalı olmayan birbirleriyle eşit söz hakkına ve yaşan pratiklerine sahip insan algısını yaratmaktır. Bir topluluğun tarihsel süreç boyunca ürettiği kültürel amaçların, sembollerin o topluluğun gündelik hayatına yani pratiklerine ne kadar yansıdığı genellikle tartışmalı bir konudur. “Belli bir kültürün ürettiği idealler ve imgelerle gerçek sosyal pratikler arasında genellikle önemli farklılıklar bulunur. Toplumsal tarih açısından, birinci olarak, kültürel ideallerin kültürel pratiği birebir yansıtmadığını, çünkü teoriyle pratik arasında daima boşluklar bulunduğunu hatırlamak gerekir” (Berktaş, 2003b: 86). Dolayısıyla Alevi topluluğunun söylemleri kadınların hayatında tam anlamıyla karşılığını bulamamıştır.

2.2.1. Hz. Ali'nin Kadını Konumlandırışı

Hz. Ali, Alevi-Bektaşî topluluğunun soylarını dayandırdıkları, önder olarak kabul ettikleri kişidir. Alevilikte kadının konumunu araştırmayı amaç edinen bir çalışmanın öncelikle bu topluluğun önderi kabul edilen Hz. Ali'nin kadın ile ilgili görüşlerini, kadına verdiği değeri ve kendi aile yapısını incelemek gerekmektedir.

Hz. Ali Fatıma'yı bir model olarak görmüş. Fatıma'nın taşıdığı değeri Hz. Muhammed'den sonra geçen üç aya yakın ömrünü kadının toplumda ki sorumluluğunun, mücadelesinin, karşı çıkışının, direnişinin ve siyaset sahnesinde görünüşünün destanı olarak tasvir eder. Hz. Fatıma siyasi misyonu yanında kadında temizliğin, iffetin simgesi olarak da adlandırılır. Kadının Allahu-Tealla'nın cemal

özelliğini temsil ettiğini, zarafeti ve naifliği ile ilgili kabuller onu siyasal ve toplumsal karar mekanizmalarından uzak tutmak için bir gerekçe sayılmaz. Kadın ve erkek cinslerine has özellikleri nedeniyle aşağılık, yetersiz ve değersiz görülmez. Cemal'in önemi Celal'den daha az değildir; her Celal Cemal'de gizlidir. Ve her Cemal'de Celal'de saklıdır (Aktaş, 1997: 81–91). Zamanın şartlarına rağmen bir halifenin kadının değersiz olarak sembolleştirildiği bir ortamda böyle açıklamalar yapması kadının konumu açısından önem arz etmektedir. Ancak Hz. Fatıma'nın kişiliğinin diğer kadınların ulaşamayacağı insanüstü, kusursuz, ruhani bir varlık olarak tanımlanması da, kadınların Hz. Fatıma'yı model olarak almalarını güçleştirmektedir.

Hz Ali: “Evleniniz ve boşamayınız. Zira boşamadan Arş-ı a'la titrer” demiştir ki, burada Arş'tan maksad aile ve ulustur. Bir devletin esası ulus, ulusun kökü de ailedir” (Noyan, 1987: 130). Hz. Ali'nin evlenme taraftarı olduğu ancak boşanma konusuna iyi bakmadığı görülmektedir. Hz. Ali'nin cami imamlığı yapmış olması, İslami gelenek içinde olması, Ebu Bekir, Ömer ve Osman'ın hilafetini kabullenmesi ve onlardan temelli bir farka sahip olmanın gereği olarak bir karşı duruş sergilememesi Aydın'a göre; Alevilik açısından ciddi bir sorun alanı oluşturmaktadır (Aydın, 2007: 24). Hz. Ali'nin İslami kurallara ve gidişata uygun davranıyor olması, kadın konusunda ki görüşlerinin de İslami kurallar çerçevesinde olacağı ipuçlarını verdiği söylenebilir.

Hz. Ali, Hz. Fatıma'nın ölümünden hemen sonra evlenmiş ve çok eşli yaşamıştır. Bir rivayete göre Hz. Ali'nin 24, bir başka rivayete göre 33 çocuğu vardır. Eşlerinin adları şunlardır:

Hz. Muhammed'in kızı FATİMA-İ ZEHRA.

Hızam'ın kızı ÜMMÜL BENİN.

Mesud'un kızı LEYLA.

Umays Al-Hasamiye'nin kızı ESMA.

El-Şahba'nın kızı ÜMMÜ HABİBE.

Umame Binti Ebül Asi Bin el-Rabi'nin kızı ZEYNEP.

Cafer'in kızı HAVLE.

Urve'nin kızı ÜMMÜ SAİDDE.

İmrul el-Kays Bin Adi'nin kızı MAHYAT.

Hz. Muhammed de, Hz. Ali de, Hz. Hasan da, Hz. Hüseyin de ve tüm On İki İmamlarda çok eşli yaşamışlardır (Kaleli, 2004: 161–162). Hz. Ali ve diğer önderlerin çok eşli evlilikleri zamanın şartları gereği olarak düşünülebilir. Ancak kaynaklarda Hz. Ali'nin kadın ile ilgili ayrıntılı ve geniş sözlerini bulmak zor olmakla birlikte, var olanların genelinin Alevilikte kadının konumunun çok iyi olduğunu vurguladıkları söylenebilir. Günümüz Anadolu Aleviliğinde kadın konumunu çok eşli evliliklerin yapıldığı bir çağda ki inanç önderlerinin kadın ile ilgili görüşlerine dayandırmak ve bunun üzerinden Alevilikte kadının konumunu belirlemeye çalışmak çok da doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

2.2.2. Hacı Bektaş-ı Veli Geleneğinde Kadın

Bektaşilik, Kuran'da geçen “Âdem ve eşi”ni insan ve eşi olarak değerlendirmektedir. Yaşam tarzının odağına insanı koyan Bektaşilik cins ayrımı yapmamıştır. Bu nedenle kadın ve erkek beraber ibadet ederler. İbadet mekânlarında iki cins birbirlerine sadece insan olarak bakarlar, kadın ve erkek olarak değil (Temren, 1999: 317). Alevi-Bektaşilerde, kadının çok saygıdeğer bir yeri vardır, erkeklerin, yanı başında, bütün merasimlere katılır, bir arkadaş ve bir bacı gibi görülür (Melikof, 2009: 50). Hacı Bektaş'ın Anadolu'ya gelişini ilk haber veren, müjdeleyen kişinin bir bacı olması Bektaşi geleneklerinde kadının saygın ve önemli bir yeri olduğunun en güzel örneklerinden biridir (Noyan, 1987: 87). Bektaşi geleneğinde kadının konumu Alevilik-Bektaşilik ile ilgili kaynakların hemen hepsinde aynı doğrultuda derlendirilmektedir. Bektaşiliğin kurumlaşmasını sağlayan Kadıncık Ana'nın, Hacı Bektaş'ın ölümünün ardından onu yerine geçtiği, posta oturduğu bu kaynakların çoğunda belirtilmektedir.

Eski Türklerin aşiret cemiyeti içinde kadının, çok saygıdeğer bir yeri vardır, erkeklerin, yanı başında, bütün merasimlere katılır, bir arkadaş ve bir bacı gibi görülür (Melikof, 2009: 50) Hz. Pir Hacı Bektaş Veli'nin Türk ruhunun, Türk ulusal bilincinin temelini esaslı suretle incelemiş ve kavramış olması sonucu olarak “Bacıyan” erkâna alınmıştır. Bu rasgele bir hareket değildir (Noyan, 1987: 126). Eğitim konusunda; “Alevilerin çoğunun büyük bir saygıyla bağlı olduğu Bektaşi tarikatının efsanevi kurucusu Hacı Bektaş Veli'nin “kadınlarınızı okutunuz” dediği öne sürülür ve bu öğüte uyulduğu ifade edilir” (Vorhoff, 2004: 257) Evlilik kurallarına baktığımızda,

Bektaşîlikte birden çok kadınla evliliğe karşı çıkmıştır. Bu kültürde tek eşlilik esastır. O denli ki birden fazla kadınla evlenme, söz konusu topluluğun geleneksel sistemi içinde kişinin “cemaat dışı” ilan edilmesine kadar gidebilir. Bektaşîlikte erkeğin dilediği zaman kadını boşayabilme ayrıcalığı da yoktur. Yalnız kadının da erkek gibi insan görülmesi, bazı hakları eline alması ancak Cumhuriyetin ilanından sonra ortaya çıkmıştır (Temren, 1999: 238). Bektaşîlikte kadının konumu eski Türk geleneklerinde ki kadının konumu şeklinde ifade edilmektedir. Kadının erkek ile birlikte törenlere katılması, kadına saygı gösterilmesi ve alkollü içkilere karşı hoşgörülü davranılması, İslam öncesi Türk geleneklerinin uzantısı olarak değerlendirilmektedir (Melikof, 2009: 24).

Alevi-Bektaşîlerde kadının konumuna yönelik bu iyimser tablonun karşısında olan görüşlerde bulunmaktadır. Ulema geleneğinin son temsilcisi Uludağ (1998 akt. Bahadır, 2005:125) ’ a göre;

Bektaşîliğin diğer tarikatlara nazaran kadınlara daha çok değer verdiği sık sık ifade edilir ama bu doğru değildir. Bektaşîlikte tarikata giren kadın, erkeklerden sonra meydana girer ve onların arkasında oturur. Cem ayini icra edilirken erkekler önde kadınlar erkeklerin arkasında oturur. Ayrıca bir kadının Bektaşîliğe girebilmesi için kocasından ve ya velisinden izin alması veyahut iş göremez bir halde bulunması gerekir. Bektaşîlerde kadın derviş, baba ve dede baba olamaz, tarikat önderliği erkeklere özgüdür. Görüldüğü gibi hakiki Bektaşîlikte hiçbir şekilde kadın erkekle eşit değildir. Bu bakımdan bu tarikatın diğer tarikatlardan farkı yoktur.

Alevi-Bektaşîlerde kadın ve kadının konumuna yönelik söylemlerin gerçeklik boyutları, bu söylemlerin güncel hayata ne kadar yansıyor yansımadağı ile ilgilidir. Alevi-Bektaşî topluluğunu içinde yaşadığı ataerkil düzenden ve pederşahi aile kurumundan tamamen bağımsız düşünmemiz konuyu objektif değerlendirmemizi engelleyecektir. Bu doğrultuda söz konusu topluluk içinde kadının konumu adına söylenenlerin bir kısmının (kadınların kendilerini daha özgür hissetmeleri, dini ritüellerin birlikte gerçekleştirilmesi gibi) gerçek hayatta da karşılığını bulduğuna, bir kısmının da söylemde kaldığı (topluluk açısından çok önemli bir kurum olan dedelik makamında kadının çok az hatta neredeyse hiç olmaması gibi) yapılan alan araştırmasının genel bir değerlendirmesi olarak söylenebilir. Ayrıca kadının velisinden ya da kocasından izin alma durumunda olması da erkek ile eşit bir söz hakkına sahip olmadığını göstermektedir.

2.2.3. Pir Sultan Abdal'ın Kadına Bakışı

“Gel benim ey güzel servi çınarım

Yüreğime ateş düştü yanarım

Kiblem sensin yüzüm sana sönerim

Mihrabımdır kaşlarının arası...”

Pir Sultan Abdal

Alevi düşünce ve öğretisinde önemli bir yere sahip ozanlardan biri olan Pir Sultan Abdal'ın kadın ile ilgili görüşlerine ancak onun dizelerinden ulaşılabilmektedir. Geçmiş zamanın koşulları göz önünde bulundurulduğunda Pir Sultan Abdal'ın direk kendi ağzından yazmış olduğu kaynaklara neden ulaşamadığı anlaşılmaktadır. Alevi-Bektaşilikte kadına atfedilen söylemlerin çoğu için Abdal'ın dizeleri dayanak noktası olarak sunulmaktadır. Geçmişten günümüze kadar gelen sözlü anlatılar ile Pir Sultan Abdal'a atfedilen beyitler incelendiğinde, Alevi topluluğunda kadının kadın kimliğinden uzaklaştırılarak tanrılaştırıldığı böylece kadınlara saygı göstermenin Alevilik yolunda bir iman belirtisi ve büyüklük göstergesi olduğu gözlemlenmektedir.

2.2.4. Bacıyan-ı Rum ve Kadıncık Ana

Anadolu Selçuklular devrinin en önemli ve ilgi çekici kültür ve medeniyet olayı şüphesiz Ahi Teşkilatı ve bu teşkilatın kadınlar kolu olan Bacıyan-ı Rum Teşkilatının kurulmasıdır (Bayram, 1987: 35) . Bacıyan-ı Rum, kadın iş kolu ve bir kadın örgütlenmesidir. ”Anadolu Bacıları”, Anadolu Kadınları” anlamına gelen bu teşkilat, Ahilik Teşkilatı'nın kadınlardan meydana gelen yan koludur. Örgüçülük ve dokumacılık Bacıyan-ı Rum örgütünde yer alan kadınların faaliyet alanlarının başında geliyordu (Doğan, 2001: 31). Kadının bir şekilde iş hayatının da bulunması onun toplumsal hayata girmesini ve örgütlenmesini de sağlamış oldu.

Âşık Paşazade'ye göre, Hacı Bektaş'ın adını taşıyan tarikat onun ölümünden sonra bir kadın tarafından kuruldu. Bu kadın, aynı tarihçiye göre Hacı Bektaş'ın evlat edindiği kızı, Hacı Bektaş'ın hayatının anlatıldığı menkıbe Vilayetname'ye göreyse manevi karısı olan ve daha önce adı geçen Kadıncık Ana'dan başkası değildi (Melikof,

2003: 5). Âşık Paşazade'nin sınıflandırmasına göre Anadolu'da 4 tayfa vardı. Bunlar; Anadolu Gazileri, Anadolu Ahileri, Anadolu Abdalları ve Anadolu Bacıları'dır. Âşık Paşazade'nin "Anadolu Bacıları" diye tanımladığı grup kadın dervişler olmalıdır. Bu kadın dervişler için Âşık Paşazade "fakiran" yerine "Bacıyan-ı rum" terimini kullanır (Bahadır, 2005: 142). Kadıncık Ana, tarikatı müridi Abdal Musa'nın yardımıyla kurmuştur. Melikof'a göre, Hacı Bektaş bilgilerini Kadıncık Ana'ya bırakmış onun yetiştirdiği Abdal Musa da Bektaşilik tarikatının kurucusu olmuştur (Bahadır, 2005: 149).

Bilindiği gibi Ahi teşkilatı Anadolu'da kurulan ya da kurumlaşan topyekûn bir esnaf teşkilatıdır. Yani bütün üretim odaklarının organizasyonudur. Tarihçiler Bacıyan_1 Rum'u da Ahi Teşkilatının bir kolu olarak niteler. Gültepe (2008)'ye göre "Savaşçı Kadınlar" ilktir, özgündür ve Anadolu'ya intikallerinde üretim alanlarında da devreye girmişlerdir (Gültepe, 2008: 324). Kadınların örgütlü bir iş teşkilatı yapılanmasında olmaları onların tarihte adlarının geçmesini sağlamıştır. Buda bütün üstyapı kurumlarının ekonomik sistemlerle oluştuğunu bize tekrar hatırlatmaktadır.

Âşık paşazade tarihinde "Bacıyan-ı Rum" diye bir zümreden söz edilişi Anadolu'da erlik aşamasına yücelmiş Bacı'ların çokluğunu gösterir (Noyan, 1987: 110). Bacıyan-ı Rum, Anadolu'da faaliyet gösterirken o dönem Avrupa'sının, kadınların engizasyon mahkemelerinde susturmaya marifet zannetmesi de ayrıca dikkat çekicidir (Gültepe, 2008: 348). Bacıyan-ı Rum, Türk kadın tarihi ve Bektaşilik açısından önemli bir tarihi olaydır. Bir kadın teşkilatı olarak Anadolu Gazileri, Anadolu Ahileri ve Anadolu Abdalları grubu arasında sayılması kadın tarihi açısından önem arz etmektedir. Bugünkü hayatımız bir şekilde geçmişte olan ya da olduğuna inandığımız şeyler tarafından şekillenmektedir. Kişinin geçmişe dair duyguları kendiliğinden oluşsa bile tarihsel bilginin "üretilmesi" gerekir. Tarihsel bilgiyi kimin kayda geçtiği, kimin yorumladığı, yani kimin "ürettiği" can alıcı bir önem taşır (Berktaş, 2003a: 19). Geçmişte üretilen bu tarihsel bilginin, özellikle Türk kadın tarihi açısından ve örgütlü kadın teşkilatlanması açısından da önemli bir noktada durduğu söylenebilir. Alevi-Bektaşî kültüründe kadının konumu ve önemi Bektaşî Tarikatının kurucusu olarak bilinen Kadıncık Ana'ya dayandırılır. Kadıncık Ana ve Bacıyan-ı Rum gibi örnekler her zaman Alevi-Bektaşî kadını için rol-model olmuştur. Alevi kadının toplumsal sahada

Sünni bir kadından daha fazla görünmesinin nedeni çoğu zaman geçmişten gelen bu geleneğe dayanmaktadır.

2.2.5. Dedelik Makamında Kadın

Dedelik, özellikle 1980'lerden önce, Alevi topluluğu açısından en önemli kurumlar arasındadır. Dedeler, Alevi topluluğunun Alevilik öğretilerini öğrendikleri, cem törenlerini yöneten ve topluluk içerisinde ki husumetlerin, küskünlüklerin kendi aralarında çözüme kavuşturulmasını sağlayan kişilerdir. Dede-talip ilişkisinde bağlamında dedeler köy köy gezerek bu görevlerini yerine getirirler ve gittikleri yerlerde saygıyla karşılanırlardı. Kentleşmeyle beraber şehirlere akın eden Aleviler, yaşam şartlarının imkân verdiği oranda dede-talip ilişkilerini yürütmeye çalışmışlarsa da bu eskiden olduğu kadar sık yapılamamıştır. Kentleşmeyle beraber değişen yaşam koşulları ve tarzı ilişkiler ağına da yansımıştır. Artık insanlar eskiden olduğu gibi dedelerin uğradığı köylerdeki köy odalarında değil de, cem evlerinde ya da hemşeri derneklerinde bir araya gelme imkânı bulmuşlardır.

Dedelik makamında kadınlar dedenin eşi olarak dedenin olmadığı zamanlarda etkin konuma geçmektedirler. Alevi-Bektaşî topluluğunda, kadın dervişlerin ve şairlerin olduğuna ve bunların topluluk açısından önemli konumlara geldiğine pek çok kaynakta değinilmektedir. Noyan (1987) Bektaşîlikte kadınların; şair, musikişinas, ressam ve sanatçı olarak yetiştiklerini gerek dergâh içinde gerekse dergâh dışında bulunup sanatsal ürünler verdiklerini belirtmektedir. İkbâl Bacı, Münire Bacı, Zeynep Bacı da bu faaliyetleri gösteren Bektaşî kadınları olarak örnek gösterilmektedir. Bektaşî öğretilerinde alınan yol açısından en ileri derece “dervişlikle” belirlenir. Bu makam daimi hizmette olmayı gerektiren bir makamdır. Bektaşîlikte kadına tanınan önemli haklar arasında, mürşitlik makamları da bulunmaktadır (Temren, 1999: 320). “Er olmak, gönül eri olmak erkekliğin ve dişiliğin üzerinde adeta belirleyici üst kimlik sıfatı (Mitolojik Ana)dır denilebilir. Erlik bir misyon taşıyıcılığı ise, ki öyledir; bu taşımayı muhakkak erkek, erden beklemek halk sofizmine de aykırıdır” (Gültepe, 2008: 114). Bu tarz bir söylem aslında dilin erkekler tarafından üretilmesi bağlamında değerlendirilmelidir. Kadınlar erkekler tarafından üretilen kavramlar üzerinden kendilerini değerlendirmek zorunda kalmışlardır. Erlik gerçek anlamında erkeği ifade etse de misyon taşıyıcılığı

olarak hem erkek hem de kadın için kullanılmıştır. Alevilikte cinsiyetsizlik üzerinde vurgu yapılırken bile eril bir dil kullanılmaktadır.

Kadıncık Ana da bu derviş ve dergâh yöneticisi kadınlar arasındadır. Kadıncık Ana'nın Hacı Bektaş'ın ölümünün ardından büyük ihtimalle posta oturduğu ve tekkenin sorumluluğunu üstlendiği söylemek mümkündür (Öz, 1995: 247–248, Bahadır, 2005: 150). Bektaşilikte kadının mürşitlik aşamasına yükselmesi olağan sayılmıştır. Kadın yalnızca “baba”lık aşamasına yükseltilmemektedir. “Ayn-ül cem” denilen söyleşi toplantılarına kadınlar erkeklerle katılır, birlikte sofraya oturulur, ancak kadınlar içki içmezler, şerbet içerler (Odyakmaz, 2000: 247). Kadının dervişlik aşamasına ulaşması, şiir yazması, resim yapması gibi faaliyetlerde aktif rol almış olması, dedelik makamında kadının erkek ile eşit olduğu söylemini doğurmuştur.

Geçmişten günümüze kadar gelen ve hala saygınlığını koruyan Alevi topluluğu açısından son derece önem arz eden bu kurumda kadınları görmek ne yazık ki pek mümkün olmamıştır. Alevi topluluğunda kadın erkek eşitliği konusuna sürekli vurgu yapan eril söylemlerin kadınların neden dedelik makamında yer almadıkları ya da çok az sayıda oldukları konusunda görüşlerde bütün inanç yapılarında olduğu gibi ataerkil düzenin korunmasına yönelik söylemleri içermektedir. “Schimmel’in haklı olarak işaret ettiği gibi, kadınlar dinlere çok samimi ve içten baktıkları halde; dinlerin kadınlara hiçte o gözle bakmadığı gerçeğini görmek gerekir” (Bahadır, 2005: 51).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞAHKULU DERGÂHI'NDA YAPILAN ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Alevi topluluğu her zaman kendini kadına bakış açısından Sünni topluluğundan farklılaştırmıştır. Aleviler kadını can olarak görürken, erkeklerle her durumda eşit olduğunu savunmuşlardır. Alevilerce saygın bir konumda tutulan kitap ve kişilerin söylemleri ile bunlar desteklenmiştir. Bu söylemlerin pratikte nasıl ortaya çıktığını tespit edebilmek için İstanbul'da Şahkulu Dergâhı³'nda bir alan araştırması yapılmıştır.

İnsanların doğrudan kimlikleri sorgulanamayacağından, Şahkulu'na gelen kişilerin belli bir kimliğe sahip olacağı düşüncesinden hareketle anket çalışması burada yapılmıştır. Bu alan araştırması için seçilen örneklem grubu tesadüfî örneklem değildir. Şahkulu Dergâhı'nın seçilme nedeni; Alevi kadınlarının dini veya kültürel aktivitelerini ancak böyle bir mekânda gerçekleştirebilecekleri düşüncesinden hareketle planlanmıştır. Örneklem grubunun tesadüfî olmaması dolayısıyla, aşağıda verilen istatistiksel verilerden yüzde 0,1'lik oranların dahi oldukça önemli sonuçlar olduğunu belirtmek gerekmektedir. Örneğin, örneklem grubundaki katılımcıların büyük bir bölümü ev hanımlarından oluşmaktadır. Ancak bu çalışma başka bir gün veya saatte yapılmış ya da yapılacak olsa, bu oranın çok değişiklik gösterebileceği belirtilmelidir. Şahkulu Dergâhı'na gelen 18 yaş üstü 109 Alevi kadın üzerinde 44 sorudan oluşan bir anket formuna bağlı kalarak Alevi inancındaki söylemlerin pratik hayata yansımaları sorgulanmıştır.

3.1. ANKETİN DEĞERLENDİRİLMESİ

(ANKETİN UYGULANMA AMACI, UYGULANDIĞI YER, KİŞİ SAYISI, KULLANILAN DEĞİŞKENLER)

Şahkulu Sultan Dergâhı'nda yapılan soru cevap tekniği ile aynı şehirde, isteyenlerle Alevi topluluğunda kadının önemini ve konumunu belirlemeyi amaçlayan bir anket uygulandı. Anketin uygulandığı şehir ve uygulanma tarihleri şöyle: İstanbul (6/7 Mart 2010), İstanbul (13/14 Mart 2010). Türkiye de istatistiklerin etnik ya da dini

³ İstanbul'da Merdivenköy'de bulunan Şahkulu Sultan dergâhı yaklaşık 700 yıllık bir geçmişe sahip olup 1980'lerde yedi Alevi ileri geleninin teşebbüsüyle kurulan dernek tarafından gerekli onarımı tamamlanmış ve faaliyete başlamıştır. Sekiz dönüm arazi üzerine kurulu, bahçesinde cem evi, aş evi, kütüphane, konferans salonu, sağlık evi, konuk evi ile çok yönlü fonksiyon gören dergah iddia edildiği gibi haftada 2-3 bin kişi tarafından ziyaret edilmese bile İstanbul'un en kalabalık ve en faal dergahıdır. Dergâhta sürekli olarak hafta sonları cem yapılmaktadır. (Gülçiçek, 1993: 162 akt. Üzümlü, 2004: 339)

köken itibari ile tutulmuyor olmasından dolayı tesadüfî örneklem uygulamak mümkün değildir. İnsanlara Alevi misini? Sünni misiniz diye de sorulamayacağına göre Alevi kadınlarına ancak böyle bir mekânda ulaşıp anket yapmak mümkün olmuştur. Bu anket birebir görüşme tekniği kullanılarak, katılımcıların gönüllülük esasına bağlı olarak uygulandı. Örneklem grubunda her yaş ve meslek grubundan katılımcı bulunmaktadır. Anket çalışması İstanbul Şahkulu Dergâhı'nda 109 katılımcı ile gerçekleştirildi.

Anketin başlangıcında katılımcılara isim yazmadan da katılabilecekleri bilgisi verildi. Bilimsel iddiası olan bir anket için gerekli olan yaş kategorisi, cinsiyet gibi temel soruların yanında, Alevi topluluğunda kadının konumunu belirlemek amacıyla açık uçlu sorulara da yer verildi. Anket, Alevi kadınının konumu hakkında yazılan çizilen, bilinen söylemlerin pratik yaşamda nasıl yer bulduğu, Alevi kadının kendine bakış açısı, kendini öteki (Sünni) ile karşılaştırması gibi konularda bilgi edinmeyi amaçlamaktadır.

Uygulama tamamlandıktan sonra veriler kodlanarak, SPSS 14,0 programı ile analiz edilmiştir. Kapalı uçlu sorular kodlandıktan sonra direk girilirken, açık uçlu sorular ise, öncelikle içerik analizine tabi tutulmuş sonra kodlanarak programa dâhil edilmiştir. Daha sonra hem her bir değişken için tek tek sonuçlar elde edilmiş hem de değişkenler arasında karşılaştırmalı analizler kurulmuştur.

Örneklem sayısının evreni ne oranda temsil ettiği bilinmediğinden anket sonucunun Türkiye'de ki bütün Alevi kadınlarının karakteristiklerini yansıtmayacağı belirtilmelidir. Araştırmanın sonuçları İstanbul'un bir bölgesinde yaşayan Alevi kadın nüfusuna genellenebilecek olmakla birlikte; Türkiye'de yaşayan Alevi kadınların toplumdaki konumu ile ilgili olarak bazı ipuçları vermesi de mümkündür.

3.2. ANKETE KATILANLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Araştırma verilerinin analizinde, öncelikle katılımcıların yaş, öğrenim ve meslek gibi demografik özellikleri tablolar halinde verilmiştir.

3.2.1. Yaş Grupları

Tablo 3.1: Yaş Grupları

Yaş	Sayı	Yüzde %
18–24 Yaş Arası	3	2,8
25–34 Yaş Arası	21	19,3
35–44 Yaş Arası	27	24,8
45–54 Yaş Arası	40	36,7
55 ve Üstü Yaş	18	16,5
Toplam	109	100,0

Alevi kadınına yönelik yapılan ankette hemen her yaş grubundan katılımcı bulunmaktadır. Yüzde 36,7 ile katılımcıların çoğunluğunu 45–54 yaş arası grubu oluşturmaktadır. Bunu yüzde 24,8 ile 35–44 yaş arası grubu takip etmektedir. Yaşanılan çağın hızlı değişimlere açık olması kuşaklar arasında belirgin farklılıklara yol açsa da örneklem grubunda genellikle bu belirgin farklılığa rastlanmamaktadır. Örnek olarak; ankette yer alan, ‘eğer çalışmak isteseydiniz eşiniz sizi engeller mi/engeller miydi’ sorusunda katılımcıların verdiği yanıtların yaş gruplarına göre farklılık göstermesi beklenirken sonuçlarda keskin bir geçiş görülememektedir. Diğer bir soru da, ‘bayramlarda ilk ziyaret ettiğiniz kişiler kimlerdir?’ sorusunda yaş gruplarında çoğunluğun önce eşinin ailesini ziyaret ettiği, ev içi alışveriş sorumluluğunun bütün yaş gruplarında genellikle kadınlar tarafından sağlandığı, cevaplarının öne çıktığı görülmektedir. Bütün yaş gruplarında 5 kişi hariç diğerleri sosyal hayatta kadın ve erkeğin eşit olması gerektiğini savunuyor ancak sadece 24 kişi eşit olduğunu düşünüyor. Yaş gruplarının geneli Sünni ve alevi kadın arasında farklı olduğunu düşünüyor. Yaş gruplarının geneli Alevilikte kadın ve erkeğin eşit olduğunu belirtiyor. Şiddete en çok maruz kalan yaş grubu 35–44 yaş grubu arasındaki kadınlardır. Bütün yaş gruplarının neredeyse yarısı Aleviliğin en çok inanç anlayışı ve ibadet yapısına önem vermektedir. Tüm yaş gruplarının çoğunluğu kızların okutulması gerektiğini belirtiyor. Tüm yaş gruplarının yarısından fazlası dini bilgiye sahipse ve eşitlik varsa kadın dede olması gerektiğini belirtiyor. 45–54 yaş grubu ve 55 yaş üstü grubu katılımcılarının çoğu “biz onları kabullensek de onlar bizi kabullenmiyor” söyleminden hareketle çocuklarının Sünni biriyle evlilik yapmasına karşı çıkmaktadırlar.

3.2.2. Medenî Durum

Tablo 3.2: Medeni Durum

Medenî Durum	Sayı	Yüzde %
Evli	83	76,1
Bekâr	17	15,6
Boşanmış	1	,9
Dul	8	7,3
Toplam	109	100,0

Evlilik kurumu Aleviler için özellikle geleneksel dönemde “ikrar cemi”nde ibadet edebilmek açısından ayrı bir öneme sahipti. Çünkü ikrar cemi’nin Alevilik açısından ayrı bir önemi bulunmaktadır ve bu ceme katılabilmek için öncelikle evli olmak gerekir ve evli çiftler musahipleriyle katılırlar. Anketimizde ise, Sünni’ler ile yapılan evliliklere Alevi kadınlarının yaklaşımı açısından önem arz etmektedir. Kadınlarının Sünnilerle evliliğe nasıl yaklaştığı ilerleyen bölümlerde işlenecektir. Katılımcıların yüzde 76,1’lik gibi önemli bir kısmını evliler oluşturmaktadır.

Alevi-Bektaşîlikte evlilik, kutsanan bir olgudur. Burada her iki cins beraberlik için bir sözleşme yaparlar. İnanç esaslarında sözüne sadık olma önemlidir ve burada verilen söz bir ömür boyu tutulmalıdır. Bu nedenle geleneklerin sürdürülebildiği yerlerde Bektaşîlikte boşanma görülmez (Temren, 1999: 317). Bektâşîlikte tek evlilik ve tek eşlilik esastır. Birden çok evlenene pek rastlanmaz (Öz, 1995: 453). Yukarıda ki tabloda da görüldüğü gibi katılımcılar arasındaki boşanma oranının % 0,9 olarak çıkması Alevilikte boşanmanın hoş karşılanmamasına ve haksız yere gerçekleşmesi halinde bunun bir düşkünlük sebebi sayılmasına (Keskin 2004: 96) örnek gösterilebilir.

3.2.3. Öğrenim Durumu

Tablo 3.3: Öğrenim Durumu

Öğrenim Durumu	Sayı	Yüzde %
Okur-yazar değil	4	3,7
İlkokul	54	49,5
Ortaokul	14	12,8
Lise	23	21,1
Üniversite ve üstü	14	12,8
Toplam	109	100,0

Bir toplumun gelişmişlik düzeyi sosyo-ekonomik şartların yanı sıra toplumun okur-yazar oranı ve öğrenim durumuyla da ilgilidir. Öğrenim durumu bireyin meslek edinmesini sağlar. Gelir düzeyi de öğrenim durumuyla bağlantılıdır ve bireyin mesleği ve gelir düzeyi ile toplumsal hareketlilikte rol alacağı düşünüldüğünde öğrenim durumu daha da önemli bir konuma gelmektedir. Alevi-Bektaşılık, kadınların okutulması taraftarıdır. Onların okutulmasını öğütleyerek, gelecek kuşakların bilinçli olanların elinde yetişmesini istemektedir (Öz, 1995: 456). Alevi/Bektaşilerin aydın bir kimliğe sahip olduğu, eşitliğe önem verdiği için kadınların da eğitim seviyesinin yüksek olduğu/olması gerektiği söylemlerinden hareketle katılımcıların öğrenim durumu yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Katılımcıların yüzde 3,7'lik kısmı okur-yazar değilken; yüzde 49,5 i ilkokul, yüzde 21,1'lik kısmı lise, yüzde 12,8'lik kısmı da üniversite ve üstü kurumlardan mezundur.

Tablo 3.4: Eğitim Durumunuz Nedir Sorusu ile Sünni ve Alevi Kadının Farkı var mı Sorularının Karşılaştırması

	Ortaokul	9	5	0	14
	Lise	21	2	0	23
Üniversite ve Üstü	12	2	0	14	Toplam
Toplam		86	22	1	109
	İlkokul	42	11	1	54

Eğitim d¼zeyi y¼kseldik¼e Alevi kadınlarının S¼nni kadınla farklılık konusundaki söylemlerinde yumuşama beklenirken ¼rneklem grubunda da g¼r¼ld¼đ¼ gibi Alevi ve S¼nni topluluklar arasında ki kalıplaşan farklılık d¼ř¼ncesinin kırılmadığı g¼zlemlenmiřtir. S¼ylemde aşılamayacak farklılıklar olmadığının altı ¼izilse de pratik yaşamda eğitim d¼zeyine rağmen ¼tekileřtirme s¼reci devam etmektedir.

Tablo 3.5: Eğitim Durumunuz Nedir Sorusu ile Aile İ¼i şiddete En Az Bir Defa Maruz Kaldınız mı? Sorularının Karşılaştırılması

Eğitim Durumunuz Nedir ile Aile İ¼i şiddete En Az Bir Defa Maruz Kaldınız mı Sorularının Karşılaştırılması		Aile İ¼i şiddete En Az Bir Defa Maruz Kaldınız mı?			Toplam
		Cevap vermeyenler	Evet	Hayır	
Eğitim Durumunuz Nedir?					
	Okur-Yazar Değil	0	1	3	4
	İlkokul	1	14	39	54
	Ortaokul	0	4	10	14
	Lise	1	8	14	23
¼niversite ve ¼st¼	1	2	11	14	
Toplam		3	29	77	109

Yukarıdaki tablo incelendiğinde eğitim durumu ne olursa olsun her ¼đretim grubundan kadının en az bir defa (!) şiddete maruz kaldığı g¼r¼lmektedir. Alevi topluluğunda söylemde kadına verilen değer onun aile i¼i ve ya dışında şiddet g¼rmesini engellememektedir.

3.2.3.1. Eğitime Devam Etmeme Nedenleri

Tablo 3.6: Okur-Yazar Olmayanların Eğitime Devam Etmeme Nedenleri

Okur-yazar Olmama Nedenleri	Sayı	Yüzde %
Cevap vermeyenler	101	92,7
Maddi yetersizlik	4	3,7
Aile engeli	3	2,8
Çevre etkisi	1	,9
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 3,7(4 kişi) 'si okur-yazar değildir. Bu 4 kişiden 3'nün okur-yazar olmama nedeni aile engeli olarak ortaya çıkmış, 1 kişi ise çevre etkisinden dolayı okur-yazar olmadığını belirtmiştir. Alevi/Bektaşî topluluğu genellikle eğitime önem veren ve böylece aydın bir kimliğe sahip olan bir topluluk olarak görülmektedir. Alevi-Bektaşî kültürü kadına da erkeğe de eğitim sisteminde hem eğitim almak hem de eğitime katkı da bulunmak fırsatını tanımıştır (Temren, 1999: 322). Bu görüşün genel olarak katılımcılar arasında da sağlandığı söylenebilir.

Tablo 3.7: Okur-Yazar Olup Eğitimlerine Devam Edememe Nedenleri

Eğitimlerine Devam Etmeme Nedenleri	Sayı	Yüzde %
Cevap vermeyenler	24	22,0
Maddi yetersizlik	24	22,0
Aile engeli	28	25,7
Okul olmaması	10	9,2
Çevre etkisi	5	4,6
Kendi isteği	18	16,5
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 25,7'si aile engelinden (aile büyüklerinin kızlarının okutulmasına karşı olumsuz bakış açısından kaynaklı olarak) dolayı okur-yazar olmalarına rağmen eğitime devam edemediklerini belirtmişlerdir. Bu sonuca göre; Alevi topluluğun çevresel faktörlerden, yerleşmiş toplumsal tabulara karşı direnemekten ve

de Alevi oldukları için kendilerini saklama ihtiyacı hissettiklerinden dolayı eğitim ve öğretime söylemde verdikleri önemi pratiğe yansıtamadıklarının bir göstergesidir denilebilir. Yüzde 22'sinin de maddî yetersizliklerden dolayı eğitime devam edemedikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Eğitime önem veren özellikle de kadınların okutulmasından yana olan Alevi topluluğunun gerek maddi yetersizlikler gerekse de çevreden gelen olumsuz etkiler sonucunda ve bazen de bireylerin kendi istekleri doğrultusunda eğitimlerinin devam etmediği sonucuna ulaşılabilir. Özellikle geçmiş zaman koşulları göz önünde bulundurularak düşünülürse kadınların okutulmasının daha zor olduğu ve Alevi topluluğunun da bundan etkilendiği sonucuna ulaşılmaktadır.

3.2.4. Mesleki Dağılım

Tablo 3.8: Mesleki Dağılım

Mesleki Dağılım	Sayı	Yüzde %
Ev hanımı	58	53,2
İşçi	11	10,1
Memur	5	4,6
Diğer	1	,9
Bankacı	3	2,8
Emekli	9	8,3
Mali Analist	1	,9
Çaycı	1	,9
Çocuk Bakıcılığı	1	,9
Kuaför	2	1,8
Sigortacı	1	,9
İş Kadını	1	,9
Meclis Üyesi	1	,9
Öğretmen	3	2,8
Avukat	2	1,8
Yönetici	1	,9
Öğrenci	1	,9
Muhasebeci	1	,9
Kapıcı	1	,9
Fason üretim	1	,9
Aşçı	1	,9
İşsiz	3	2,8
Toplam	109	100,0

Meslek, sosyal statüyü belirlemesi açısından önemli bir etkidir. Birey sahip olduğu meslek ve bu meslekten elde ettiği gelir düzeyi ile bağlantılı olarak toplumsal

hareketlilikte aktif ya da pasif şekilde rol oynar. Katılımcıların yüzde 53,2'sinin ev hanımlarından oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların büyük bir bölümünün herhangi bir iş kolunda çalışmadıkları dikkat çekicidir.

Tablo 3.9: Mesleğiniz Nedir? Sorusu ile Yaşınız? Sorusunun Karşılaştırılması

Mesleğiniz Nedir? Sorusu ile Yaşınız? Sorusunun Karşılaştırılması	Yaşınız nedir?					Toplam
	18–24 yaş	25–34 yaş	35–44 yaş	45–54 yaş	55 ve üstü yaş	
Ev Hanimi	0	8	15	23	12	58
İşçi	0	1	4	6	0	11
Memur	0	1	1	3	0	5
Diğer	0	1	0	0	0	1
Bankacı	1	2	0	0	0	3
Emekli	0	0	3	3	3	9
Mali Analist	0	0	0	1	0	1
Çaycı	0	0	0	1	0	1
Çocuk Bakıcısı	0	0	0	1	0	1
Kuaför	0	1	1	0	0	2
Sigortacı	0	1	0	0	0	1
İş Kadını	0	0	0	0	1	1
Meclis Üyesi	0	0	0	0	1	1
Öğretmen	1	1	1	0	0	3
Avukat	0	2	0	0	0	2
Yönetici	0	0	1	0	0	1
Öğrenci	1	0	0	0	0	1
Muhasebeci	0	1	0	0	0	1
Kapıcı	0	0	0	1	0	1
Fason Üretim	0	0	1	0	0	1
Aşçı	0	0	0	1	0	1
İşsiz	0	2	0	0	1	3
Toplam	3	21	27	40	18	109

Eğitime özel bir önem veren ve bireysel olarak eğitimini ihmal etmeyen Alevi topluluğunda meslek dağılımının çok çeşitli olmadığı ve kariyer planlamasında standart mesleklerle sınırlı kaldığı, özellikle yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere yaş gruplarının küçülmesine rağmen iş yaşamında beklenen aktifliğin gerçekleşmediği söylenebilir. Yani Alevi topluluğunda kadınların eğitim düzeylerinde artış olsa bile iş yaşamında aktif olarak yer alamadıkları için ekonomik özgürlüklerini ancak söylemde yaşayabildiklerini ‘ev hanımı’ bölümünde beklenen bir daralmanın olmamasından çıkartabilmekteyiz. Ancak bu noktada bireyin meslek değişkeninin ekonomik durumunu tek başına yansıtamayacağı da belirtilmelidir.

3.2.5. Gelir Düzeyi

Tablo 3.10: Gelir Düzeyi

Gelir Aralığı	Sayı	Yüzde %
Cevap vermeyenler	4	3,7
Asgari Ücret Altı	2	1,8
Asgari Ücret ⁴	23	21,1
Asgari Ücret–1000 TL	40	36,7
1001–1999	29	26,6
2000 ve Üstü	11	10,1
Toplam	109	100,0

Örneklem grubunun gelir düzeyi genel olarak, asgari ücret–1000 TL arasındadır. Toplumsal üst yapının ekonomik alt yapı ile belirlendiğini söyleyen Marksist teoriye katılmamak mümkün görünmemektedir. Toplumsal sınıfların oluşmasındaki temel belirleyici, ekonomidir. Ekonomik olarak özgürlüğünü edinmeyen ya da ekonomik problemlerini aşamayan kadınlar, zaten hali hazırda var olan kadın sorunları da eklenince toplumsal hareketlilik konusunda aktif olma şanslarını kaybetmektedirler. Bu bağlamda Alevi kadını da diğer hemcinsleri gibi ekonomik

⁴ 01.01.2010-30.06.2010 Dönemi asgari ücret; 16 yaşından büyükler için: brüt ücret 729,00 TL, net ücret 621,00 TL

koşullardan dolayı kadın olarak var olma sürecinde kısıtlamalarla karşılaşmaktadır denilebilir.

3.2.6. Eşlerin Eğitim Durumu

Tablo 3.11: Eşlerin Eğitim Durumu

Eşlerin Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde %
Cevap vermeyenler	20	18,3
Okur-Yazar Değil	1	,9
İlkokul	45	41,3
Ortaokul	15	13,8
Lise	15	13,8
Üniversite ve Üstü	13	11,9
Toplam	109	100,0

Katılımcıların eğitim durumları ile eşlerinin eğitim durumlarının genel olarak paralellik gösterdiği söylenebilir. Katılımcıların eşlerinin eğitim düzeyi sorusuna yer verilmesinin temel nedeni, eğitim konusunda erkeklere bir ayrıcalık tanınıp tanınmadığını belirlemeye çalışmaktır. Ancak her iki (3.1 ile 3.9) tabloda da görülebileceği gibi katılımcılar ve eşlerinin eğitim düzeyleri arasında çok ciddi farklılıklar olduğu söylenemez.

3.2.7. Çocuk Sayısı

Tablo 3.12: Çocuk Sayısı

Çocuk Sayısı	Sayı	Yüzde %
Cevap vermeyenler	2	1,8
Yok	18	16,5
1	16	14,7
2	49	45,0
3	15	13,8
4 ve Üstü	9	8,3
Toplam	109	100,0

Yüzde 45'lik oranla katılımcıların genellikle 2 çocuk sahibi oldukları görülürken, 4 ve üstü grubunun yüzde 8,3'te kaldığı görülmüştür. Kentlere göç edilmesi, ekonomik durumun uygun olmaması ve aile planlaması gibi etkenler sonucunda ailelerin genellikle 2 çocuk sahibi olmak istedikleri görülmektedir.

Tablo 3.13: Yaş Grupları ile Çocuk Sayısının Karşılaştırması

Yaş Grupları İle Çocuk Sayısının Karşılaştırılması		Çocuğunuz var mı/sayısı?						Toplam
		0	1	2	3	4 ve üstü	Yok	
Yaşınız?	18-24 yaş	0	1	1	0	0	1	3
	25-34 yaş	1	6	3	1	0	10	21
	35-44 yaş	0	3	17	3	1	3	27
	45-54 yaş	1	6	22	6	4	1	40
	55 ve üstü yaş	0	0	6	5	4	3	18
Toplam		2	16	49	15	9	18	109

Karşılaştırmalı tabloda da görülebileceği gibi yaş grupları küçüldükçe sahip olunan çocuk sayısında bir azalma olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, kentleşmenin aileler üzerinde yarattığı sonuçlardan biri olarak değerlendirilebilir.

3.3. KÜLTÜREL AKTİVİTELERE KATILMA

3.3.1. Takip Edilen Gazete ve Dergiler

3.3.1.1. Gazete ya da Dergi Takip Etme Oranları

Tablo 3.14: Gazete ya da Dergi Takip Etme Oranları

Gazete-Dergi Takibi	Sayı	Yüzde %
Cevap vermeyenler	2	1,8
Evet	70	64,2
Hayır	37	33,9
Toplam	109	100,0

Bu soruyu yöneltmedeki asıl amaç; kadınların hangi gazeteyi okuduklarını öğrenmek değil, kadınların gündelik yaşamı ve toplumsal olayları takip edip etmediklerini ya da toplumsal duyarlılık noktasında Alevi kadının nerde durduğunu/durabildiğini öğrenmeye çalışmaktır. Ancak çıkan sonuçlar çerçevesinde en çok tercih edilen gazeteler ve dergiler incelendiğinde tercih sebebinin; Alevilik konusunun işlendiğinden ve Alevi topluluğunun sınıfsal yapısına hitap ediyor olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

1987’de “Yeni Gündem” ve “Nokta Dergisi’nin Alevilik konusunu kapak yapmaları Cumhuriyet Gazetesinde İlhan Selçuk, Şenay Kalkan, Gencay Şeylan’ın ortak imzalı dizisi izledi. Dizi olağanüstü ilgi topladı. O yıllarda yüz bin tirajlı olan Cumhuriyet’in tirajı, dizi ile birlikte iki yüz bine ulaştı. Beklenmedik bir ilgi patlaması oldu. Cumhuriyet’teki diziyi birkaç ay sonra, Sabah gazetesinde Fuat Bozkurt’un hazırladığı dizi takip etti. Fuat Bozkurt’un Sabah Gazetesi’ndeki dizi yazısı, yazarın Alevilik konusunda yazdığı ilk kitabı oldu (Şener, 2001: 68).

“Türkiye’deki Aleviler/Bektaşiler, genellikle Kemalist ya da laiklik ilkesinin savunucuları olarak bilinirler” (Öz, 2002: 34). Alevilerin genellikle siyasi ve ideolojik olarak laik ve cumhuriyetçi bir çizgide yer almaları, katı muhafazakârlığın karşısında olmaları solcu bir kimliği sahiplenmeleri takip ettikleri gazete ve dergilere da yansımaktadır. Bu görüşün örneklem grubumuza da yansıdığı söylenebilir. Katılımcılara takip ettiğiniz gazete-dergi var mı sorusu sorulduğunda yüzde 64,2’sinin evet cevabı verdiği görülmektedir. Örneklem grubuna sorulan bu sorunun sonuçları değerlendirildiğinde takip edilen gazeteler arasında ilk sırada Cumhuriyet gazetesinin

yer aldığı görülmüştür. Takip edilen gazetelerin başında Cumhuriyet'i takiben Milliyet, Hürriyet gibi gazeteler gelmektedir.

3.3.2. Vakıf-Dernek Üyeliği

Tablo 3.15: Vakıf Dernek Üyeliği

Vakıf-Dernek Üyeliği	Sayı	Yüzde %
Evet	36	33,0
Hayır	73	67,0
Toplam	109	100,0

Örneklem grubumuzun yüzde 33'lük bir oranının herhangi bir dernek veya vakıf üyeliği bulunmasına rağmen, çoğunluğun üyeliği bulunmamaktadır (% 67). Bunun nedeni de; eskiden beri süregelen bir gizlenme korkusunun söz konusu topluluğun belleğine işlemiş olması söylenebilir. Örneklem grubunun boyutu göz önünde bulundurulduğunda, vakıf ya da derneğe üye olmayanların sayısı yüksek çıkmıştır. Bu oranın yüksek olması örgütlenme ve dernekleşme sürecinde alevi topluluğunun inançsal olarak karşılaştığı sorunların çözümü noktasında dernek veya vakıfların bir alt yapı görevi oluşturama konusunda yetersiz olduğu gözlemlenebilmektedir.

3.3.2.1. Üye Olunan Vakıf ve Dernekler

Şahkulu Sultan Dergâhı, örneklem grubundan öne çıkan diğer kültürel faaliyet merkezlerinin başında gelse de cem evleri, hemşeri dernekleri (Malatyalılar, Sivashlılar gibi), ADD, ÇYDD gibi kurumlara üyeliğin varlığından da söz edilebilir.

3.3.3. Takip Edilen Kültürel Faaliyetler

Tablo 3.16: Takip Edilen Kültürel Faaliyetler

Takip Edilen Kültürel Faaliyetler	Sayı	Yüzde %
Cevap vermeyenler	1	,9
Evet	56	51,4
Hayır	52	47,7
Toplam	109	100,0

Katılımcıların çoğunluğu ev hanımlarından oluşmaktadır ve bu katılımcıların geneli takip ettikleri kültürel faaliyet olarak yaşadıkları semtin Alevi derneklerini, cem evlerini ve dergâhları örnek göstermişlerdir.

3.3.3.1. Takip Edilen Kültürel Faaliyetler

Şahkulu Sultan Dergâhı, Alevilerin önemli günlerde örneğin; 8 Mart⁵'ta, aşure gününde, Alevilik ile ilgili tören ve ritüellerde, ölenler için yapılan anma törenlerinde bir araya geldikleri bir dergâhtır. "Cem, dini olduğu kadar kültürel yeniden inşa çabalarının da konusudur"(Massicard, 2007: 223). Aleviler, Alevi derneklerinde ya da Cem Evleri'nde Alevilik kültürünü yeniden inşa ederler. Dini ritüellerini yerine getirirken insanlar birbirleriyle etkileşime girerler ve kültürlerini hem devam ettirirler hem de kültürün yeniden inşa edilmesini sağlarlar. Dolayısıyla buraya gelen insanlar burada yapıp-etiklerini kültürel aktiviteleri olarak değerlendirmektedirler. Örneklem grubumuzda ki katılımcıların çoğunluğu o bölgede yaşayan ve düzenli olarak da bu dergâhtaki etkinlikleri takip ettiklerini belirten kişilerden oluşmaktadır.

⁵ 8. Mart: Dünya Kadınlar Günü

Tablo 3.17: Vakıf ya da Dernek Üyeliği ile Takip Edilen Kültürel Faaliyet Tablolarının Karşılaştırılması

Vakıf ya da Dernek Üyeliği İle Takip Edilen Kültürel Faaliyetlerin Karşılaştırılması		Sürekli Gittiğiniz veya Takip Ettiğiniz Kültürel Faaliyetler Var mı?			Toplam
		Cevap vermeyenler	Evet	Hayır	
Herhangi Bir Vakfa ya da Derneğe Üye Misiniz?					
	Evet	0	23	13	36
Hayır	1	33	39	73	
Toplam		1	56	52	109

Örneklem sonucunda göze çarpan bazı önemli sonuçlara da yer vermek gerekirse “Herhangi bir vakfa ya da derneğe üye misiniz?” sorusuna hayır diyenlerin oranı yüzde 67 iken, “Sürekli gittiğiniz veya takip ettiğiniz kültürel faaliyetler var mı?” sorusuna evet diyenlerin oranı yüzde 51,4 tür. Buna bakarak Alevi kadının bir vakıf ya da derneğe üye olmaktan çekinirken, aynı vakıf ya da derneğin düzenlediği kültürel faaliyetlere katılmaya çalıştığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Alevilerin bugüne taşıdığı kültür birikiminin (şiiir, saz, semah) çarpıtılmasını ya da asimile olmasını engellemek için böyle bir çaba içerisine girdiği söylenebilir.

Bir toplum kendi kimliğini gelecek kuşaklara aktarmak için kültürel ürünlerine sahip çıkmak zorundadır. Kendi kültürlerini gelecek kuşaklara taşımak, diğer insanlarla paylaşmak ve onların kendi kültürlerine saygı duyulmasını isteyen Alevi kadınları da kendi toplumsal bütünlüklerini oluşturarak ve kendi kültürel ürünlerine sahip çıkarak bunu sağlayabileceklerdir. Bu da ancak kültürel faaliyetlerin gerçekleştirildiği ortamlarda bir araya gelerek gerçekleştirebilirler.

3.4. EVLİLİK

3.4.1. Evlenme Şekli

Tablo 3.18: Evlenme Şekli

Hangi Yolla Evlendiniz?	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	14	12,8
Aile isteği (görücü usulü)	43	39,4
Severek	44	40,4
Kaçarak	3	2,8
Zorla Kaçırılarak	2	1,8
Diğer	3	2,8
Toplam	109	100,0

Ankete katılanların yüzde 39,4' ü aile isteği(görücü usulü) ile evlendiğini belirtirken, severek evlenenlerin oranı yüzde 40,4'tür. 39,4'lük görücü usulü ile evlilik yapılması oranı modern toplumlar için çok yüksek bir orandır. Birdoğan (2004) Alevilerde evlilik ile ilgili görüşlerini şöyle belirtmektedir; “Alevilerin kutsal kitabı olan buyruk adıyla tanınan kitabın kimi nüshalarında Rıza Kenti denilen bir bölüm var. Bu bölüme göre evlilik çağına gelen her genç kız ve erkek evlenecekleri kişiyi kendileri seçmektedir”(Birdoğan, 2004: 269). Alevi topluluğunda kadınların erkeklerden kaçıp gizlenmesini gerektiren ve evleneceği erkek hakkında hiçbir fikrinin olmamasını gerektiren sınırlamalar yoktur. Ancak Alevi gençleri evlenmeye karar verdikleri nokta da bu görüşleri aile boyutuna taşınınca ailelerin müdahalesi söz konusu olmaktadır. Örneğin katılımcı grubundan bir kısmı çocuklarının Sünniler ile evlilik yapmasını onaylamadıklarını, böyle bir şeyle karşılarına çıktıklarında tepkilerinin sert olduğunu ama bir süre sonra bu gençlere destek olduklarını da belirtmişlerdir. Bu örnek bize Alevi gençlerinin evlilik konusunda karşılarında aşılmaz engeller olmadığını ancak temkinli davranmaları ve iyi düşünmeleri gereken konular olduğunu hatırlatmaktadır. Yukarıda ki tabloda görücü usulü evlilik oranlarının yüksek olmasında da aile engeline kendini gösteren ataerkil örüntülerin uzantılarıdır diyebiliriz.

3.4.2. Evlilik Şekli Nasıl Olmalıdır?

Tablo 3.19: Evlilik Şekli Size Göre Nasıl Olmalıdır?

Evlilik Şekli Size Göre Nasıl Olmalıdır?	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	3	2,8
Aile isteği (görücü usulü)	7	6,4
Severek (flört)	85	78,0
Mantık	14	12,8
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 78 severek evlenmek gerektiğini savunurken, yüzde 12,8'i mantık evliliğini öngörmüştür. Toplamda yüzde 93,4'ünün görücü usulüne karşı çıktığı görülmektedir. Buna dayanarak Alevi topluluğunun teorik olarak; evliliğin bir rıza kapısı, sevgi-gönül birliği olduğunu, bundan dolayı, bu işe esas evlenecek çiftlerin karar vermesi gerektiğini savunduklarından, evlilik konusunda söz sahibi olmayı ya da olumlu-olumsuz herhangi bir öneride bulunmayı tercih etmedikleri sonucuna ulaşılabilir. Tablo incelendiğinde severek(flört) evlenme şeklinin tercih edenlerin oranının yüksek olması ankete katılan kadınların evlilik öncesi birlikteliklerin sağlam evliliklerin temelini oluşturduğunu düşündüklerinin göstergesidir.

Tablo 3.20: Hangi Yolla Evlendiniz Sorusu ile Evlilik Şekli Size Göre Nasıl Olmalıdır Sorusunun Karşılaştırması

Hangi Yolla Evlendiniz sorusu ile Evlilik Şekli Size Göre Nasıl Olmalıdır sorusunun karşılaştırılması.		Evlilik Şekli Size Göre Nasıl Olmalıdır?				Toplam
		Cevap vermeyenler	Aile İsteği (görücü usulü)	Severek (flört)	Mantık	
	Cevap vermeyenler	2	0	12	0	14
	Aile İsteği (görücü usulü)	0	5	30	8	43
	Severek	1	0	39	4	44
	Kaçarak	0	1	2	0	3
	Zorla Kaçırılarak	0	1	1	0	2
Diğer	0	0	1	2	3	
Toplam		3	7	85	14	109

Katılımcıların verdiği cevapların karşılaştırmalı analiz tablosuna bakıldığında, görücü usulü ile evlilik yapanlar (yüzde 39,4) ile severek evlenenler (yüzde %40,4) arasında ciddi bir fark olmamasına rağmen “Evlilik şekli size göre nasıl olmalıdır?” sorusuna verilen cevabın severek olmalıdır diyenlerin yüzdesinin (yüzde 78,0) diğer cevap yüzdelerinden fazla olması, Alevi kadınlarının ataerkil örüntülerin etkisinden-kentleşmenin de etkisiyle- kurtulmaya çalıştığı bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Güçlü (1996)’nün bireysel anılarını kaleme aldığı yazılarında vurguladığı gibi “Köy hayatında baba ve anne oğluna istemeye kızı olan eve dünür giderler ve beğenirlerse, hele birde aileler anlaşmıştı mı, hemen o anda söz keserlerdi. Oğlanın ya da kızın fikri bile alınmazdı” (Güçlü 1996: 15). Alevilikte ki değişmeyi göstermeye çalışmıştır. Güçlü (1996)’nün bu gözlemleri, bir dönem için Alevilikte baba otoritesinin geçerli olduğu aile tipi ile görücü usulü evliliklerin varlığını örneklemesi açısından önemli(Engin, 2001: 277) olduğu Engin tarafından da yorumlanmaktadır.

3.4.3. Akraba Evliliği

Tablo 3.21: Eşinizle Akrabalık İlişkiniz var mı?

Eşinizle Akrabalık İlişkiniz Var mı?	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenle	17	15,6
Evet	35	32,1
Hayır	57	52,3
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 32,1 'i akrabasıyla evliyken, yüzde 52,3'ü akraba evliliği yapmamıştır. Akraba evliliğinin kapalı toplulukların bir özelliği olduğu düşünülürse, Alevi topluluğunda evliliğin kutsallığı ve evlilik şekline karışılmadığı söylemleri göz önünde bulundurularak; evliliklerin daha iyi denetlenebildiği akraba evliliklerinin , % 32,1'lik gibi azımsanmayacak bir oranda olması evlilik konusunda kadının bir şekilde denetlendiğinin bir göstergesidir.

Geleneksel toplumlarda ister soy devamını sağlama, ister kan bağına devam ettirme olsun evlenme bireylerden çok aileleri birbirine bağlar ve evlenmede karar organı hane halkı başkanı (baba)dır. Türkiye de akraba evliliklerinin oranı ihmal edilmeyecek kadar yüksektir. Bunun etkileri Alevi topluluğunda da görülmektedir.

Geçmişte daha çok köylerde yoğun olarak görülen ve kentleşmenin etkisiyle şehirde anlamını yitirmek üzere olan musahiplik, kirvelik gibi sonradan elde edilmiş sanal akrabalıklar⁶ arasında Alevi-Bektaşî inancında olanlar arasında gerek kendi aralarında, gerek çocukları arasında ve hatta kirvelik bağına sahip aileler arasında evlilik yapılmamaktadır (içten evlilik yasağı). Bu tür evlenme yasağı "Dede" ile "talip" arasında da bulunmaktadır. Yasaklanan bu tür ilişkiler, her ne nedenle olursa olsun hoş görülmemekte, toplulukta "düşkün" sayılmakta ve topluluk dışına çıkarılma ile cezalandırılmaktadır. Alevi topluluğunda akraba evlilikleri bile hoş karşılanırken sanal akrabalıklar arasındaki evlilik yasaklanmıştır. Söylemde severek (flört ederek) evlenme şekli desteklenirken pratikte standart kalıpların dışına çıkılmamakta; bir dizi yasaklarla

⁶ Aktaş, Ali, t.y.: 50

aslında kiminle evlenip-evlenmememiz gerektiğinin Alevi topluluğunun örf ve adetleri tarafından belirlendiği söylenebilir. Buda geleneksel ataerkilliğin Alevi topluluğu içerisinde de varlığını devam ettirdiğini ve söz konusu topluluğun kadınlar adına belirttiği söylemlerin bu açıdan da karşılığını bulamadığını bize göstermektedir.

Tablo 3.22: Eşinizle Akrabalık İlişkiniz Var mı Sorusu ile Yaşınız? Sorularının Karşılaştırılması

Eşinizle Akrabalık İlişkiniz Var mı Sorusu ile Yaşını? Sorularının Karşılaştırılması	Eşinizle Akrabalık İlişkiniz Var mı?			Toplam
	Cevap Vermeyenler	Evet	Hayır	
Yaşınız?				
18-24 yaş	2	0	1	3
25-34 yaş	10	2	9	21
35-44 yaş	3	11	13	27
45-54 yaş	2	17	21	40
55 ve üstü yaş	0	5	13	18
Toplam	17	35	57	109

Kentleşmenin etkisiyle yakın akrabalarla yapılacak evlilikler artık hoş karşılanmamaktadır. Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı gibi yaş grupları küçüldükçe akraba evliliği yapanların azaldığı gözlemlendiğinden, bugün akraba evlilikleri ile ilgili benimsenen değerlerin kısmen değiştiğini, akraba evliliklerinin eskisi gibi tercih edilmediğini söyleyebiliriz.

3.5. ATAERKİL ÖRÜNTÜLER

Ataerkillik temel kavramlar bölümünde de değindiğimiz gibi, erkek egemenliğinde ki kadını kısıtlayan ve denetim altında tutmaya çalışan bir dizi kuramsal ve kültürel uygulamadır. Ataerkil örüntüler kadının bedeni üzerinde ve üretim ilişkilerinde denetim kurup bu denetimi meşrulaştıran ve bunu kadına kabul ettirmeye çalışan bir mekanizma gibidir. Tarih boyunca kadınlar kadınlık kimliklerinden dolayı ataerkil sistemin çarkları arasında sıkıştırılmışlardır. Egemenliğin erillik ile bir ve aynı gösterilmesi ise ataerkil düzenin kadınlar üzerindeki en baskıcı maskesidir. Eril

egemenlik aracılığıyla kadının mesleki seçimleri sınırlandırılmakta hatta kadınlar açısından ulaşılması güç olan erkek meslekleri (örneğin; siyaset adamı) olarak tanımlanmaktadır. Sancar (2009)'ın bu konudaki haklı tespitine bakarsak eğer ;

Cinsiyetlendirilmiş sosyalleşme süreçlerinin meslekleşmeye etkisine bakarsak, kız ve erkek çocuklarının birbirinden farklılaşmış rotalarla yapılandırılmış eğitim ve meslekleşme rotalarının erkeklere nasıl ayrıcalıklar yarattığını gördüğümüzde cinsiyet temelli tahakküm ilişkileri ile sınıfsal konumlar arasındaki ilişkiyi daha net anlayabiliriz (Sancar, 2009: 45).

Cinsiyete dayalı egemenlik düzeninin kurumsallaştırma süreci daha iyi kavranabilmektedir. Egemenliğin eril'lik ile bir gösterilip böyle algılanmasının kabul ettirilmesinden dolayı da kadınlar hem tarih yazımından dışlanmış hem de kadınlık kimlikleriyle varlık göstermekte bu denli zorluklarla karşılaşmışlardır.

Tezin bu bölümünde Alevi topluluğunda ataerkil örüntülerin hangi bağlamlarda varlık gösterdiği örneklem grubuna sorulan sorular ışığında değerlendirilmeye tabi tutulacaktır. Alevi topluluğunda kadına verilen önemin ve özgürlüklerin kadınların pratik yaşamlarına nasıl bir oranda yansıyor yansımadığı ve bunların ataerkillik bağlamında nasıl bir önem arz ettiği belirtmeye çalışılacaktır.

3.5.1. Ailede Yaşlı Bakımı

Tablo 3.23: Ailedeki Yaşlıların Bakımını Kim Yapar?

Ailedeki Yaşlıların Bakımını Kim Yapar?	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	25	22,9
Ben	41	37,6
Eşim	1	,9
Kendileri	27	24,8
İkimizde	5	4,6
Akrabalar	4	3,7
Kim uygunsa	6	5,5
Toplam	109	100,0

Örneklem grubunun yüzde 37,6'sı ailede ki yaşlıların bakımını kendisi yaparken; yüzde 4,6'sı eşiyile birlikte sorumluluğu üstlendiğini belirtmiştir. Bu soruyu sormamızdaki asıl amaç, Alevi topluluğunda söylemde kadına verilen değer toplumsal temel yapı birimi olan aile kurumunda da yer bulup bulmadığını ortaya çıkartmaya çalışmaktır. Sonuçlar incelendiğinde, Alevi kadınlarından ailedeki yaşlı bakımını tek başına üstlenecek olanların yüzdeler oranının diğer (eşim, ikimizde, akrabalar, kim uygunsa) yüzdeler oranlara göre çok yüksek olması, yaşlı bakımın kadına bırakıldığını göstermektedir. Buda Alevi kadınına söylemde tanınan kadın-erkek eşitliğinin gerçek hayatta karşılığını bulmadığının ve ataerkil örüntülere yenik düştüğünün örneklerinden biri olarak gösterilebilir.

Alevi kadınlarıyla yapılan ankette (soru 31) sorulan 'Bir Gününüzü Anlatır mısınız? Kendinizle Karşılaştırdığınızda, Sünni Kadın Sizden Neleri Farklı Yaptı?' sorusuna kadınlardan biri kendini Sünni kadından aileye bakma noktasında farklı görmektedir. Katılımcı; "Sünni kadınların Kuran'da kadınlar kaynana ve kaynalarına bakmak zorunda değillerdir diye geçtiği için bakmıyorlar, her şeyi Kuran'a göre yapıyorlar. Bizde öyle değil ben 36 sene eşimin ailesine baktım" (katılımcının yaşı: 55, eğitim düzeyi: ilkokul, ev hanımı) diyerek kendini Sünni kadından aile bakımı konusunda farklı bir noktaya koymaktadır.

Tablo 3.24: Sizin Anne-Babanız ve Eşinizin Anne-Babası Bakıma Muhtaç Olsa Hangisini Yanınıza Alırdınız?

Anne-Baba Bakımı	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	17	15,6
Eşimin ailesini	12	11,0
Benim ailemi	6	5,5
Her ikisini de	73	67,0
Hiç birini	1	,9
Toplam	109	100,0

Ataerkil toplumlarda ahlaki ve dini normlarla kadının bir gelin olarak kocasının ailesine bakmak zorunda olması meşrulaştırılır. Her zaman çevredeki insanlar ya da akrabalar erkeği bu kurala uymaya zorlar. Pek çok defa evdeki yaşlı bakımını üstlenmese de çevredeki insanlar tarafından “kendi ailesine bakmıyor, karısının ailesine bakıyor” tarzında söylemler yöneltilir. Ancak hiçbir zaman “kendi ailesine bakıyor, karısının ailesine bakmıyor” denmez.

Geleneksel toplumlarda erkek çocuk aile için yaşlılık dönemlerinin güvencesi olarak görülür. “Kadınlar, denetleyebilecekleri tek emek gücü tipine ve yaşlılık güvencesine ancak evli oğulları yoluyla ulaşabilirler”(Kandiyoti, 1997: 122). Yaşlılıklarında kendilerine bir güç sağlayacak erkek çocukları üzerinden kadınlar da bu durumu meşrulaştırır.

Katılımcıların yüzde% 67’si hem eşinin hem de kendisinin ailesinin bakım sorumluluğunu üstlenebileceğini belirtirken, sadece eşinin ailesinin bakımını üstleneceklerin oranı kendi ailesinin bakımını üstlenecek olanların oranının iki katı olduğu göze çarpmaktadır. Örneklem grubundan % 67’lik bir oranla ataerkil toplumlarda görülenin aksine Alevi topluluğunda hem eşinin ailesinin hem de kendi ailesinin bakımının birlikte üstlenildiği görülmektedir.

Tablo 3.25: Ailedeki Yaşlıların Bakımını Kim Yapar Sorusu ile Sizin Anne-Babanız ve Eşinizin Anne-Babası Bakıma Muhtaç Olsa Hangisini Yanınıza Alırdınız Sorusunun Karşılaştırması

Ailedeki Yaşlı Bakımını Kim Yapar sorusu ile Sizin Anne-Babanız Ve Eşinizin Anne-Babası Bakıma Muhtaç Olsa Hangisini Yanınıza Alırdınız sorusunun karşılaştırması		Sizin Anne-Babanız Ve Eşinizin Anne-Babası Bakıma Muhtaç Olsa Hangisini Yanınıza Alırdınız?					Toplam
		Cevap Vermeyenler	Eşimin ailesini	Benim ailemi	Her ikisini de	Hiç birini	
Ailedeki Yaşlı Bakımını Kim Yapar?	Cevap Vermeyenler	13	1	0	11	0	25
	Ben	1	6	2	32	0	41
	Eşim	0	0	0	1	0	1
	Kendileri	1	3	4	19	0	27
	İkimizde	0	0	0	5	0	5
	Akrabalar	1	2	0	0	1	4
	Kim uygunsu	1	0	0	5	0	6
Toplam		17	12	6	73	1	109

Ailedeki Yaşlı Bakımını Kim Yapar sorusu ile Sizin Anne-Babanız Ve Eşinizin Anne-Babası Bakıma Muhtaç Olsa Hangisini Yanınıza Alırdınız Sorularının karşılaştırmalı analiz tablosu incelendiğinde, aileye ben bakarım cevabını veren Alevi kadınların hem kendi hem de eşlerinin ailelerinin bakımını üstlendikleri görülmektedir. Dolayısıyla Alevi kadınına söylemde atfedilen nitelermelerin birçoğunun sadece söylemde kaldığı toplumun temel yapı birimi olan aile kurumunda da kadına verilen görevin eril düzeni meşrulaştırıcı doğrultuda olduğu söylenebilir.

3.5.2. Ziyaretlerde Öncelikler

Tablo 3.26: Bayramlarda İlk Ziyaret Ettiğiniz Kişiler Kimlerdir?

Bayramlarda İlk Ziyaret Ettiğiniz Kişiler Kimlerdir?	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	13	11,9
Eşimin ailesi	36	33,0
Benim ailem	19	17,4
Akrabalardaki en yaşlı kişiler	21	19,3
Komşular	2	1,8
Hangisi uygunsa	3	2,8

Bu sorularda ki asıl amaç, kadınların ataerkil örüntülerden ne kadar etkilendiklerini ortaya çıkartmaktır. Bu soru ile günümüzde kentleşme ve modernleşme ile beraber özellikle evlenen kadının kocasına ve ailesine olan çoğunlukla zorunlu bağlılığı ne ölçüde kırılmıştır ya da bunun günümüze nasıl yansıdığı anlaşılmaya çalışılmaktadır. % 33'lük bir oranla Alevi kadınlarının bayramlarda ilk olarak eşinin ailesini ziyaret ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu oran, Alevi kadınının aile içi karar mekanizmasında etkisiz olduğunu göstermemekte ancak erkeğin ailesine öncelik veriliyor olması da aile içi karar mekanizmasında erkek egemenlinin bir göstergesidir.

Tablo 3.27: Köyünüz var mı? Köye Gidiyor musunuz?

Köyünüz Var Mı? Köye Gidiyor Musunuz?	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	9	8,3
Köyümüz yok	3	2,8
Evet gidiyoruz	78	71,6
Hayır gitmiyoruz	19	17,4
Toplam	109	100,0

Katılımcıların ataerkil örüntülerden etkilenme oranlarını belirleyebilmek adına sorulan 'Köyünüz Var Mı, Köye Gidiyor Musunuz?' sorusunda katılımcıların yüzde 71,6'sı köylerinin olduğunu ve köye gittiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların büyük bir oranının eşleriyle aynı köyden oldukları sonucu aşağıdaki tabloya da bakılınca

görülebilmektedir. Evliliklerin denetlenebilmesi için akraba evliliklerinin ve köy içi yakın denilebilecek kişiler arası evliliklerin yaygınlık gösteriyor olmasının ataerkilliğin denetleyici konumunun bir özelliği olduğuna vurguda bulunulmuştur. Bu durumun örneklem grubuna da yansıdığı belirtilmelidir.

Tablo 3.28: Kocanızın Köyüne mi Gidiyorsunuz Kendi Köyünüze mi (Farklıysa)?

Kocanızın Köyüne mi Gidiyorsunuz Kendi Köyünüze Mi?	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	71	65,1
Benim köyüme	11	10,1
Eşimin Köyüne	10	9,2
Önce eşimin köyüne sonra benim köyüme	15	13,8
Önce benim köyüme sonra eşimin köyüne	2	1,8
Toplam	109	100,0

Kocanızın Köyüne Mi Gidiyorsunuz Kendi Köyünüze Mi? Sorusuna katılımcıların yüzde 65,1'i eşleriyle aynı köyden oldukları için cevap vermemişleridir. Yüzde 13,8'i önce eşlerinin köyüne sonra kendi köylerine gittiklerini belirtirken, yüzde 1,8'i önce kendi köylerine daha sonra eşlerinin köylerine gittiklerini belirtmişlerdir. Genç bir kadının evlilik ile dâhil olduğu yeni ailesi (eşinin ailesi) onun tercihleri üzerinde de etkili olmaktadır ve bu ataerkil örüntünün kadından beklediği davranış şeklidir.

Tablo 3.29: Köye Gidince Nerde Kalıyorsunuz?

Köye Gidince Nerde Kalıyorsunuz?	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	33	30,3
Kendi evimizde	14	12,8
Benim ailemin evinde	21	19,3
Eşimin ailesinin evinde	32	29,4
Diğer	9	8,2
Total	109	100,0

Örneklem grubundaki katılımcıların yüzde 29,4'ü köye gidince eşinin ailesinin evinde kaldığını belirtirken, yüzde 19,3'ü kendi ailelerinin evinde kaldıklarını belirtmişlerdir. Evlilik yoluyla kadın, evlendiği kişinin ailesine dâhil olmakta ve sorumluluklar konusunda ilk tercihini eşinin ailesinden yana kullanmak zorunluluğunu taşımaktadır ki bu ataerkil örüntülerin en mahrem noktasıdır. Bu salt bir topluluk bazında değil genel olarak Türk toplumunda egemen olan ve meşruluğunu kazanan bir durumdur. Dolayısıyla bu ataerkil örüntülerin uzantısı kendini Alevi topluluğunun aile içi ilişki düzeylerinde de kendini göstermektedir.

3.5.3. Ev İçi Alış-Veriş Sorumluluğu

Tablo 3.30: Ev İçi Alış-Veriş Sorumluluğu Kimdedir?

Ev İçi Alış-Veriş Sorumluluğu Kimdedir?	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	15	13,8
Bende	55	50,5
Eşimde	12	11,0
İkimizde	27	24,8
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 50,5'i ev içi alış-veriş sorumluluğunun kendilerinde olduğunu belirtirken, yüzde 11'i bu sorumluluğun eşlerinde olduğunu söylemişlerdir. Tablodan da anlaşılacağı üzere ataerkil sistemin kadına yüklediği ve kadından beklediği hane içi işlerin düzenlenmesinde önemli bir unsur olan alış-veriş sorumluluğunun katılımcılar arasında büyük bir oranda kadınlar tarafından sağlandığı görülmektedir.

3.6. EŞİTLİK-EŞİTSİZLİK VE ŞİDDET

3.6.1. Sosyal Hayatta Kadın-Erkek Eşit Midir/Olmalı mıdır?

Tablo 3.31: Sosyal Hayatta Kadın Erkek Eşit Olmalı mıdır?

Sosyal Hayatta Kadın Erkek Eşit Olmalı mıdır?	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	2	1,8
Evet	104	95,4
Hayır	3	2,8
Toplam	109	100,0

Anket çalışmasına katılan Alevi kadınlarının yüzde 95,4'ü sosyal hayatta kadın erkek eşitliğinin olması gerektiğini belirtirken, katılımcıların yüzde 2,8'i ise eşitliğin olması gerekmediğini belirtmiştir. Kadınlar anaerkil dönemden ataerkil döneme geçtikleri andan itibaren erkeklerle eşitliği yakalayamamışlar ve egemen eril düzenin içinde sürekli ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmüşlerdir. Sınıfsal yapılanmaların en üst seviyelerinden ve üretim ilişkilerinden dışlanmak zorunda bırakılan kadın ev içine hapsedilmiş ve kadının emeği ve bedeni üzerinde denetim kurulmaya çalışılmıştır. Sürekli değişen toplumsal yapılanmalar ile eril düzenin kadını denetleme mekanizmaları da geliştirilip geleneksel dönemlerde meşrulaştırılan kadın denetimi modern toplumlarda da varlığını sürdürmüştür. Bütün bunlarda dolayı sosyal hayatta kadın erkek eşitliğinin olması gerektiğini isteyen kadınların oranının bu denli yüksek olması şaşırtıcı değildir. Kadınlar her toplumda ve toplulukta erkek ile eşitlik arayışı içerisindeydir.

Tablo 3.32: Sosyal Hayatta Kadın Erkek Eşit midir?

Sosyal Hayatta Kadın Erkek Eşit Midir?	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	1	,9
Evet	24	22,0
Hayır	82	75,2
Bilmiyorum	2	1,8
Toplam	109	100,0

Örneklem grubundaki katılımcıların yüzde 75,2'si sosyal hayatta kadın erkek eşitliğinin olmadığını belirtmiştir. Yüzde 22'si ise kadın erkek eşitliğinin olduğu söylemektedir. Bir önceki soru (soru 28)'da sosyal hayatta eşitliğin olması gerektiğini belirten kadınların büyük bir oranında, tablodan da anlaşılacağı üzere, bu taleplerinin pratik hayatlarına yansımadağı görülmektedir. Buda ataerkil düzeninin hâkim olduğu toplumlarda kadınlar üzerine yürütülen söylemlerin gerçekte karşılığını bulamadığını bize tekrar göstermektedir. Ataerkil örüntüler din ve kültür adına uygulanıp meşrulaştırılan pratikleri, kadınları ikincilleştirme yolu olarak kullanırken, sosyal hayatta kadın-erkek eşitliği konusunda kadınların durumunu iyileştirecek yeni düzenlemeleri de engeller (Berktaş, 2003a: 63).

3.6.2. Alevilikte Kadın-Erkek Eşit midir?

Tablo 3.33: Alevi Kadın Erkekle Eşit midir Sizce?

Alevi Kadın Erkekle Eşit Midir Sizce?	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	3	2,8
Evet	60	55,0
Hayır	44	40,4
Bilmiyorum	2	1,8
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 55'i Alevi topluluğunda kadın erkek eşitliğinin olduğunu belirtmiş, yüzde 40,4'ü de bu eşitliğin olmadığını belirtmiştir. Alevi topluluğunda sürekli gündemde tutulan 'bizde kadın erkek eşittir, kadın kadın olduğu için erkekten geri tutulmaz, herkes can'dır' söyleminin kadınların çoğu tarafından kabul gördüğü anketten çıkartılabilecek bir sonuçtur. Sosyal hayatta kadın erkek eşit midir? (Soru 29.) sorusuna yüzde 75,2'lik bir oranla eşitliğin olmadığını belirten örneklem grubu, kadın erkek arasındaki eşitsizlik sorununun Alevi topluluğuna büyük oranda yansımadağını yukarda ki tablo ile göstermektedirler. Alevi kadınları, Alevi kimlikleri ile kadınlık kimlikleri arasında bir bocalama yaşamaktadırlar ki böyle sonuçlar ortaya çıkıyor diyebiliriz. Çünkü kadın olarak bu toplumda çok acı çektiklerini, her zaman ikinci planda olduklarını hatta şiddete bile maruz kalabildiklerini belirten kadınların, Alevi kimliklerini korumak ve yüceltmek adına söz Alevi topluluğunda kadın erkek eşitliğine gelince, kendi konumlarını söylemleri destekler tarzda sunmaktan geri durmamaktadırlar.

3.6.2.1. Hangi Alanlarda Eşitlik?

Soru 34. Alevi Kadını Sizce Hangi Alanlarda Erkekle Eşittir?

Örneklem grubundaki katılımcılara Alevi topluluğunda kadın erkek eşitliği konusunda kendilerini erkekler ile hangi alanlarda eşit gördükleri sorulan bu soruda söylemlerde sıklıkla vurgulanan kadın erkek eşitliğinin kadınların pratik hayatlarına ne oranda yansıdığını örneklem grubu baz alınarak değerlendirmektedir.

Tablo 3.34: İbadette Eşitlik Diyenler

İbadette	Sayı	Yüzde %
Cevap vermeyenler	5	4,6
Var	82	75,2
Yok	22	20,2
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 75,2'si Alevi topluluğunda ibadet konusunda kadın erkek eşitliğinin olduğunu belirtirken, yüzde 20,2'si bu konuda kadın ve erkek arasında bir eşitliğin olmadığını belirtmiştir. “Alevi-Bektaşilerde, kadının çok saygıdeğer bir yeri vardır, erkeklerin, yanı başında, bütün merasimlere katılır, bir arkadaş ve bir bacı gibi görülür” (Melikof, 2009: 50). Alevi topluluğunun dini ritüelli olan cem törenine kadın ve erkeklerin bir arada katılıyor olması Alevi kadınları açısından ibadet konusunda bir farklılık olmadığı sonucu ile açıklanmaktadır.

Tablo 3.35: Aile İçi Kararlarda Eşitlik Diyenler

Aile İçi Kararlarda	Sayı	Yüzde %
Cevap vermeyenler	5	4,6
Var	79	72,5
Yok	25	22,9
Toplam	109	100,0

Örneklem grubunda ki katılımcıların yüzde 72,5'i aile içi kararlarda erkekler ile eşitlik olduğunu belirtirken, yüzde 22,9'u bu konu da eşitlik olmadığı belirtmişlerdir. Ataerkil yapının egemen olduğu bir toplumda Alevi topluluğunda kadının aile içi kararlarda kocasıyla eşit söz hakkına sahip olduğunu söylemek, fazla iyimser bir yaklaşım olacaktır. Çünkü bu konuda Alevi ailelerinin yapısı, geleneksel Türk aile yapısının dışında değildir ve çoğu kez pederşahi bir görünüm arz etmektedir (Vorhoff, 2004: 257).

Tablo 3.36: Eğitim Alanında Eşitlik Vardır Diyenler

Eğitim Alanında	Sayı	Yüzde %
Cevap vermeyenler	5	4,6
Var	71	65,1
Yok	33	30,3
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 65,1'i Alevi topluluğunda eğitim alanında kadın erkek arasında bir ayrımın olmadığını belirtmekte yüzde 30,3'ü ise bu alanda ayrımın söz konusu olduğunu belirtmektedirler. Alevi-Bektaşî topluluğunda kabul gören Hacı Bektaş Veli'nin "kadınlarınızı okutunuz" –böyle bir sözün gerçekten var olduğu konusu tartışmalıdır- sözü ışığında söz konusu toplulukta kadınların eğitime önem verildiği sıklıkla yinelenmektedir.

Söylemlere göre bugün Alevi kızları ve genç kadınları, eğitimde ve çalışma hayatlarında daha serbest seçimler yapabilecek konumdalar. Bu bağlamda Alevilik ile ilgili çalışmalarda, tanıtılarda ve düşünsel-yazınsal çabalar içerisinde Alevi kızlar ve kadınların daha çok görülmesi beklenirken, kadınların bu alanlarda yok denecek kadar az olması da ataerkil örüntülerin eğitim konusunda kadının yükselişini bir noktadan sonra tıkadığı gerçeğini gündeme getirmektedir (Vorhoff, 2004: 262).

Tablo 3.37: Miras Konusunda Eşitlik Vardır Diyenler

Miras Konusunda	Sayı	Yüzde %
Cevap vermeyenler	5	4,6
Var	61	56,0
Yok	43	39,4
Toplam	109	100,0

Tarih öncesi dönemlerde gerçekleşen analık miras hukukun kaldırılıp, erkek tarafından hesaplanan soy zincirine geçiş kadın cinsinin büyük tarihsel yenilgisi olarak değerlendirilmektedir. Kurulan tekelci erkek egemenliğinin ardından, bunun ilk etkisi; o zamanlarda ortaya çıkan ataerkil ailede görülmüştür (Engels, 2009: 68–69). Ataerkil yapılanmaların egemen olduğu toplumlarda geleneksel geniş ailede görülen baba ya da erkek otoritesinin dayanağı başta ekonomik kaynaklar olmak üzere; aile denetimi ve

toplumsal statünün erkeklerde toplanmasıdır. Eğer bu kaynakların bir kısmı kocadan kadına ya da babadan kızına geçerse, ailede ki otorite dengesi değişmekte ve buda ataerkil düzenin işine gelmemektedir.

Örnekleme grubunda ki katılımcıların yüzde 56'sı Alevi topluluğunda miras dağılımı konusunda kadın erkek eşitliğinin olduğunu belirtirken, yüzde 39,4'lük bir oranı ise bu konuda eşitliğin olmadığını belirtmiştir. Alevi topluluğunca kadınlar için her alanda eşitliğin olduğu söylemleri miras dağılımı konusunda katılımcılar arasında da bir kafa karışıklığı yaratmış görünmektedir. Alevi-Bektaşî topluluğunda kadının mirastan pay alması konusunda farklı söylemler yer almaktadır;

Kadın-erkek eşitliğini esas alan Bektaşîliğin bu anlayışıyla bağdaşmayan yönü kızlara mirastan pay verilmeyişidir. Anadolu da ki bütün Bektaşî yörelerinde bu uygulama vardır. Hacı Bektaş soyundan Cemalettin Efendi de ailedeki kızlara mülkiyetten pay vermemek için müdafaa' sında uğraşıp durmuştur. Mülkiyetten pay verilmeyişi, arazinin parçalanmasını önlemekten kaynaklanıyor olmalıdır. Eski Türk törelerinde babanın soyunu erkek evladın devam ettireceği, ocağı tütüreceği inancı kız çocuklara toprak türü mal verilmesini engellemiştir. Yalnız kızlar evlendirilirken yüklü çeyiz verilir ve kız kardeşin evinden ayrılması veya başına bir iş gelmesi durumunda, erkek kardeş kız kardeşe bakmakla yükümlendirilmiştir. Bu gelenek de bozulmadan devam etmektedir (Öz, 1995:318).

Öz (1995), Bektaşîliğin öne sürdüğü kadın erkek eşitliği konusunu miras dağılımına yansıtmadığını belirtmekte, topluluk içerisinde hâkim olan ataerkil örüntülere gönderme yapmaktadır. Ancak bu görüşün karşısında olup Alevi-Bektaşî geleneğinde kadına mirastan pay verildiğini ileri süren yazarlarda bulunmaktadır. "Hacı Bektaş Veli, kadının mirastan yarı pay almasına karşı çıkarak, mirasta kadın-erkek eşitliğini sağlamaya çalışmıştır. Miras konusunda kadın ve erkek eşitliği Alevi-Bektaşî topluluklarında söz konusudur" (Odyakmaz, 2000: 247; Temren, 1999: 247).Miras dağılımının farklı şekillerde yorumlandığı Alevi-Bektaşî topluluklarında, kadının mirastan payını alıp almadığı sorunu netlik kazanmamaktadır.

3.6.3. Çalışma ve İzin

Tablo 3.38: Gelir Getiren Bir İş Yapmak, Çalışmak İsteseniz Eşiniz Sizi Engeller mi/ Engeller miydi?

Çalışmak İçin İzin	Sayı	Yüzde %
Cevap vermeyenler	7	6,4
Evet, Engeller/Engellerdi	23	21,1
Hayır, Engellemez/Engellemezdi	72	66,1
Bilmiyorum	7	6,4
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 66,1'i çalışmak istediklerinde ya da böyle bir durum söz konusu olduğu takdirde eşlerinin kendilerine izin vereceğini çalışmalarını kabul edeceklerini belirtmişlerdir. Yüzde 21,1'i ise çalışma konusunda eşlerinin engel olacaklarını belirtmişlerdir. Kadının erkek ile eşit olduğunu savunan bir toplulukta kadının çalışma konusunda hiç sıkıntı yaşamaması beklendiği için, çalışma ve izin konusunda engelle karşılaştıkları katılımcıların oranı az da olsa dikkat çekici olmaktadır. Ancak asıl dikkat çekici nokta, bu soruya yanıt veren katılımcıların 'izin alma' konusunda bir tepki göstermemiş olmalarıdır. Yani katılımcılardan hiç biri; çalışmak için eşimden izin almama gerek yok gibi bir söylemde bulunmamıştır. Buda bizi kadınlarında içinde buldukları toplumsal düzene ayak uydurmak zorunda bırakıldıkları ve bunun kadınlara kabul ettirildiği sonucuna götürmektedir. Çalışan kadınlar ile ilgili üretilen söylemler (çalışan kadının dili uzar, ailesine karşı saygısı olmaz, erkeğin ev içinde sözü geçmez gibi) ne yazık ki geçmişte daha yoğun olarak fakat günümüzde de hala bir şekilde devam eden yaklaşım ile kadınlar arasında da gerginlikler yaratılmakta ve çalışmayan kadının çalışan kadına bakış açısını değiştirmektedir.

Gür (2004)'ün Almanya'ya göç eden Anadolu kadınları ile gerçekleştirdiği görüşmelerden birinde; eşi uzun süredir madende çalışan altı çocuk annesi bir kadının çalışan kadınlar ile ilgili "Onlar para yüzü görünce bize selam vermiyorlar, kadının çalışmasını doğru bulmuyorum. Kadının çalışması haramdır" tarzında söylemlerle çalışan kadınların hem toplum tarafından hem de hemcinsleri tarafından hoş karşılanmadığı vurgusunu yaparken; ailenin sorumlusu olarak eşini göstermekte ve "koca emir vermeyince kadın ne yapabilir ki" diyerek sözünü bitirmektedir (Gür, 2004:

66). Türk toplumunun aile içi ve ilişkiler konusunda ki rollerinde kadın açısından büyük değişiklikler olmamıştır. Erkeğin rolü evin geçimini sağlamak üzere evin dışında çalışmak ve ev dışındaki ilişkileri düzenlemekken, kadının rolü ise evde aile üyesi olan herkes için hanede huzuru sağlamak, evin içinde tüketimden aile üyeleri arası ilişkilere kadar her şeyi kapsamaktadır. Katılımcıların ‘eğer çalışmak isteseydiniz eşiniz çalışmanızı engeller mi/engeller miydi?’ sorusunda izin almak gerektiği vurgusuna karşı bir tepki gösterilmemiş olması toplumda kadınların kendi rollerini benimsedikleri sonucunu doğurmaktadır diyebiliriz.

3.6.4. Kadının Okutulmasına Bakış

Tablo 3.39: Çocuklarınızdan Sadece Birini Okutma İmkânınız Olsa Bu Hangisi Olurdu? Kız ya da Erkek Olması Tercihinizi etkiler mi? Neden?

Çocuklarınızdan sadece Birini Okutma İmkânınız Olsa Bu Hangisi Olurdu(Kız ya da Erkek)?	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	14	12,8
Kızımı	55	50,5
Her ikisini de	40	36,7
Toplam	109	100,0

Katılımcıların Yüzde 50,5’i çocuklarından sadece birini okutma fırsatı olursa bu imkânı kız çocuklarına tanıyacaklarını belirtirken, yüzde 36,7’si her ikisini de okutmak isterdim ve bunun için çaba sarf ederdim cevabını vermiştir. Katılımcılar arasından hiç kimse sadece oğlumu okuturdum cevabını vermemiştir. Özellikle bir tercih yapmaları istendiğinde tercih yapamayanlar her ikisini de okuturdum cevabını vermiştir. Bu soruya kızımı okuturdum diyen katılımcıların bu tercihi yapmalarının nedeni sorulduğunda, ‘kızların kendi ayakları üzerinde durabilmeleri lazım (katılımcının yaşı: 54, eğitim düzeyi: lise, ev hanımı), erkek ne iş olsa yapar ama kızlar yapamaz (katılımcının yaşı: 60, eğitim düzeyi: ilkokul, ev hanımı)’ tarzında gerekçeler sunmuşlardır.

Alevi topluluğunda kadınları yüceltme ve erkek ile eşit konumda olduklarını vurgulamak adına yinelenen en önemli söylemlerden biride eğitimde kadın-erkek ayrımının yapılmadığıdır. Alevi topluluğunda aslında eğitim konusunda kadına ayrıcalık

tanıyan bir ayırmadan söz etmek mümkündür. Ancak eğitime bu denli önem verilen Alevi kadının Alevi topluluğu açısından önemli diyebileceğimiz (dedelik makamında posta oturmak, ekonomik ve siyasi açıdan üst konumlarda olmak gibi) mevkilerde çok az ya da hiç olmamaları, bu söylemlerin uygulanırlılıkların da bir sorun olduğuna işaretir.

Wedel (2001)'in , 'İstanbul gecekondularında kadınların siyasal katılımı' adlı eserinde yaptığı araştırmanın örneklem grubunda Kürt Alevi kadınların Sünni kadınlara göre eğitime daha çok önem verdikleri, Sünnilerin kızlarını ilkokuldan sonra olsa olsa Kuran kurslarına ya da imam hatip okullarına gönderdikleri belirtilmektedir (Wedel, 2001: 108). Bu durum Alevi ve Sünniler arasında ciddi bir ayrım noktası olarak pek çok kaynakta işlenmektedir.

3.6.5. Şiddete Maruz Kalma

Tablo 3.40: Aile İçi Şiddete En Az Bir Defa Maruz Kaldınız mı?

Şiddete Maruz Kalma	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	3	2,8
Evet	29	26,6
Hayır	77	70,6
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 26,6'sı aile içi şiddete en az bir defa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Örneklem grubu ile gerçekleştirilen anket çalışması birebir gerçekleştirildiği için, bu soruda katılımcıların cevap verme aşamasında ki durumları dikkatlice gözlemlenmiştir. Yüzde 70,6'lık bir oranla aile içi şiddete maruz kalmadıklarını belirten katılımcıların bir kısmı, bu soruya temkinli yaklaşmış ve bir süre düşündükten sonra hayır cevabını vermişlerdir. Katılımcılar arasından bazıları ise, şiddete maruz kaldıklarını söyledikleri halde bunun anket formuna yansımını istememişlerdir. Toplumda şiddetin sadece fiziksel olarak algılandığı, sözsözsel ya da psikolojik tacizi içeren davranışların tam olarak şiddet kavramı içerisinde değerlendirmedeği düşünüldüğünde katılımcılar arasından büyük bir oranının en az bir defa şiddete maruz kaldığı öngörüsünde bulunmak çokta yanlış olmayacaktır.

Berktaş (2003a), ataerkil baskı ve tahakkümün sürekli ve kapsayıcı niteliğini; kadınlara karşı şiddet, ayrımcı aile gelenekleri, kadınların üreme haklarının kısıtlanması, cinsel tercih ve yönelim nedeniyle baskı gibi kültürel baskıların evrensel oluşumlarında ortaya çıktığına vurgu yapmaktadır (Berktaş, 2003a: 61). Kadına uygulanan fiziksel, sözsözsel ve psikolojik şiddet karşılığında şiddeti uygulayan bireylere karşı yasalarda caydırıcı maddelerin yokluğu ve şiddetin bir nebze kadar toplum tarafından da kabul görmesi (örneğin; dayak cennetten çıkmadır, kızını dövmeven dizini döver gibi) mağdurlar arasında korkudan dolayı gizlenmesi gereken bir durum olarak algılanmakta ve kadın üzerinde ki ataerkil baskı ve tahakküm bu yolla sağlanmaktadır.

Geleneksel Türk aile yapısının dışında değerlendirilemeyen ve çoğu kez pederşahi bir görünüm arz eden Alevi aile yapısında, kadına yönelik şiddetin uygulandığını söylemek zorundayız (Vorhoff, 2004: 257–258). Kadın-erkek ayrımının yapılmadığı, kadının baş tacı olarak görüldüğü, kadın özgürlüğü ve eşitliğinden sürekli bahsedilen Alevi topluluğunun bu söylemlerden dolayı kadına yönelik şiddetin gerçekleşmemesi beklentisi oluşmaktadır. Ancak tablo ve gözlem sonuçları ışığında düşünüldüğünde Alevi topluluğunun da ataerkil baskı ve tahakkümden uzaklaşmadığı, ilerici-özgürlükçü-eşitlikçi olarak sunulan Alevi topluluğunda Alevi kadınının politika nesnesi olarak kullanılmasına, ataerkil yaşam düzeninin varlığı altında ezilmesine hatta şiddete maruz kalmasına engel olunamamaktadır.

3.7. ALEVİLİK VE ALEVİLİKTE KADININ ALGILANIŞI

Tek bir kavramla tanımlanması güç bir hal alan Alevilik, ancak çok boyutlu bir yapı içerisinde değerlendirilerek tanımlanabilmektedir. Alevilik genel olarak; dini, siyasi, felsefi ve kültürel boyutlar içerisinde en genel tanımına ulaşabilmektedir (bkz. II. Bölüm). Tanımladığı her yapı içerisinde Aleviliğin kadını konumlandırışı genel olarak kadının eşitlik ve özgürlüğünden yana bir söylem kalıbı çizmektedir. Alevi kadınları ile yapılan alan araştırmasında ki asıl amaçta; kadının bu söylemlerden ne denli faydalanabildiği yani bu söylemlerin karşılığını bulup bulamadığını öğrenmeye çalışmaktır.

3.7.1. Değer Yargısı Olarak Aleviliğin Algılanışı

Soru 39. Aleviliğin En Çok Değer Verdiğiniz Yönü Nedir?

‘Aleviliğin en çok değer verdiğiniz yönü nedir?’ sorusu açık uçlu bir soru olup katılımcıların görüşleri içerik analizine tabi tutularak bu doğrultuda tablolara ulaşılmıştır. Bu soruya katılımcıların çok azı tek bir kavram belirterek geçmişlerdir. Katılımcılar Aleviliğin değer verdikleri pek çok yönünü belirtmişlerdir. Aşağıdaki tablolar katılımcılar tarafından Aleviliğin en çok değer verilen yönü sorusunda en çok kullanılan kavramlar ışığında oluşturulmuştur.

Tablo 3.41: İbadet/İnanç Yönüne Değer Verenler

İbadet/İnanç	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	1	,9
İbadet-İnanç yönüne değer verenler	46	42,2
İbadet-İnanç yönünü değer yargısı olarak algılamayanlar	62	56,9
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 42,2’si Alevilikte en çok değer verdikleri noktayı; ibadet-inanç yönü olarak belirtmişlerdir. “Alevilerin ibadetleri olan cemlerde belirli bir cinsiyet ayırımı yapılmadan, kadın erkek birlikte toplu şekilde ibadet edildiği” (Bahadır, 2005: 112) için Alevi kadınları açısından Alevi inanç ve ibadet sistemi en çok değer verilen nokta olarak saptanmıştır. Katılımcılar arasından bazıları, “bizim inancımız ve yolumuz gibisi yoktur (katılımcının yaşı: 62, ilkokul, ev hanımı), böyle yola can kurban(katılımcının yaşı: 48, eğitim düzeyi: ilkokul, ev hanımı), hiçbir zorlama yok her şey gönüllülükle yapılıyor (katılımcıların yaşları: 30, eğitim düzeyi:), inancımız çok güzel...” tarzında tabirlerle Alevi inanç, öğretisi ve ibadetlerinin zorunluluk duygusu gerektirmemesi ve sevginin hâkim olmasından dolayı değer verildiği gözlemlenmiştir.

Tablo 3.42: Aleviliğin Eşitlikçi Yönüne Vurgu Yapanlar

Eşitlik	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	1	,9
Aleviliğin eşitlikçi yönüne değer verenler	19	17,4
Aleviliğin eşitlikçi yönünü değer yargısı olarak görmeyenler	89	81,7
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 17,4'ü Aleviliğin en çok eşitlikçi yönüne değer verdiklerini belirtmişlerdir. Yaşam tarzının odağına insanı koyan Alevi-Bektaşilerde kadın, çok saygın bir yere sahiptir. Cins ayrımı yapmayan Alevi-Bektaşilerde kadın erkeklerin yanı başında bütün merasimlere katılır, ibadet mekânların da iki cins birbirlerine sadece insan olarak bakarlar (Temren, 1999: 317; Melikof, 2009: 50; Noyan, 1987: 87). Eşitlikçi bir anlayışa vurgu yapan bu söylemlerin Alevi kadınının belleğine işlenmiş olması, Alevilikte ve Alevi topluluğunda eşitlik kavramının en önemli değer yargıları arasında yer almasını gerçekleştirmektedir.

Tablo 3.43: Aleviliği Aydın ve İlerici Olarak Değerlendirenler

İlerici ve Aydın	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	1	,9
Aleviliği ilerlemeci ve aydın bir yapı olarak değerlendirenler	19	17,4
Aleviliğin ilerlemeci ve aydın yönüne vurgu yapmayanlar	89	81,7
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 17,4'ü Aleviliğin en çok değer verdikleri yönünü; ilerici ve aydın oluşu olarak sunmuşlardır. Alevi topluluğu kendini Sünni topluluktan farklı görüp ayrı bir yerde konularken sıklıkla vurguladığı kavramlardan biride Aleviliğin ilerici ve aydın olarak algılanmasıdır. Özellikle Alevi kadınlarının kapalı olmayışı, geleneğe çok sıkı bağlılığı ve modernliğe karşı duruşu ifade eden gericiliğin, Sünni topluluğun özelliği olarak algılanışı Aleviler arasında kendilerini toplumun aydın ve ilerici yönü olarak görmelerini ortaya koymaktadır denilebilir. İlerici-aydın Alevi tanımlamaları; “Alevilik aydınlanma, yani akıl hareketidir” (Korkmaz, 2008: 182)

şeklinde açıklamalarla desteklenirken, bu görüşün söz konusu topluluk için çok abartıldığını ve doğru olmadığını belirten; “Alevilik de diğer birçok inanç gibi dogmaları olan bir inanış olarak ilerici olmayı, demokrat olmayı olsa başaramaz” (Kaya, 2006: 157) tarzında görüşlerle karşı duruşları da kendi içinde barındırmaktadır.

Tablo 3.44: Kimlik Olarak Algılayıp Değer Verenler

Kimlik Olarak	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	1	,9
Aleviliği bir “kimlik” olarak algılayıp değer verenler	17	15,6
Alevi kimliği kavramına vurgu yapmayanlar	91	83,5
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 15,6’sı kendilerini Alevi kimliğinde tanımlıyor olmalarını Aleviliğin en çok değer verdikleri nokta olarak belirtmişlerdir. Aleviler yüzyıllarca bir kimlik sorunu yaşamış bir topluluktur. Toplumsal değişimin boyutlarını bünyesinde barındırarak günümüze taşınan Alevi kimliği, genel olarak geleneksel öteki olan Sünni topluluğa göre bir görünüm arz etmiştir. Yani kendini öteki üzerinden konumlayarak bir kimlik inşası söz konusudur ki kimliğin tanımları da bunu kapsar; “Biz’in yaratılması, ‘onlar’ ın icadını gerektirmektedir (Bilgin, 1995: 62). Bu bağlamda Alevi topluluğu açısından kimlik ve kimliğin inşası son derece önem arz etmekte, Alevi bireylerce kimliğe sahip çıkma ve kimliklerini savunma mekanizması topluluk tarafından önemsenen bir konudur. Katılımcıların bir kısmı, Aleviliğin son zamanlarda daha çok gündemde olması, Alevi radyo, TV ve yayınlarında artış olması, Alevi etkinliklerinin düzenleniyor olmasını; “kimliğimizi bulduk, artık yapmamız gereken sahip çıkmak ve geliştirmek (katılımcının yaşı: 60, eğitim düzeyi: ilkokul, ev hanımı. Katılımcının yaşı: 50, eğitim düzeyi: ilkokul, kapıcı)” tarzında söylemlerle bu gelişmeleri çok olumlu bulduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 3.45: Aleviliği Özgürlük Olarak Algılayanlar

Özgürlük	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	1	,9
Aleviliği özgürlük bağlamında değerlendirenler	8	7,3
Aleviliği özgürlük bağlamında değerlendirmeyenler	100	91,7
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 7,3'ü özgürlüğü Aleviliğin en çok değer verdikleri yönü olarak belirtmişlerdir. Özgürlük konusunun Alevi kadınlarınca Alevilikte en çok değer verilen nokta olarak algılanması, kadınların söz konusu topluluk içerisinde kendilerini özgür olarak görmelerinde ya da hissetmelerinde yatmaktadır. Alevi aydın ve yazarlarınca, 'Alevi topluluğunda kadın özgürdür' söylemlerinin kadınlar tarafından benimsenmesi (tam olarak bir özgürlükten bahsetmek mümkün değildir. Çünkü Alevi topluluğunda da kadını kısıtlayan ve denetleyen ataerkil mekanizma devrededir) bu kavramın meşruluk kazanmasını sağlamıştır.

Tablo 3.46: Aleviliği Atatürkçü, Cumhuriyet'çi ve Laikliğe Bağlılık Olarak Değerlendirenler

Atatürkçü, Cumhuriyet'çi ve Laik	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	1	,9
Aleviliği; Atatürkçü, cumhuriyetçi ve laik olarak değerlendirenler	8	7,3
Aleviliğin Atatürkçü, cumhuriyetçi ve laik yönüne değinmeyenler	100	91,7
Toplam	109	100,0

Katılımcılardan yüzde 7,3'ü Aleviliğin Atatürkçü, cumhuriyetçi ve laikliğe bağlılığını Alevilikte en çok değer verdikleri nokta olarak belirtmişlerdir. Osmanlı döneminde Alevi-Bektaşî topluluğunun kendini tam olarak ifade etme olanağını bulamaması, pek çok zalimce olaya maruz kalması gizlenen bir topluluk halini alan Alevi-Bektaşîler açısından zor geçen bir dönemdir. Cumhuriyet'in ilanı ile yeni Türk toplumu içerisinde kendini daha iyi konumlayan Alevi-Bektaşî topluluğu genel olarak o

günden beri cumhuriyet ve Atatürk yanlısı bir çizgide durmaktadır. Hatta bazı Aleviler, Atatürk'ü 12 İmamlardan sonuncusu olan ve uzun zamandır gelmesi beklenen Mehdi(kurtarıcı) olarak görmüştür. Egemen Sünni topluluk karşısında cumhuriyetle beraber yeniden varlık kazanmaya başlayan Alevi topluluğunda, Atatürk'e ve Atatürk'ün cumhuriyetine karşı sonsuz bir sevgi sadakat bağı oluşmuştur. Laiklik konusunda Korkmaz (2008: 182), “ben Aleviyim demek, ben laikim demektir; laik değilim demek, Aleviliğini inkar etmektir.” şeklinde keskin bir yorumla Aleviliğin laiklik kimliği dışında tanımlanamayacağını vurgulayan yazarlardandır. Alevilerin geleneksel ötekileri olan Sünnilerin laikliğe ve cumhuriyet sürecine karşı olan tavırlarını katılımcılardan biri, ‘Bir Sünni biz ne kadar da demokratız, güzel bir kültürümüz var, bu ülkeye çok bağlıyız demez de bir Alevi sürekli bunun savunuculuğu içindedir. Çünkü biz Aleviler Atatürk'ün ilke ve inkılâplarına bağlılıklarını sürdüren ve seven bir topluluğuz (katılımcının yaşı: 52, eğitim düzeyi: lise, memur)’ diyerek Sünni topluluğun bu yönelimine karşı Atatürkçü, cumhuriyetçi, laik yapıya daha çok sarıldıklarını vurgularken ötekiyle olan sınırlarda bu anlamda daha da keskin bir şekilde çizilmektedir.

Tablo 3.47: Aleviliğin En Çok Değer Verilen Yönünü Farklı Yorumlayanlar

Diğer	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	1	,9
Evet	53	48,6
Hayır	55	50,5
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 48,6'sı yukarıda işlenen kategoriler dışında (onların bir bölümüne katılmışlardır) Aleviliğin en çok değer verdikleri yönü olarak farklı görüşler de belirtmişlerdir. Katılımcılar; “ dürüstlük (katılımcının yaşı: 41, eğitim düzeyi: ilkokul, işçi), saygı (29, üniversite ve üstü, öğretmen), hoşgörü (27, üniversite ve üstü, avukat), temizlik (37, ilkokul, işçi), insan sevgisi (53, üniversite ve üstü, memur), felsefi yaşam biçimi (27, üniversite ve üstü, avukat), hümanist düşünce (29, üniversite ve üstü, öğretmen), eğitime önem vermesi (28, ilkokul, kuaför), kadına değer vermesi (25, üniversite ve üstü, bankacı), birbirine bağlılık (26, üniversite ve üstü, avukat), Alevi deyişleri (62, ilkokul, ev hanımı), kırılmayacak keskin kalıpların olmaması (40,

ilkokul, ev hanımı), yalanın olmaması (45, ilkokul, çocuk bakıcılığı), paylaşımcı olmak (54, ilkokul, emekli), Ehlibeyt, Hacı Bektaş-ı Veli gibi pirler (52, lise, memur), eline beline diline sahip ol düsturu (55, lise, işçi), Ali soyundan gelmek (33, ilkokul, ev hanımı), musahiplik makamı (27, ortaokul, ev hanımı), haksızlığa karşı duruş (54, ortaokul, ev hanımı), yaşanan olumsuzluklara rağmen Alevi örf ve adetlerinin günümüze ulaşmış olması (22, üniversite ve üstü, işsiz)...” tarzında ki görüşleri Aleviliğin en çok değer verdikleri yönler olarak belirtmişlerdir. Katılımcılardan biri; “Alevilik saz çalıp türkü söyleme şekline dönüştür, eğer Alevilik buysa ben Aleviliğin hiçbir yönüne değer vermiyorum” şeklinde görüşlerini belirterek bu soruya olumsuz yanıt veren tek kişi olmuştur.

3.7.2. Cem’de Kadının Konumlandırılışı

Arapça da; toplama, biriktirme ya da topluluk, kalabalık anlamlarını taşıyan ‘Cem’ terimi, Alevi-Bektaşilerin cemaatle birlikte yaptığı, ibadetin adıdır (Korkmaz, 2008: 205–206). Cem, Alevi-Bektaşî topluluğunda Cem evi adı verilen ibadete mekânında Alevilerin bir araya gelip ibadet ettikleri kutsal törendir. Melikoff (1997) Cemi; “Genellikle gece- İslamiyet’e göre günah sayılan- müzik eşliğinde vecd içinde yapılan bir dans olan ve “Semah” adı verilen oyunların oynandığı, nefes değişlerin söylendiği, kadın ve erkeklerin katıldığı toplantılardır”(Melikoff, 1997: 48) şeklinde tanımlamaktadır. Cemde Alevilerin birlikteliği ilk bakışta sadece dini ritüellerini gerçekleştirme çabası olarak algılansa da aslında, “Cem, dini olduğu kadar kültürel yeniden inşa çabalarının da konusudur” (Messicard, 2007: 223).

Cem ayinlerinin tüm sorumluluğu dedelere aittir. Gerçekleştirilen dinsel tören dışında cemler, aynı zamanda o toplum için bir dini eğitim ve öğretim kurumu işlevini görür. Hatta bunlar, suç işleyenlerin yargılandığı bir halk mahkemesi görevi de üstlenirler (Şener, 1998: 160–161). Alevi-Bektaşî topluluğu içerisinde ki küskünlüklerin, dargınlıkların çözüme kavuşturulduğu, Alevi-Bektaşilik adına bilgilendirmelerin yapıldığı mekândır cem, bu anlamda da sadece dini ibadetin gerçekleştiği bir kurum değil, kültürel anlamda yeniden inşanın da gerçekleştirildiği topluluğun oluşturduğu ve geliştirdiği bir sistemdir denilebilir. Alevi topluluğu

açısından son derece önemli olan Cem’de kadının nasıl bir konuma sahip olduğu yapılan anket çalışmasında katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda tartışılacaktır.

Soru 38. Cem Töreninde Kadının Konumunu Nasıl Değerlendiriyorsunuz?

Alevilik ile ilgili yazılı kaynaklarda genellikle Alevi kadın, Alevi-Bektaşî topluluğunun ibadeti olan cem törenine erkek ile birlikte katılmasından dolayı kadının topluluk içerisinde ikincilleştirilmediği, erkek ile eşit görüldüğü vurgusu yapılır. Katılımcılar Alevi kadının cemde ki konumu ile ilgili farklı görüşler belirtmişlerdir. Aşağıda ki tablolar bu görüşler ışığında oluşturulmuştur.

Tablo 3.48: Şuan ki Durumundan Daha Etkin ve Önde Olmalıdır Diyenler

Daha Etkin ve Önde Olmalı	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	4	3,7
Evet	13	11,9
Hayır	92	84,4
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 11,9’u Alevi kadının cemde ki konumun şuan ki durumundan daha etkin ve önde olması gerektiğini belirtirken, yüzde 84,4’ü böyle bir görüş sunmamışlardır. Yüzde 11,9’luk bir kısım, Alevi topluluğunda kadının cem töreninde daha ön saflarda yer almasını (örneğin; kadın dede) istemektedirler. Kadınlar daha önceki dönemlerde var olan kadın önderlerin (Zehra Bacı, Fatma Bacı gibi), çağın şartlarına göre kendilerini geliştirebilen, cemleri düzenleyip yönetebilen aktif kadınların olması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Katılımcılardan bir kısmının görüşünü buraya taşıyacak olursak eğer; “Cem törenlerinde mekânsal yeniliklerin yapılması gerektiğini, kadınların cem evi köşelerine sıkıştırılmamalarını ve kadınların cem törenlerini yöneten gruplar arasında olması gerektiğini düşünüyorum (katılımcının yaşı: 59, eğitim düzeyi: üniversite ve üstü, meclis üyesi), kadınlar için iyi bir sosyal faaliyet oluyor bu yüzden kadın bu alanda daha etkin olmalı (27, lise, ev hanımı), kadın zakirler gördüm çok hoş bir durum bence bu yaygınlaştırılmalı (48, üniversite ve üstü, memur)...” şeklinde ifade etmişlerdir.

Tablo 3.49: Kadın Kapanmalıdır Diyenler

Kadın Kapanmalıdır	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	4	3,7
Evet	2	1,8
Hayır	103	94,5
Toplam	109	100,0

Katılımcılar arasından cem töreninde kadının kapanması gerektiğini belirten iki kişi olmuştur. Bu görüş katılımcıların yüzde 94,5'i tarafından söz konu edilmemiştir. Cemde kadının kapalı olmaması gerektiğini özellikle belirten katılımcılar da olmuştur. Cemde söz konusu olabilecek kapalı kadın sayısında ki bir artış, bu duruma karşı olan katılımcılar tarafından şiddetle eleştirilmektedir. Özellikle kadının kapatılmadığı söyleminin hâkim olduğu ve kendini ilerici, demokrat ve sol eğilimler içinde tanımlayan Alevilikte Alevi kadınlar arasında kapanma isteğinin de olması; Aleviliği dini bağlamda kabullenen kişiler arasında muhafazakâr yönelimlerin olduğu anlaşılabilmektedir. Ataerkil bir toplumda bulunan Alevi kadının da bu yapıdan etkilendiği, bazen tutuculuğa varan noktalara gittikleri ve birçok açmazı (Sünni kadını kapalı oluşundan dolayı ötekileştirme ve kapanma) kendi içlerinde barındırdıkları, genellendirilemeyecekte olsa ilginç bir tespit olarak sunulmalıdır.

Tablo 3.50: İyi Bir Konumda Olduğunu Düşünüyorum Diyenler

İyi Bir Konumda	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	4	3,7
Evet	55	50,5
Hayır	50	45,9
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 50,5'i cem töreninde kadının iyi bir konumda olduğunu belirtirken, yüzde 45,9 gibi neredeyse yarı yarıya olan bir oranla katılımcıların geri kalanları bu görüşe katılmamışlardır. Alevilerin kendilerini geleneksel öteki olan Sünni topluluktan ayırdıkları en önemli nokta cem olayıdır. Ceme gelen insanların kadınlık ve erkeklikleri; zenginlik ve yoksullukları; bilgililik ve cahillikleri ortadan kalkmış durumdadır. Orada herkes tek can olmuştur (Zelyut, 1994: 183–184). Kadın erkek eşitliği vurgusunu ibadetteki birliktelik üzerinden de yapan Alevi topluluğunda kadınlar bu söylemleri çoğunlukla benimsemektedirler. Katılımcılar; “Kadınlarda ön planda

oturuyor; siz girmeyin denilmiyor (katılımcının yaşı: 47, eğitim düzeyi: üniversite ve üstü, ev hanımı), konumumuz çok güzel (60, ilkokul, ev hanımı), dede yoksa kadın analık görevi yapabiliyor (55, lise, emekli), yolda yürürken bile erkekler önde gidiyor bu cemde yansıyacak tabii ki (39, ilkokul, işçi), erkekler her zaman önde olmalı biz böyle gördük böyle düşünmekten de hiç şikâyetçi değilim (50, ilkokul, kapıcı)...” tarzında söylemlerle iyi bir konumda olduklarının altını çözmektedirler. Ancak tablodan da anlaşılacağı üzere bu duruma tepki gösterenler de olmuştur. Bu katılımcılar, Cem törenlerinde kadının daha aktif olması gerektiğine vurgu yapmışlardır.

Tablo 3.51: Hiç Katılmadım, Bilgim Yok Diyenler

Hiç Katılmadım, Bilgim yok	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	4	3,7
Evet	11	10,1
Hayır	94	86,2
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 10,1’i cem törenine hiç katılmadıklarını bundan dolayı kadının konumuyla ilgili herhangi bir bilgileri olmadığını belirtmişlerdir. Bu katılımcıların yaşları, eğitim düzeyleri ve meslekleri sırasıyla şöyledir: “41, lise, kuaför”, “54, lise, ev hanımı”, “48, ilkokul, ev hanımı”, “52, üniversite ve üstü, mali analist”, “26, üniversite ve üstü, avukat”, “45, ilkokul, ev hanımı”, “37, ilkokul, ev hanımı”, “45, lise, işçi”, “44, ilkokul, ev hanımı”, “28, ilkokul, kuaför”, “22, üniversite ve üstü, işsiz”

Tablo 3.52: Eşitlik Var Diyenler

Eşitlik var	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	4	3,7
Var	35	32,1
Yok	70	64,2
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 32, 1’i cem töreninde kadının erkek ile eşit bir konumda olduğunu belirtirken, yüzde 64,2’si böyle bir görüş belirtmemişlerdir. Katılımcılar; “eşimle, oğlumla beraber gidiyorum ve aynı yerde ibadetimi yapıyorum, Sünnilerde

böylemi sanki bizde eşitlik var (katılımcının yaşı: 50, eğitim düzeyi: ilkokul, kapıcı), arkada ya da önde olmak önemli değil biz erkekle eşitiz sıralamada saygıdan kaynaklı (54, lise, ev hanımı), erkek dişi sorulmaz muhabbetin dilinde (32, ilkokul, ev hanımı), cemde herkes candır (41, ilkokul, işçi)...” tarzında söylemler ileri sürerek cemde erkek ile eşit bir konumda olduklarının vurgusunu yapmışlardır.

Tablo 3.53: İyi Bir Konumda Olduğunu Düşünmüyorum diyenler

İyi Bir Konumda Değil	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	4	3,7
Evet	12	11,0
Hayır	93	85,3
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 11’i cemde kadının iyi bir konumda olmadığını belirtirken, yüzde 85,3’ü bu görüşe katılmamıştır. Katılımcılar genel olarak cem töreninde kadının iyi bir konumda olduğunu belirtirken, aslında bu konumlarının daha iyi olabileceğini de söylemekteydiler. Örneğin; “güzel ama dedenin yanı başında da kadın olmalı bunu isterim (katılımcının yaşı: 27, eğitim düzeyi: ortaokul, ev hanımı). Aslında eşitiz ama kadınlar hizmet görevinde sadece süpürgeci oluyor (34, ilkokul, ev hanımı), cemi erkek yürütüyor eşitlik yok (35, üniversite ve üstü, yönetici). Erkek posta oturuyor kadın erkekten bir adım geride (45, ilkokul, çocuk bakıcılığı). Kadınların ayrı yerde erkeklerin ayrı yerde durması yanlış bu alışkanlık halini alan Alevilik açısından hoş olmayan Sünni düzendir (18, lise, eğitimci). Lokma dağıtımında bile erkeklere öncelik veriliyor bu çok yanlış (32, ilkokul, işçi)...” şeklinde görüşler ileri sürmüşlerdir.

Katılımcılardan birinin yukarıda belirttiğimiz ‘kadınlar hizmet görevinde sadece süpürgeci oluyor’ görüşü aslında üzerinde önemle durulması gereken bir noktadır. Alevi, topluluğu açısından son derece önemli bir dini, kültürel ve sosyal yeniden inşa alanı olan cemde, kadının 12 hizmet arsından sadece ‘süpürgeci’ olması, dedelik görevini gerçekleştiren kadın sayısının çok az olması, Alevi kadını açısından bir sorunu ve sunulan konum açısından da bir çelişkiyi barındırmaktadır. Bu konuda Vorhoff (2004)’un doğru tespitini de okumak gerekmektedir;

Alevi kadını göğe çıkarmaya adanan metinlerde kadının “bacı” ya da “ana” olarak erkeğin oluşturduğu dil ile tanımlanması bir yana, ritüellerdeki kadının rolü de onun fazla öne çıkmasına izin vermeyecek şekilde düzenlenmiştir. “Hizmet”lerin çoğunu erkekler üstlenmiştir. Kadın, cinsiyet ayrımının ön planda tutan bir iş bölümüne uygun olarak ve onu pekiştirecek biçimde, “aşçı”, “sofracı” ya da “süpürgeci” görevleriyle ayin-i cemde hizmet edebilir ama bir “zakir” ya da “rehber” asla olamaz (Vorhoff, 2004: 257).

3.7.3. Alevilikte Kadın Erkek Eşitliği

Alevi-Bektaşî inancına göre Tanrı herkese karşı eşit mesafede olup, ibadet herkese açıktır. İnsanlar kadın ya da erkek olarak cinsiyet ayrımına tabi tutulmaz; herkes ‘can’ olarak tanımlanır (Bahadır, 2005: 113). Özellikle ibadet alanında kadının erkek ile birlikte oluşu eşitliğin en önemli göstergesi olarak sunulmaktadır. Alevilikte kadın erkek eşitliğini sorguladığımız bu soru açık uçlu bir soru olup, katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda içerik analizine tabi tutulmuş ve aşağıdaki tablolar oluşturulmuştur.

Tablo 3.54: Alevilikte Kadın Erkek Eşit midir?

Alevilikte Kadın Erkek Eşit Midir?	Sayı	Yüzde%
Evet	76	69,7
Hayır	33	30,3
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 69,7’si Alevilikte kadın erkek eşitliğinin olduğunu belirtirken, yüzde 30,3’lük bir kısmı bu görüşe katılmamıştır. Alevi topluluğunda oldukça geniş bir yer tutan Alevi kadını erkek ile eşittir söylemlerinin katılımcı grubu tarafından da genel olarak onaylanması beklenen bir durumdur. Çünkü Alevi kadınları da, söz konusu Alevi kimliği olunca Aleviliği sahiplenme ve savunmayı çok doğal ve haklı bir tepki olarak algılamaktadırlar. Katılımcıların bir kısmı görüşlerini şöyle belirtmişlerdir; “‘Kadın ve erkek çalışma hayatına birlikte katılır eşitlik var’ (katılımcının yaşı: 27, eğitim düzeyi: üniversite ve üstü, avukat), ‘Daha çağdaş bir topluluk olduğumuz için’ (27, lise, ev hanımı), ‘ Biz hoşgörülüüz buda beraberinde

eşitliği getiriyor’ (52, lise, memur), ‘Alevilikte kadın söz konusudur, her meclise girebilir’ (51, ilkokul, ev hanımı)...”

Tablo 3.55: Alevilikte Kadın Erkek Eşit midir? Sorusu ile Alevilikte Kadın Dede Olmalı mı? Sorularının Karşılaştırılması

Alevilikte Kadın Erkek Eşit Midir ile Alevilikte Kadın Dede Olmalı Mı? Sorularının Karşılaştırılması	Alevilikte Kadın Dede Olmalı Mı?			Total
	Cevap Vermeyenler	Evet	Hayır	
Alevilikte Kadın Erkek Eşit Midir? Evet	2	33	41	76
Hayır	1	22	10	33
Toplam	3	55	51	109

Alevilikte kadın erkek eşitliğinin olduğunu belirten 76 katılımcı varken; kadın dede olması gerektiğini belirten katılımcı sayımız 55’i göstermektedir. Yukarıda ki tablo ile açıklığa kavuşturmaya çalıştığımız nokta, katılımcı grubun bir kısmı tarafından, kadının dedelik yapması ya da yapmaması eşitlik göstergesi olarak görülmemektedir. Topluluk içerisinde kadınlar, ibadete birlikte katılmak, ev içi ve sosyal hayattaki pek çok noktada Alevi erkekleri ile eşit olduklarını ve özellikle bu eşitliğin geçmişten gelen bir gelenek olduğunu vurgularken, kadınların dedelik makamında çok az sayıda temsil ediliyor olmaları Alevi kadınları açısından eşitliğin yokluğuna dair bir gösterge olmamaktadır. Bu da araştırmanın en dikkat çekici bulgularından biridir.

Tablo 3.56: Evet Eşitlik Vardır. Çünkü Ayrımcılık Yoktur Diyenler

Eşitlik Var, Ayrımcılık Yok	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	16	14,7
Evet	22	20,2
Hayır	71	65,1
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 20,2’si Alevi topluluğunda kadın erkek ayrımının yapılmadığını ileri sürerek eşitliğin olduğunu belirtmişlerdir. Alevi topluluğunda

kadına; ibadette, aile içi kararlarda, sosyal hayatta ve diğer alanlarda erkekle eşit olduğu söylemleri ayrımcılığın yapılmadığı vurgusu ile katılımcılar tarafından kadın erkek eşitliğinin göstergesi olarak sunulmaktadır. Katılımcılardan bir kısmı görüşlerini; “‘Yaratılanı severim yaratandan ötürü görüşü hâkim eşitlik de buna dayanıyor’ (katılımcının yaşı: 30, eğitim düzeyi: üniversite ve üstü, öğretmen), ‘Eşitlik var. Örneğin benim babam bir alevi dedesi ama annem hastalandığında ona yıllarca kendisi baktı, ben dedeyim yapamam demedi’ (54, ilkokul, emekli), ‘Kadın erkek omuz omuza çalışır. Bu kadındır buna yapamaz diye bir şey yok’ (54, lise, ev hanımı)...” şeklinde dile getirmişlerdir.

Tablo 3.57: Eşitlik Vardır. Çünkü Geçmişte de Vardı Diyenler

Eşitlik Var, Geçmişte de Vardı	Sayı	Yüzde%S
Cevap vermeyenler	16	14,7
Evet	9	8,3
Hayır	84	77,1
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 8,3’ü Alevi topluluğunda kadın erkek eşitliğinin olduğunu bunun nedeninin de geçmişe dayandığını belirtmektedirler. Kadının erkekle eşit bir varlık ortamında yaşamasını Bektaşiliğin kuruluş yıllarına dayandığını ve bunun ‘Vilayetname’ de geçen kadınla ilgili olaylardan öğrendiğini belirten Eyuboğlu (1980); “‘Hacı Bektaş Veli kadınlar arasına karışıyor, onlarla konuşuyor, onlardan yemek istiyor, Kadıncık Ana’nın getirdiği ekmekle yağı yiyor, bunun üzerine onun evine bolluk ve mutluluk diliyor. Olağan üstü olaylar içinde, yavaş yavaş, kadın bir kişilik, bir önem kazanıyor...” (Eyuboğlu, 1980: 341). Alevi-Bektaşî topluluğu içinde kadının erkek ile eşit olduğu vurgusu, Hacı Bektaşî Veli’nin Kadıncık Ana ile görüşmelerine ve Kadıncık Ana’nın Hacı Bektaşî Veli tarafından kutsandığı ve önem kazandığı vurgusu yapılarak toplulukta kadın erkek eşitliği geçmişe dayandırılmaktadır.

Tablo 3.58: Eşitlik var. Çünkü Aleviler Kadına Değer Verir Diyenler

Eşitlik var, kadına değer veriliyor.	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	16	14,7
Evet	13	11,9
Hayır	80	73,4
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 11,9'u Alevilikte kadın erkek eşitliğinin olduğunu belirtmekte ve bunu da söz konusu topluluğun kadına verdiği değerden anlaşıldığına vurgu yapmaktadırlar. “ Alevi-Bektaşî kozmolojisinde her insan bir can olarak sosyal alının her alanında erkek veya kadın olmasına bakılmaksızın eşit haklara ve yükümlülüklerle sahiptir” (Hacı Bektaş Yayınları, 2004: 28). Tarzında Alevi yazınlarında ki söylemler, cinsiyet ayrımının yapılmadığı ve insana sırf insan oluşundan dolayı değer verildiği görüşleri sıklıkla yinelenen bir prensiptir.

Tablo 3.59: Eşitlik var. Çünkü İbadet Beraber Yapılıyor Diyenler

Eşitlik Var, İbadet Beraber Yapılıyor	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	16	14,7
Evet	8	7,3
Hayır	85	78,0
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 7,3'ü Alevilikte kadın erkek eşitliğinin olduğunu belirtmekte bunu da, ibadettin birlikte yapılıyor olmasına bağlamaktadırlar. Melikoff (2009), Alevi-Bektaşilerde kadının erkeklerin yanı başında bütün merasimlere katıldığını ve bu açıdan çok saygın bir yeri olduğunu belirtmektedir (Melikoff, 2009: 50). Cinsiyetsizliği vurgulamak için kullanılan ‘can’ kavramı ile Alevi kadınının ibadette erkek ile eşit görüldüğü söyleri topluluk tarafından da benimsenmektedir. Katılımcıların bir kısmı da ibadet konusunda belirtilen bu söylemler ışığında söz konusu topluluk içerisinde kadın erkek eşitliğinin olduğuna işaret etmektedirler.

Tablo 3.60: Diğer Yönlerden Evet Diyenler

Diğer	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	16	14,7
Evet	27	24,8
Hayır	66	60,6
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 24,8'i Alevilikte kadın erkek eşitliğinin olduğunu belirtmektedirler. Katılımcılar; “‘Daha iç içe ve samimi olduğumuz için eşitiz’ (katılımcının yaşı: 50, eğitim düzeyi: ilkokul, ev hanımı), ‘Biz daha özgürüz’ (27, lise, ev hanımı), ‘Tarihimize baktığımızda da kadınlar yönetmiş. Babam bile her konuda git annene sor diyor’ (47, üniversite ve üstü, ev hanımı), ‘Tarihsel süreç boyunca hep eşittik. Cumhuriyet ve laiklikle kadına yönelik eşitlik hakları Aleviler için değil Sünniler için getirildi. Çünkü biz zaten eşitiz’ (50, lise, emekli), ‘Bizde ezilmişliğin verdiği bir duygu ile erkekler eşlerini ezmez’ (54, lise, ev hanımı), ‘Şimdi eşitlik var, eskiden erkekler ne dese o oluyordu’ (59, okur-yazar değil, ev hanımı), ‘Kadına danışılıyor, haremlik selamlık yok’ (54, ortaokul, ev hanımı)” şeklinde görüşlerle kadın erkek eşitliğine vurgu yapmışlardır.

Tablo 3.61: Eşitlik Yok. Çünkü Alevilikte de Ataerkillik Var Diyenler

Eşitlik Yok, Ataerkillik Var	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	16	14,7
Evet	27	24,8
Hayır	66	60,6
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 24,8'i Alevilikte kadın erkek eşitliğinin var olan ataerkil yapıdan dolayı olmadığını belirtmektedirler. Alevi topluluğunda ataerkil toplumun bütün özellikleri mevcuttur diyen Kaya'ya göre, erkek egemen bir toplumda kadın erkek eşitliğinden söz etmenin sadece komik bir sav olarak değer taşıdığını da ifade etmektedir (Kaya, 2006: 105). Ataerkil örüntülerin Alevi topluluğunda da varlık gösterdiğini belirten katılımcıların bir kısmı bu görüşlerini şöyle ifade etmişlerdir; “‘Erkek her zaman egemendir. Aleviyiz diye bir değişiklik yok. Eşit olanlarda vardır ama çok az ve bunun göstergesi insan olmaktır Alevi olmak değil’ (katılımcının yaşı:

50, eğitim düzeyi: ilkokul, ev hanımı), ‘Erkek erkektir mantığı bizde de var’ (58, ilkokul, ev hanımı), ‘Örf ve adetlerden, töreden, şu ayıp bu ayıptan dolayı gelen kısıtlamalar var. Kadın evlenince dayakta yese ölene kadar orda kalmalı bu çok saçma.’(32, ilkokul, işçi) ‘Geleneksel olarak erkek hep ön planda’ (41, ilkokul, işçi), ‘Erkek egemen bir toplumdan geliyoruz ama Aleviler bunu aşacaktır’ (50, ilkokul, işçi), ‘Evin içinde kadının sözü daha geçerli ama dışarı çıkınca erkek egemen oluyor’ (37, ilkokul, işçi), ‘Erkekler kendini üstün görüyor’ (45, ilkokul, ev hanımı), ‘Toplumsal bir baskı var ne kadar eşitiz desek de bu uygulanamıyor’ (25, üniversite ve üstü, bankacı)...”

Tablo 3.62: Eşitlik yok. Çünkü Söylemdeki Eşitlik Pratiğe Yansıtılmıyor Diyenler

Eşitlik söylemde var, pratikte yok	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	16	14,7
Evet	8	7,3
Hayır	85	78,0
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 7,3’lük bir oranı Alevilikte kadın erkek eşitliğine dair üretilen söylemlerin pratik yaşamda karşılığını bulamadığından dolayı sağlanamadığını belirtmişlerdir. Gerek aile içi ilişkilerde gerekse de sosyal hayatta Alevi kadınının kocasıyla eşit olduğunu söylemenin fazla iyimser bir yaklaşım olduğunu belirten Vorhoff (2004), Alevi ailelerin geleneksel Türk aile yapısının dışında değerlendirilemeyeceğini ve Alevilerde de çoğu kez ataerkilliğin öne çıktığını belirtmektedir (Vorhoff, 2004: 257). Katılımcılar bu konuda ki görüşlerini şu şekilde dile getirmişlerdir; “ ‘Sadece içki masasında kadını hatırlıyorlar, bu yüzden sadece burada hatırlanacaksa karşıyım ve söz konusu eşitliğe inanmıyorum’ (katılımcının yaşı: 35, eğitim düzeyi: üniversite ve üstü, yönetici), ‘Söylenenler tam olarak uygulanamıyor’ (54, lise, ev hanımı), ‘Ben kendi zorumla iş hayatına girdim, eşitlik yok kıskançlık yapıyorlar’ (43, ortaokul, emekli)...”

Tablo 3.63: Eşitlik Yok Ekonomik Nedenlerden Dolayı

Eşitlik Yok, Ekonomik Nedenler	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	16	14,7
Evet	3	2,8
Hayır	90	82,6
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 2,8'i Alevilerde ekonomik nedenlerden dolayı kadın erkek eşitliğinin olmadığını belirtmektedirler. Kadının ev hanımı dediğimiz alanın dışına çıkmaması, hane ekonomisinden kocanın sorumlu olması beraberinde kadın erkek arasında eşitsizliği doğurmaktadır ki bu her toplumda aynıdır. Kaya, kadının toplumsal üretime katıldığı oranda özgürleştiği ve erkek ile eşit bir konuma gelebileceğinin anaerkil toplum düzeninde gözlemlendiğini belirtmektedir (Kaya, 2006: 109). Bu bağlamda düşünülürse, ekonomik özgürlüğüne kavuşamayan her kadın gibi Alevi kadını da bu alanda erkek ile özgürlük ve eşitlik alanlarında sorun yaşamaktadır.

Tablo 3.64: Eşitlik Yok Eğitimsizlikten Dolayı

Eşitlik Yok, Eğitimsizlik	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	16	14,7
Evet	3	2,8
Hayır	90	82,6
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 2,8'i Alevilikte kadın erkek eşitsizliğinin eğitimsizlikten kaynaklandığını belirtmektedir. Katılımcılar; “Eşitlik yok çünkü erkek yetiştirilirken yanlış davranıyoruz. Bu erkek çocuğudur istediğini yapabilir diye biz anneler yetiştiriyoruz, sonrada eşitlik diye sesimizi duyurmaya çalışıyoruz’ (katılımcının yaşı: 51, eğitim düzeyi: lise, ev hanımı), ‘Okur-yazarlık düşük. Cahillik yüzünden oluyor’ (52, üniversite ve üstü, mali analist)” şeklinde görüşlerini ileri sürmüşlerdir. Eğitime önem veren, aydın ve ilerici bir topluluk olarak da tanımlanan Alevilerde, kadın erkek eşitsizliğinin katılımcıların bir kısmı tarafından eğitimsizlik noktasına dayandırılıyor olması dikkat çekici bir konudur.

3.7.4. Kadın Dede Olmalı mı?

Alevilikte kadın konulu bu tezin ilk çıkış noktasını, bu bölüm başlığı oluşturmuştur. Dini, siyasi, felsefi ve kültürel tanımları bulunan Aleviliğin en önemli kurumu olan dedelik makamında, Alevi topluluğunca kadına söylemde atfedilen eşitlik kavramının karşılığını bulup bulamadığı, kadının ne oranda ve nasıl temsil edildiği, Alevi kadınlarının dedelik görevinde etkin olup olmadıkları sorunsallaştırılarak, katılımcı grubu ile tartışılmaya değer bulunmuştur.

Günümüz Alevi topluluğunda ‘kadın dede’ konumunda olup cemi yöneten Alevi kadınlarına rastlamak neredeyse imkânsız görünmektedir. Alevi topluluğunun ibadet mekânı olan cem evlerinde cem törenleri yüzde % 90’ların üstünü zorlayan bir oranla dedeler tarafından yürütülmektedir. Alevi topluluğunda, “Alevi kadınlarına ‘Bacı’ dedenin eşine ise ‘Ana’ denilmektedir” (Noyan, 1987: 106). Dedenin ceme katılmadığı ya da vefat etmesi durumlarında cem, dedenin eşi olan ‘Ana’ tarafından düzenlenmektedir. Ancak bu meşruluk kazanmış bir durum değildir. Kadının dedelik makamında ki hükmü, dedenin olmadığı durumlarda geçerli olmaktadır. Şener’e göre, günümüz Aleviliğinde dedelik merkezi yapısını kaybetmiş; babadan oğla devreden bir sistem halini almıştır (Şener, 1988: 166). Babadan oğla devreden bir sistem içerisinde kadının dedelik makamında varlık kazanması daha da güç bir durum haline gelmiştir. Eskiden, farklı dönemlerde birçok kadın halife olmuş tekkelerdeki en üst idari görevleri almışlardır. Kadıncık Ana ve Balkanlardaki tekkesi hala ayakta olan Kız Ana bu konuda örnek gösterilmektedir (Bahadır, 2005: 42). Geçmişte söz konusu topluluk açısından kadının dedelik makamını yürütecek konuma geldiğinin güzel örneklerinin bulunduğunu Bahadır (2005), Noyan (1987) gibi pek çok Alevi yazar tarafından işlenmiştir. Ancak kendini; aydın, ilerici, kadın hakları konusunda eşitlik yanlısı bir yönde gösteren Alevi topluluğu açısından kadının bugün dedelik makamında yok denecek kadar az görülmesi ve genel olarak Alevi kadınlarının da bu gidişatı kabullenir bir görünüm çizmesi, topluluk içerisinde kadın konusunda bir sonunun varlığını bize göstermektedir.

Tablo 3.65: Alevilikte “Kadın Dede” Olmalı mı?

Alevilikte “Kadın Dede” Olmalı mı?	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	3	2,8
Olmalıdır Diyenler	55	50,5
Olmalıdır Diyenler	51	46,8
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 50,5’i Alevilikte kadın dedelerinde olması gerektiğini belirtirken, yüzde 46, 8’i buna karşı çıkmışlardır. Katılımcılar Alevi topluluğunda kadına atfedilen özgürlüğün ve eşitliğin cem törenine yansımaları ve dedelik görevini yürüten kadınların olmasının Alevi kadınının hakkı olduğunu vurgulamışlardır. Dede, Alevi inanç ve öğretileriyle donanmış yetkin bir statüyü temsil ediyorsa, kadının da bu alanda varlık göstermesi Alevi kadınlarınca Alevi topluluğundan beklenen bir girişim olmaktadır. Katılımcıların bu konuda ki görüşlerinin bir kısmı şu şekildedir; “ ‘İbadet yapmasını kadınlarda bilir’ (katılımcının yaşı: 49, eğitim düzeyi: ortaokul, ev hanımı), ‘kadınlar dede olarak Alevi topluluğunda kadınları daha iyi anlayıp değerlendireceklerdir’ (44, ilkokul, ev hanımı), ‘ibadetin temeline insanı koyan bir anlayış, cemi yöneten kişinin kadın olmasına karşı çıkmamalı yeter ki eğitilmiş olsun’ (59, üniversite ve üstü, meclis üyesi), ‘kadın muhtar oluyorsa dede de olur’ (48, ilkokul, ev hanımı), ‘dedelik illa erkek olmakla değil bu makamın hakkını vermekle olur’ (54, ilkokul, emekli), ‘kadın bu alanda da ön planda olmalıdır’ (32, ilkokul, işçi), ‘Osmanlı döneminde Alevilere zulüm edilmiş ve yolumuz kadınlar aracılığıyla yürütülmüş o zamanlar bu görevleri üstlenip hakkıyla yerine getirebilen kadınlarımız varsa, bugünde yapmalılar’ (60, ilkokul, ev hanımı), ‘kadına fırsat verilse yapılır’ (48, ilkokul, işçi), ‘Hz. Muhammed savaşlara giderken kadınları imam olarak görevlendiriyormuş şimdi biz kadın dede olmaz dersek cahiliye döneminden daha kötü bir konuma geçeriz’ (47, üniversite ve üstü, ev hanımı), ‘Alevilik hakikatiyle sürdürülseydi babadan oğla geçen bir dedelik sistemi yerine hünkârın “belimden düşen değil, yolunu süren evladım” sözüne itimat edilmeliydi ve bu alanda posta oturan kadınlarda olmalıydı’ (18, lise, eğitimci)...”.

Tablo 3.66: Eşitlik Varsa Olmalıdır Diyenler

Eşitlik varsa olmalı	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	6	5,5
Evet	27	24,8
Hayır	76	69,7
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 24,8'i Alevi topluluğunda kadın erkek eşitliğinden bahsediliyorsa eğer, kadın dedelerinde olması gerektiğini belirtirken, yüzde 69,7'si bu konuya değinmemiştir. Katılımcıların belirttikleri görüşlerinin bir kısmı şöyledir; “ ‘inançta cinsiyet ayrımı yoktur’ (katılımcının yaşı: 54, eğitim düzeyi: ilkokul, ev hanımı), ‘neden olmasın o da kutsal, eşitlik varsa olmalıdır’ (38, ilkokul, işçi), ‘Aleviliğin bugün ki geldiği şartlar daha iyi neden olmasın’ (52, üniversite ve üstü, mali analist), ‘kadın daha evcimendir erkek ise daha araştırmacı. Bundan dolayı herhalde erkekler dede oluyor ama gönül eşitlikten yana’ (29, lise, ev hanımı), ‘bizde dede olmayınca ana cemi yürütürdü, ana’lar var bu da; eşitliğin göstergesidir’ (50, ilkokul, ev hanımı)...”.

Tablo 3.67: Dini Bilgiye Sahipse Olur Diyenler

Dini Bilgiye Sahipse olur	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	6	5,5
Evet	14	12,8
Hayır	89	81,7
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 12,8'i dini bilgiye sahip olan Alevi kadınlarının da dede olabileceğini/olması gerektiğini belirtmiştir. “Dedelik, bilgi aktarımıyla olur ve eğitimini alan kadında dede olabilir” (katılımcının yaşı: 58, eğitim düzeyi: ilkokul, ev hanımı) şeklinde görüşlerle katılımcılar dedelik makamında kadınlarında olması gerektiğini savunmuşlardır.

Alevi-Bektaşî geleneğinde mürşitlik makamı, bu geleneğin öğretileriyle donanmış olmayı gerektiren bir üst kurumdur ve bu makam daimi hizmette olmayı gerektirmektedir. Mürşitlik makamına ulaşmak Alevi-Bektaşî topluluğunda kadına tanınan önemli haklardan birisidir. Bu makama ulaşmış ve görev yapmış kadınlar vardır

(Temren, 1999: 320). Kadıncık Ana'nın bu dervişlik aşamasına ulaştığı ve posta oturduğu pek çok kaynakta geçmektedir. Kaynaklara göre, Alevi-Bektaşî öğretilerini özümseyen kadınları, geçmiş dönemlerde tekkelerde dervişlik, mürşitlik makamlarında görülmektedirler. Günümüz Aleviliğinde de bunun bazı örnekleri mevcuttur. “Almanya Nürnberg kentinde yapılan 2004 yılı Hızır Cem’inde posta oturan Fatma Beyazıt cemde bütün hizmetlerin yürütülmesini sağlamıştır. Bu kadın cemde posta oturmuş bütün hizmetleri yürütmüştür”(Bahadır, 2005: 213). Ancak Temren (1999)’nin de belirttiği gibi, bu görevler sürekli hizmette olmayı gerektirmektedir. Bu alanlarda daimi hizmet veren Alevi kadını sınırlı sayıda görünmektedir. Kadına eğitimde, öğretimde ve sosyal hayatta erkek ile eşit durma hakkı tanıyan ve ibadetin temeline insanı koyan bir toplulukta kadınların bu alanda çok az görünür bir durumda olması şaşırtıcıdır.

Tablo 3.68: ‘Kadın Dede’ Kavramına Yukarıdaki Kategoriler Dışında Yaklaşanlar

‘Kadın Dede’ Kavramına Yukarıdaki Kategoriler Dışında Yaklaşanlar	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	6	5,5
Evet	24	22,0
Hayır	79	72,5
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 22’si kadın dedenin olması gerektiğini belirtirken, yukarıda ki sınıflandırmanın dışında görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerin bir kısmı; “‘aslında kadın dedeler olmalıdır ama hiç örneğini görmedim nasıl olur acaba?’ (katılımcının yaşı: 37, eğitim düzeyi: ilkokul, ev hanımı), ‘kadın her şeye yakışır ve daha iyi yapar, o yüzden olmalıdır’ (30, lise, sigortacı), ‘kadın yönetse bile dedelik sıfatını alamaz yakışık almıyor. Eğer böyle kavramsal bir takıntı olmayacaksa olabilir’ (47, ilkokul, ev hanımı), ‘eski kadın efsanelerinde kadınların hünerlerinden bahsedilirdi, bu açıdan efsanevi kadın dede de olmalıdır’ (27, lise, ev hanımı), ‘olabilir tabî ki ama bugüne kadar olmamış dede deyince akla erkek geliyor’ (27, ortaokul, ev hanımı), ‘dedelik özen isteyen bir uğraştır eğer kadın, yapabileceğine inanıyorsa olmalıdır’ (33, ilkokul, ev hanımı)...” şeklinde ifade etmişlerdir.

Alevi kadınları Alevi topluluğunda sürekli vurgusu yapılan kadın erkek eşitliğinden dolayı, kadın dedenin olması gerektiğinin vurgusunu yaparken; dedeliğin baba soyluluk olarak algılanışı ve kadın dede örneklerinin az olması Alevi kadının bu konuya yaklaşımını çeşitlendirmekte ve kimi zamanda kendi içlerinde bir çelişki yaşamalarına neden olmaktadır.

Tablo 3.69: Olmaz. Çünkü Geçmişte Böyle Bir Örnek Yok Diyenler

Olmaz. Geçmişte Örneği Yok	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	6	5,5
Evet	25	22,9
Hayır	78	71,6
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 46,8’lik bir oranla kadın dede olmaz diyenler arasından, yüzde 22,9’u geçmişte böyle örnekler görmedikleri gerekçesiyle kadın dede olamayacağını belirtmişlerdir. Alevilerin söylemlerinde sıklıkla bahsettikleri posta oturan Kadıncık Ana ve diğer kadın dervişlerin varlığı gerekçe gösterilerek, Alevi topluluğunda kadının ibadet konusunda erkek ile eşit olduğunun ve kadının istediği mertebeye ulaşabildiği söylenmektedir. Ancak katılımcı grubunun da belirttiği üzere, bu örneklerin yeteri kadar olmaması ve günümüzde gelişen-söylemlere göre ilerici olan Alevi topluluğunda da bu durumun geçmişten pek farklı olmaması, Alevi kadınlarının kadın dede göremedikleri için bu önemli görevde kadınların olmaması gerektiğini vurguladıkları tespit edilmiştir. İrigaray (2006)’ın da belirttiği gibi; “kültürün ataerkil oluşumu, cinsiyetler arasındaki ilişkilerin evriminde ortaya çıkar” (Irigaray, 2006: 7–8). Ataerkil kültürün egemenliği geçmişte az sayıda da olsa posta oturan kadınların ve kadın dervişlerin, görmezden gelinmesine neden olmuş ve bu alanda kadının varlık göstermesine engel olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Tablo 3.70: Olmaz. Çünkü Dedelik Baba Soyludur Diyenler

Olmaz, dedelik baba soyludur	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	6	5,5
Evet	8	7,3
Hayır	95	87,2
Toplam	109	100,0

Kadın dede olmaz diyen katılımcılar arasından, yüzde 7,3'lük bir oranı bunun nedenini; dedeliğin baba soyluluk olduğunu bundan dolayı da kadının dede olamayacağı belirtmişlerdir. Noyan (1987), Alevi/Bektaşilerde kadın ve erkek arasında fark gözetilmeden saygı gösterildiğini dervişlik payesi verilerek, dervişlik kisvesi bile giydirildiğini ancak hiçbir zaman verilen 'Baba'lık konumunun devredilen bir sistem haline gelmediğini belirtmektedir (Noyan, 1987: 107). Ayrıca verilen bu 'Baba'lık konumu da dedenin olmadığı durumlarda gerçekleşmekteydi. Nitekim "nesil erkeler üzerinden devam ettiği için kadına uygun değil" (katılımcının yaşı: 28, eğitim düzeyi: ilkokul, ev hanımı), 'dedelik ehlibeyt soyunda gelmek demektir. O yüzden erkekler olmalıdır, soy önemli bir konudur mesela dede kızı, dede olmayan bir ailenin çocuğuna kolay kolay verilmez. Kendi içimizde gizli bir sınıf oluşturmuşuz aslında' (54, lise, ev hanımı)" diyen katılımcılardan bazıları bu görüşü destekler niteliktedir. Bunun temeli, en önemli ortak paydaları kadını ikincilleştirmek olan tek tanrılı dinlere dayanmaktadır. Mernisi (1993)'nin de dediği gibi, İslamiyet'te halife seçilmenin ölçütü erkek ve Arap olmaktır. Binlerce Müslüman'ın Arap olmak gerektiği şartına şiddetle karşı çıktığı halde hiç kimsenin erkek olmak gerektiği şartına karşı bir tepki göstermemesi dikkat çekicidir (Mernisi, 1993: 40–41 akt. Berktaş, 2003b: 113).

Tablo 3.71: Olmaz. Çünkü Zaten Bir "Ana" Kavramı Var Diyenler

Olmaz, Ana Kavramı Var	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	6	5,5
Evet	11	10,1
Yok	92	84,4
Toplam	109	100,0

Katılımcılardan kadın dede olmaz diyenlerin (% 46,8) yüzde 10,1'i kadın dede olamayacağını nedeni, var olan 'Ana' kavramına bağlamıştır. Ana, Alevilerde dedenin eşine denmektedir. Ana'nın posta oturup cemi yönetmesi durumu, dedenin olmadığı ya da vefat ettiği zamanlarda gerçekleşen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultu da; 'olmaz çünkü kadın dede değil kadın ana vardır' (katılımcının yaşı: 28, eğitim düzeyi: ilkokul, ev hanımı), 'dede erkek olmalıdır. Ancak acil bir durumda yani erkek duayı okuyamayacak kadar yeteneksiz olursa kadın devreye girmelidir' (63, ilkokul, ev hanımı) diyen katılımcıların bulunması çokta şaşırtıcı değildir. Bedensel

farklılığa vurgu yapan kadın-erkek sözcükleri aynı zamanda farklı rol modelleri üstlenerek simgesel ve ya toplumsal inşaları belirlerler (Docekal, 2009: 220). Alevi topluluğunda ki ‘Dede’ ve ‘Ana’ kavramları da bu bağlamda değerlendirilirse aslında erkek ve kadın sözcüklerini temsil etmektedirler. Katılımcılar bu kavramları bir ve aynı olarak değerlendirmektedirler ancak dede ve ana kavramlarının sözcüksel farklılıkları topluluk içerisinde aldıkları rol farklılığı ile aynıdır. Katılımcılardan bir kısmı; ‘kadın dede kavramı çok yoz geliyor olmaz (katılımcının yaşı: 27, eğitim düzeyi: ortaokul, işsiz)’, ‘şimdiye kadar görmedik olmadı, olmaz Allah öyle yarattı ama anacıklar vardır kuran okuyan (50, ilkokul, kapıcı)’, ‘kadın ana var ama dede olmaz Alevi erkekleri de ata soyuna dayanırlar ocaklardan dedeler çıkar onların kızları da var ama erkekler kadar etkili değillerdir (55, lise, emekli)...’ şeklinde görüşlerini ileri sürerek kadın dede kavramına karşı durmaktadırlar.

Tablo 3.72: Olmaz. Çünkü Kadın Bunu Başaramaz Diyenler

Olmaz, Kadın Bunu Başaramaz	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	6	5,5
Evet	13	11,9
Hayır	90	82,6
Toplam	109	100,0

Örneklem grubundan kadın dede olmaz diyen (% 46,8) katılımcıların yüzde 11,9’u kadının bunu başaramayacağını gerekçe göstererek onaylamamıştır. Katılımcılar; ‘kadın ana var ama erkek daha iyi uyum sağlar (katılımcının yaşı: 51, eğitim düzeyi: ilkokul, emekli)’. ‘Erkeğin kadını dinleyebileceğinden emin değilim ayırım yapılır (54, ilkokul, ev hanımı)’ ‘Dedelik erkeğe has bir şey, kadının içinde fesatlık var ve kadınların yükü daha fazla kendini tam olarak makamın gerekliliklerine veremez.(44, lise, kuaför)’ ‘Sünnilerde nasıl din adamı olarak imamlar varsa bizde de dedeler vardır ve erkek olmalıdırlar. Çünkü din söz konusu’ (44, lise, işçi), ‘Bayanları yakıştıramıyorum ayrıca dede olarak erkekleri gördük ve bildik’ (32, ilkokul, ev hanımı), ‘Kadın kadınlığını bilmeli erkek erkekliğini o yüzden posta erkek oturmalıdır’ (39, ilkokul, işçi)... tarzında söylemlerle kadınların kendileri eril düzeni meşrulaştırmaktadırlar. Bu yaklaşım kadının kadını ezmesi mantığı içerisine girmektedir. Ataerkil örüntülerin egemen olduğu toplumlarda, ataerkillik egemenliğini

kadınlara konumlarını kabullendirerek meşrulaştırır. Yukarıda gösterdiğimiz tabloda bu açıdan bir örnek teşkil etmektedir.

Tablo 3.73: Olmaz, Kadının Biyolojik Özelliklerinden Dolayı Diyenler

Olmaz, Biyolojik Özellikler	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	6	5,5
Evet	3	2,8
Hayır	100	91,7
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 2,8'i Alevi kadınının dedelik yapamayacağını kadının, biyolojik özelliklerine bağlamışlardır. Katılımcılar; “kadın regl oluyor bu yüzden dini bir nitelik taşıyan dedelik görevini yapamaz (katılımcının yaşı: 70, eğitim düzeyi: ilkokul, ev hanımı), (45, ilkokul, ev hanımı) kadınlar çok hassas ve kırılğan bir yapıya sahiptir bu da dedelik görevinde başarılı olmasını engeller (34, ortaokul, ev hanımı)...” tarzında söylemlerle bu görüşlerini desteklemeye çalışmışlardır.

Alevi kadınlarının dedelik görevini gerçekleştiremediklerinden dolayı bu uygulamaya tepki gösterdikleri zamanlar olmuştur. Birdoğan (2004) bu konuda şöyle bir örnek göstermektedir; “Kadınların cem yönetiminde dedelik, babalık yapmaları yaygın değildir. Onların cinsel adet görmelerinin buna engel olduğunu ileri süren erkek tayfasına karşın, kimi ocaklarda bacılar, “bir kadın yargıç ölüm cezasına imza atıyor da, bakan, başbakan oluyor da cem niçin yönetemiyor?” sorusunu soruyorlar (Birdoğan, 2004: 268). Dedeliğin babasoyluluk olarak algılanışı ve kadının biyolojik özelliklerine gönderme yapılarak kadınlar dedelik görevinden tam anlamıyla olmasa da dışlanmışlardır.

Tarihsel süreçte, ataerkil sistemin kendini en iyi meşrulaştırabildiği alanların başında erkeğin fiziksel (biyolojik) olarak güçlü oluşu ve bunun karşısında kadının kırılğan, narin ve erkek kadar güçlü olamayan öteki olarak konumlandırılışı gelmektedir. Kadının bedensel zayıflığı onu her alanda erkekten geri bırakmakta ve ikincilleştirmektedir. Tarih öncesinden kalmış en eski belge ve araçlar (resimler, eski silahlar) bile insanoğlunu bize hep silahlı göstermektedir. Ağır balyozlar sallamayı, yırtıcı hayvanları yenmeyi gerektiren işlerin erkekler tarafından gerçekleştirilmesi, kadının bedensel zayıflığını kabullenmesine ve onu erkek karşısında geride bırakmasına

neden oldu (Beauvoir, 2003: 56). Dolayısıyla bu başlangıçtan hareketle, tarihsel süreç boyunca geri planda kalan kadın fiziksel güç gerektirmeyen alanlardan da dışlanmıştır. Siyasette, toplumları derinden etkileyen ve toplulukları peşinden sürükleyen din liderliklerinde kadını görmek neredeyse imkânsızdır diyebiliriz. Alevi topluluğunda da kadına ibadet yönünden eşitlik verildiği söylene de bu sadece ibadet mekânı olan cem evinde birlikte bulunmakla sınırlı kalmış ve dede konumunda Alevi kadınlarını görmek birkaç istisna dışında mümkün olmamaktadır. Çünkü Alevi topluluğunda kadına ibadette verilen eşitlik nedeniyle kadının cemde erkek ile eşit bir konumda olmaması tartışmalara neden olmaktadır. Örneğin;

Alevi aydını Zülfikar Yalçınkaya; "Bir kadın her zaman cem tutabilir Tarihte bunun örnekleri vardır" derken, Bektaşî Babası Şakir Keçeli, kadının baba olamayacağını, dolayısıyla cem yönetemeyeceğini söyledi. Kadının cem yönetmesinin ahlaki bazı sakıncalarının da bulunduğunu belirten Keçeli, "Ceme katılanlar, cemi yöneten mürşidin önce sağ dizine, sonra sol dizine, ardından eline ve kalbinin üzerine niyaz eder Kadının bacağına, elini, göğüs kısmını nasıl öpersiniz bir ibadet sırasında? İslam'ın ve ahlakın temel kurallarına aykırı bir Alevilik-Bektaşilik olamaz" dedi (Sali, 2007).

Bu açıklamalar doğrultusunda ataerkil düzenin kadın bedenini denetlediğini, kadının da eril söylemleri benimsediği söylenebilir.

Tablo 3.74: Diğer Yönlerden Kadın Dede Olmaz Diyenler

Diğer Yönlerden Kadın Dede Olmaz Diyenler	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	6	5,5
Evet	6	5,5
Hayır	97	89,0
Toplam	109	100,0

Kadın dede olmaz diyen katılımcı grubu arasından yüzde 5,5'i olmama nedeni olarak yukarıda belirttiğimiz kategorilerin dışında görüşler ileri sürmüşlerdir. Katılımcılar; 'kadın erkek eşitliğine inanıyorum ama kadının dede olması hiç mantık değil' (katılımcının yaşı: 52, eğitim düzeyi: lise, memur), 'dedelikte edepli olmak gerekiyor. Kadının edepli davranabileceğinden emin değilim' (33, ilkokul, ev hanımı), 'hiç görmediğimiz ve duymadığımız bir kavram inanca ters düşer' (47, ilkokul, ev

hanımı), ‘kadın, kadın olduğu için yapamaz’ (39, ilkokul, ev hanımı), ‘dedeliğe erkekler daha çok yakışıyor’ (47, ilkokul, ev hanımı), ‘erkek dedeler kendilerini dinletebilir ama bir kadın dede olursa bunu başaramaz, mantıklı değil; kargaşaya neden olur’ (48, ilkokul, ev hanımı)... Şeklinde görüşler ileri sürerek kadın dede olamayacağının altını çizmektedirler.

Alevi topluluğu açısından önem arz eden dedelik makamda kadınlarında yer alıp alamayacakları sorusu katılımcılara yöneltilmiş ve neredeyse yarı yarıya bir oranla bu durumun toplulukta olması gerektiğini belirten katılımcılar karşısında diğerlerinin de olamayacağını belirttikleri sonucuna ulaşılmıştır. Kadın dede olmaz diyen katılımcıların Alevi topluluğunda yer alan ‘Ana’ ve ‘Dede’ kavramları konusunda bir anlam kargaşası yaşadıkları belirtilmelidir. Dedelik görevinin babasoyluluk olarak algılanması, kadının bu alanda varlık göstermesini engellemiştir. Bahadır; “Genellikle tekkelerde posta oturan mürşitlerin ölümünün ardından erkek evladı yoksa kızlarının tekkenin başına geçtiği görülmektedir. Antalya Merkezdeki Ahi Kızı Tekkesi de böyle bir nedenle kurulmuş olmalı” (Bahadır, 2005: 154) şeklinde ifadesi ile zaten az sayıda posta oturmuş olan kadınların, posta oturma nedenlerinin bir haktan değil zorunluluktan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Üstelik bu zorunluluk sebebiyle kadınlar, kadın kimliğinden vazgeçmek zorunda bırakılmışlardır. Nitekim “Temren’de, Bektaşilikte kadın dervişlerin saçlarını tamamen kazıttıklarını belirtir” (Bahadır, 2005: 141). Kadınların varlık göstermeleri ve özgürleşebilmelerinin yolunu erkek haline gelmekten değil, dişil öznelerin cinsiyetlerini ve ait oldukları dilsel türün yüceltilmesinden geçtiğini (Irigaray, 2006: 74) belirten Irigaray (2006)’ın görüşü doğrultusunda Alevi kadınının kadınlık kimliği ile var olamadığını, eril düzenin ve eril söylemin etkisini kıramadığı dolayısıyla özgürleşemediğini söyleyebiliriz.

3.8. ALEVİLİK VE GELENEKSEL ÖTEKİ’YE (SÜNNİ) KADIN AÇISINDAN BAKIŞ

3.8.1. Sünni ve Alevi Kadın Arasında Fark Var mı?

Alevi topluluğunda kadının saygın bir yere sahip olduğu söylemlerinin geleneksel ötekisi olan Sünni topluluktaki kadının konumu üzerinden değerlendirilmesi, Alevi kadın ile Sünni kadın karşılaştırılmasını gerekli kılmaktadır. Alevi topluluğunda

kadının Sünni hemcinsinde görece saygın bir konumda olduğu söylemleri Aleviliğin kadın erkek ayrımını kabul etmeyen bir toplum olduğunu göstermez. Alevi kadını Sünni kadınla karşılaştırıp ona göre konumlandırmak ve yerini belirlemeye çalışmak Alevi kadınının gerçek konumunu belirlemez. Ancak Alevilik kendi içinde incelendiğinde kadının konumunun ne olup olmadığı anlaşılabilir (Kaya, 2006: 108). Söz konusu topluluklardaki kadınlar arasında gerçek anlamda bir farklılık olup olmadığı Alevi kadınları ile yapılan anket çalışmasının verilerine dayandırılarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Tablo 3.75: Sünni ve Alevi Kadının Farkı var mı?

Sünni Ve Alevi Kadının Farkı Var mı?	Sayı	Yüzde%
Evet	86	78,9
Hayır	22	20,2
Bilmiyorum	1	,9
Toplam	109	100,0

Sünni ve Alevi Kadının Farkı Var mı? Sorusuna katılımcıların yüzde 78,9’ü evet diyerek farklılık olduğunu belirtirken, yüzde 20,2’si de Sünni ve Alevi kadın arasında bir fark olmadığını belirtmiştir. ‘Sünni Ve Alevi Kadının Farkı Var mı?’ sorusu bir sonraki açık uçlu soruya hazırlık niteliğindedir. Katılımcılardan fark vardır diyenlere kendilerini Sünni kadınlardan hangi açılardan farklı konumladıklarını belirtmeleri istenmiştir. Bu doğrultuda katılımcılar tarafından en çok vurgulanan farklılık noktaları aşağıda ayrı tablolar halinde gösterilmiştir.

Soru 31. Bir Gününüzü Anlatır mısınız? Kendinizle Karşılaştırdığınızda, Sünni Kadın Sizden Neleri Farklı Yapardı?

Birbiriyle bağlantılı olan 30–31 ve 32. sorulara kadınların verdiği cevaplarda çelişkilere rastlanmaktadır. Örneğin ‘Sünni Ve Alevi Kadının Farkı Var mı?’ (soru 30) sorusuna hayır diyen kadınlardan bazıları, ‘Gününüzü Anlatır mısınız? Kendinizle Karşılaştırdığınızda, Sünni Kadın Sizden Neleri Farklı Yapardı?’ (soru 31) sorusunda Sünni kadının gerici, kapalı olduğunu, namaz kıldığını ve Alevi kadın gibi özgür olmadığını da belirtmişlerdir.

Tablo 3.76: Alevi ve Sünni Kadın Arasında Fark Olmadığını Belirten Katılımcılar

Hayır, Fark Yok Diyenler	Sayı	Yüzde%
Cevap Vermeyenler	2	1,8
Fark Yok(Evet)	23	21,1
Fark Var(Hayır)	84	77,1
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 21,1’lik bir oranı Alevi ve Sünni kadın arasında farkın olmadığını belirtmişlerdir. Farklılığın olmadığını belirten bu katılımcılar dayanak noktası olarak pek çok görüş belirtmişlerdir. Katılımcıların Alevi ve Sünni kadın arasında fark olmadığını açıkladığı düşüncelerden bazıları şu şekilde sıralanabilir: Farklılık yok çünkü “herkes aynı düzeyde, herkes bir noktadan sonra istediği gibi davrandığı için (katılımcının yaşı: 27, eğitim düzeyi: ortaokul, işçi), kadın her toplumda kadın olduğu için (58, ilkokul, ev hanımı), ibadetimiz farklıda olsa hepimiz aynı dine mensup olduğumuz için (50, ilkokul, ev hanımı), kadın her yerde kadındır ilgi ve şefkat ister o yüzden farklılık yoktur (27, ortaokul, işsiz), Allah herkesi eşit yaratmıştır ayırım yapamayız (33, ilkokul, ev hanımı), farklılık eğitim ve ekonomiye bağlıdır bu konularda her kadın sorun yaşıyor o yüzden fark yok (35, ilkokul, ev hanımı), çağdaş, solcu, demokrat bir Sünni kadından farkım olamaz (50, lise, işçi)” vb.

Tablo 3.77: Yaşam Şekillerimizde Farklılık Var Diyenler

Yaşam Şekli	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	2	1,8
Var	35	32,1
Yok	72	66,1
Toplam	109	100,0

Sünni kadınla farklılık noktasında katılımcıların yüzde 32,1’i yaşam şekli açısından farklılık olduğunu belirtmektedir. Sünni kadının ile Alevi kadının gündelik faaliyetleri arasında farklılıklar şu şekilde tanımlanmaktadır; “ ‘Alevi kadın istediği zaman dışarı çıkıp arkadaşlarıyla görüşebilmekte ancak Sünni kadın için bu pek mümkün olmamaktadır. Çünkü Sünni kadın eşi, babası, abisi tarafından kısıtlanır, denetlenir’ (katılımcının yaşı: 28, eğitim düzeyi: üniversite ve üstü, bankacı). ‘Sünni kadınlar ancak Kuran okumak için bir araya gelebilmektedirler, bizde böyle değil’ (45,

ilkokul, ev hanımı). ‘Sünni kadınların misafirlerine yaklaşımları bizde olduğu gibi samimi değildir’ (54, lise, ev hanımı)” gibi görüşler belirten katılımcılar, Sünni kadınla yaşam şekli açısından farklı noktalarda durduklarını belirten açıklamalar yapmışlardır. Katılımcıların verdiği açıklamalar dikkatlice incelenecek olursa verilen cevapların belli kalıpların dışına çıkmadığına, aksine Alevi topluluğunda söylemde kadına atfedilen yaşam şeklinin kadınlar tarafından benimsendiğine farklılıklar olsa dahi Alevi kadınlarının söylemleri yadırgamadığı ve sonuç olarak da benimsediği sonucuna ulaşılabilmektedir.

Tablo 3.78: Biz (Aleviler) Onlardan (Sünnilerden) Daha Özgürüz Diyenler

Özgürlük	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	2	1,8
Evet	26	23,9
Hayır	81	74,3
Toplam	109	100,0

Örneklem grubundaki katılımcıların yüzde 23,9’u Sünni kadınlardan daha özgür olduklarını farklılık noktası olarak belirtmişlerdir. Alevi topluluğunda kadınların özgür olduğu söylemi, kendini Sünni topluluktan farklı olarak konumlamak için sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Özgürlük, ötekileştirmeyi belirgin hale getirmek ve söylemde Alevi kadınına sunulan sembolik özgürlüğün meşrulaştırılması için sürekli başvuru bir konu haline getirilmiştir. “Özgürlük eşitliğin doğurduğu bir kavram” (Hançerlioğlu, 1966: 25) olarak düşünülürse Alevi kadının özgürlük sorunu topluluk içerisinde erkek ile ne orana da eşit olduğu sorunun çözümünde aranmalıdır. Ataerkil örüntülerin dışında değerlendiremediğimiz Alevi topluluğunda Alevi kadınların kendilerini kısmen de olsa özgür hissettikleri düşüncesinin kabul edilmiş olması, Alevi kadınlarının Sünni kadınlardan daha özgürdür olduğu sonucunu doğurmaz.

Tablo 3.79: İbadette Farklılık Var Diyenler

İbadette farklılık var	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	2	1,8
Var	23	21,1
Yok	84	77,1
Toplam	109	100,0

Katılımcılar arasında Alevi ve Sünni kadın arasında farklılık noktasını ibadet konusuna dayandıranların oranı yüzde 21,1'dir. Sünnilerin camiye, Alevilerin cem evini ibadet yeri olarak kullanmaları, Sünni kadının namaz kılıp kapanması ve Alevi kadını olarak cem törenlerine erkeklerle birlikte katılıyor olmak farklılığın temel göstergeleri olarak sunulmuştur. Ama sonuçlar dikkatlice incelendiğinde ibadet noktasında farklılığın çok yüksek oranlarda olmadığı göze çarpmaktadır. Alevi topluluğu, din eksenli tanımlamalardan kaçınarak kendine özgürlükçü, ilerici, aydın ve eşitlikçi bir tanım kazandırmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Alevi topluluğunda kadınların kendilerini Sünni kadınlardan ibadet açısından çok farklı hissetmemesini buna bağlayabiliriz. Fakat yinede oranın azımsanmayacak düzeyde çıkması, Alevi topluluğunda kadınların; dini ritüellerine daha sıkı bağlı olan Sünni kadınları ibadet farklılığı bağlamında ötekileştirmesine engel olmamaktadır.

Tablo 3.80: İlericilik-Gericilik Konusunda Fark Var Diyenler

İlericilik-Gericilik	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	2	1,8
Var	17	15,6
Yok	90	82,6
Toplam	109	100,0

Alevi ve Sünni kadın arasında farklılık konusunda ilericilik-gericiliğin olduğunu belirtenlerin oranı yüzde 15,6'dır. Alevi kadınları Alevi topluluğunun ilerici bir yapıya sahip olduğu düşüncesinden hareketle kendilerini Sünni hemcinslerine göre bu noktada daha ilerde görmekte ve bunu sıklıkla vurgulamaktadırlar. Katılımcılardan biri, Sünni kadından farkını şöyle anlatmaktadır; “ben belediye otobüsüne bindiğimde bir erkeğin yanı boş ise oturabilirim. Bu benim için herhangi bir sorun teşkil etmez. Ama Sünni kadın böyle düşünmez. Bundan dolayı biz gerici değiliz (katılımcının yaşı:

53, eğitim düzeyi: üniversite ve üstü, memur)” demektedir. Wedel (2001)’in İstanbul gecekondularında ki kadınlar üzerine yaptığı alan araştırmasında katılımcılardan biri benzer bir görüşü belirtmektedir. “Türk ve Kürt kadınların farkı şu: Ben okula gidecek olsam, erkeklerin yanına otursam bana bir şey olmaz. Ama siz RP’li kadınlar bir erkeğin yanına otursanız, bir şey kaybedersiniz (Alevi Kürt bir kadın, Sünni komşularına söylüyor)” (Wedel, 2001: 194).

İlericilik-gericiliği açıkladığımız temel kavramlar bölümünde de değindiğimiz gibi, içinde bulunulan toplumsal koşullardan daha ileri toplumsal koşulları savunmak ilericiliği; geleneğe bağlı kalmak ve her durumda savunuculuğunu üstlenmekte gericiliği anlatmaktadır. Sünni kadınların eşlerinin egemenliği altında yaşadıklarını, eşlerinden habersiz hareket etmediklerini ve bundan dolayı ev dışındaki dünya ile bağlantılarının eşleri, babaları ya da ağabeyleri aracılığıyla gerçekleştiği Alevi kadınlarınca farklılık noktasında gericiliğin göstergesi olarak tanımlanmaktadır.

Tablo 3.81: Bizde (Alevilerde) Kadın Erkek Eşitliği var, Onlarda (Sünnilerde) Yok Diyenler

Eşitlik	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	2	1,8
Var	2	1,8
Yok	105	96,3
Total	109	100,0

Alevi topluluğunda kadın-erkek eşitliği temel nokta olmasına rağmen, katılımcıların yüzde 96,3’lük bir kısmı eşitlik kavramına değinmemişlerdir. Dolayısıyla kadınların da sıklıkla vurguladığı söylemsel eşitlik kavramının Sünni kadınla farklılık noktasında pratikte kadının belleğinde yer edinmediğini söyleyebiliriz.

Tablo 3.82: Biz (Aleviler) Onlara (Sünnilere) Göre İş Hayatına Daha Çok Katılıyoruz

İş Hayatı	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	2	1,8
Evet	3	2,8
Hayır	104	95,4
Toplam	109	100,0

Katılımcılardan yüzde 2,8'i iş hayatı konusunda Sünni kadından farklı olduğunu belirtmiştir. Alevi topluluğunun temel söylemlerine baktığımızda eşitlik, özgürlük, hümanizm gibi kavramların çatısı altında dahi Alevi topluluğunda kadının iş hayatındaki yerinin Sünni kadının iş hayatındaki yerinden pek farklı olmadığını; katılımcıların yüzde 95,4'lük bir kısmının iş hayatında aktif olarak yer almayı farklılık olarak görmemesinden çıkarabiliriz. Bu noktada Prof. Jacqueline Scott'un da dediği gibi "inançlardaki değişimlerin ille de davranışlarda da değişim yaratacağı anlamına gelmediğini" söyleyebiliriz (Scott, 2008).

Tablo 3.83: Diğer Yönlerden Farklılık Olduğunu Belirtenler

Diğer Yönlerden Farklılık Olduğunu Belirtenler.		
Cevap vermeyenler	3	2,8
Evet	29	26,6
Hayır	77	70,6
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 70,6'sı farklılık olarak; yaşam şekli, özgürlük, eşitlik, ilericilik-gericilik, ibadette farklılık ve iş hayatını tanımlarken; yüzde % 26,6'sı Sünni kadından farkını şu şekilde belirtmiştir: "yemekler farklı (katılımcının yaşı: 50, eğitim düzeyi: ilkokul, ev hanımı), ilişkiler farklı (28, ilkokul, kuaför), Alevi kadını daha açık sözlü (kendini daha iyi ifade ediyor) (27, üniversite ve üstü, avukat), Sünni kadınların dini toplantılar yapmaları (60, ilkokul, ev hanımı), Sünni kadınlar mecburiyetle her şeyi yapar, biz gönüllülükle yaparız (52, ilkokul, ev hanımı), aileye bağlılık ve güven konusunda biz onlardan(Sünnilerden) daha üstünüz (29, üniversite ve üstü, öğretmen), temizlik ve giyim-kuşam konusunda çok farklıyız (54, lise, ev hanımı), Sünni bir kadın okul toplantılarında erkek öğretmenlerle konuşmaz biz konuşuruz (43, ilkokul, ev hanımı), Sünni kadınlar önyargılı (26, üniversite ve üstü, avukat), onlarda aile baskısı daha fazla (29, üniversite ve üstü, öğretmen), daha dedikoducu bir yapıları var (52, ilkokul, ev hanımı), belediyeler Sünni kadınlardan yana olduğu için onlar daha çok gelir elde ediyorlar (27, ortaokul, ev hanımı). Sünni kadınlar Alevi kadınlara göre daha çok sosyalleşme imkânı buluyorlar çünkü dini toplantılarda ve Kuran okumak için çok fazla görüşüyorlar. Bu görüşmeleri dini temelli olduğu için eşlerinde tepkide görmüyorlar

(28, ortaokul, ev hanımı), Sünni kadın kuldur ben bireyim (36, üniversite ve üstü, ev hanımı), Sünniler fesat ve kadercı anlayışla hareket ediyorlar (25, üniversite ve üstü, bankacı)..."

"Kadınlar, kadın mekânı içinde kendilerine ait kamusal bir alan oluştururlar. Birlikte Kuran okumak için düzenli olarak toplanmaları ve yaptıkları diğer dini toplantılar Sünni kadınlar arasındaki ilişkileri geliştirir; kocalar, toplantının dini karakterinden dolayı karşı çıkmazlar" (Wedel, 2001: 182). Nitekim örneklem grubumuzdaki katılımcılardan birinin 'Sünni kadınlar Alevi kadınlara göre daha çok sosyalleşme imkânı buluyorlar çünkü dini toplantılarda ve Kuran okumak için çok fazla görüşüyorlar. Bu görüşmeleri dini temelli olduğu için eşlerinde tepkide görmüyorlar (katılımcının yaşı: 28, eğitim düzeyi: ortaokul, ev hanımı)' şeklinde ki açıklaması da Wedel (2001)'in tezini destekler niteliktedir.

Soru 32. Sizi Sünni Bir Kadından Ayıran Fark Nedir?

Sizi Sünni Bir Kadından Ayıran Fark Nedir? Sorusu 31. soru ile bağlantılı olan açık uçlu bir sorudur. Katılımcıların verdikleri yanıtlar genellikle 31. soru ile aynı doğrultuda olmuştur. "Deneyimler, karşılaştırmaya ve anlaşılmaya açıktır ve karşılaştırma farklılıklar kadar benzerlikleri de aramak için yapılır"(Berktaş, 2003a: 85). Alevi ve Sünni kadının farklılıklar noktasında karşılaştırılmasının yapılması, kadınların Alevi ve Sünni kimlikleri dışında kadınlık kimlikleriyle benzerlik noktalarını belirlemeye çalışmaktır. Bu bağlamda düşünülecek olursa Alevi kadınlarının kendilerini Sünni kadınlardan farklı olarak konumladıkları alanların Alevi topluluğu tarafından sürekli yinelenen söylemler üzerinden gittiği dikkat çekicidir.

Bu soruda da kadınların yüzde 5,5'i ibadet konusunda, yüzde 15,6'sı yaşam şekli konusunda, yüzde 14,7'i ilericilik-gericilik konusunda, yüzde 31,2'si özgürlük konusunda, yüzde 11'i giyim-kuşam konusunda, yüzde 15,6'sı dünya görüşü konusunda ve yüzde 12,8'i diğer seçenekler konusunda farklılıklar olduğunu belirtmiştir. Sizi Sünni Bir Kadından Ayıran Fark Nedir? Sorusuna katılımcıların verdiği yanıtların bir bölümü bir önceki soru ile aynı olduğu için bu bölümde sadece farklı olanlar değerlendirilecektir.

Tablo 3.84: Giyim-Kuşam Konusunda Farklılık Var Diyenler

Giyim-Kuşam	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	9	8,3
Var	12	11,0
Yok	88	80,7
Toplam	109	100,0

Sünni kadından giyim-kuşam açısından farklılık olduğunu belirten katılımcıların oranı yüzde 11'dir. Alevi topluluğunda dini açıdan kadının kapatılması zorunluluk olarak sunulmamaktadır. Ancak Sünni gelenekte makbul olan kapalı kadındır. Bu görüş kadınların giyim-kuşam şekillerine yansımakta ve dolayısıyla Alevi ve Sünni kadınlar arasında giyim-kuşam konusunda farklılıklar oluşmaktadır. AABF(Avusturya Alevi Birliği Federasyonu) genel başkan yardımcısı Gülistan Efe, Alevi kadınında tesettür olmadığını, başörtüsünün sadece geleneksel giyim-kuşam ölçülerinde taşındığını belirtmiştir (Turak, 2009). Kapanma konusu Alevi topluluğunda dinin kadınlar üzerindeki baskısı olarak algılanıp, bu baskının Alevi kadınlarına uygulanmadığı, kadınların özgür bırakıldığı ileri sürülerek ilerici bir topluluk özelliği gösterdiği de vurgulanmaktadır.

Pederşahi toplumların en önemli kültürel sembolü olan kadın, Alevi topluluğunda da bu rolünü devam ettirmektedir. "Sosyal düzen, kadın, giyim-kuşam, ev şekilleri vesaire gibi farklılıklarla, ait olduğu kültürel grup için bir "etnik gösterge" (ethnic marker) fonksiyonu olabilir. Yani, dışarıya yönelik "biz böyleyiz, biz buyuz" mimleyen belirgin bir alamet"(Vorhoff, 2004: 252) olarak sunulmaktadır. Kendini öteki'den farklı gösterme aracı olarak giyim-kuşam şekli Alevi ve Sünni kadını arasında geçmişten günümüze kadar getirilen bir farklı olma göstergesidir. Aynı durum Sünni kadın içinde geçerli olmakta, dine göre kapalı kadının 'iyi kadın' olduğu söylemi Sünni gelenek tarafından benimsenmekte ve ötekine karşı farklılık noktası olarak sunulmaktadır.

Tablo 3.85: Dünya Görüşü Konusunda Fark Var Diyenler

Dünya Görüşü	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	9	8,3
Var	17	15,6
Yok	83	76,1
Toplam	109	100,0

Örneklem grubundaki katılımcıların yüzde 15,6'sı dünya görüşü açısından Sünni kadınlardan farklı olduklarını belirtmişlerdir. Alevi kadınları Sünni kadınların daha dar bir bakış açısı ile olayları değerlendirdiklerini, siyasi açılardan farklı noktalarda olduklarını takip edilen gazete-dergi ve örgütlenme yapılarının farklılığından dolayı dünya görüşleri açısından farklı olduklarını düşünmektedirler.

3.8.2. Ötekiyle Evliliğe Bakışı

Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere Alevi topluluğunda geleneksel öteki olan Sünni topluluğundan birisiyle evlilik yapılması konusunda yüzde 43,1'i kesinlikle karşı çıkarım derken, yüzde 44'ü seviyorlarsa evlensinler yanıtlarını vermişlerdir. Evlilik konusunda ki sonuçların birbirlerine bu kadar yakın olması söz konusu topluluklar arasında geçmişe dayanan karşılıklı tereddüt, şüphe ve önyargıların devam ettiğinin bir göstergesidir.

Tablo 3.86: Çocuklarınızın Sünni Biriyle Evlenmesine Nasıl Bakarsınız?

Çocuklarınızın Sünni Biriyle Evlenmesine Nasıl Bakarsınız?	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	7	6,4
Kesinlikle karşı çıkarım	47	43,1
Seviyorlarsa evlensinler	48	44,0
Bilmem hiç düşünmedim	7	6,4
Toplam	109	100,0

Soru 37. Hayırsa Neden?

Çocuklarınızın Sünni Biriyle Evlenmesine Nasıl Bakarsınız? (soru 36) Sorusuna ‘kesinlikle karşı çıkarım’ seçeneğini işaretleyen katılımcıların ötekiyle evliliğe karşı çıkış nedenleri (soru 37) sınıflandırılarak aşağıda değerlendirilmiştir.

Tablo 3.87: Uyuşmazlık/Fikir Ayrılığı Oluyor/Olur Diyenler

Uyuşmazlık/Fikir Ayrılığı	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	58	53,2
Var	32	29,4
Yok	19	17,4
Total	109	100,0

Tabloda da görülebileceği gibi katılımcıların yüzde 29,4’ü Uyuşmazlık/Fikir Ayrılığı Olduğunu belirterek ötekiyle evliliğe karşı çıkmıştır. Karşı çıkma nedenleri çeşitlilik gösterse de başlıca nedenler; Sünniler bizi kendileriyle eşit görmüyorlar (katılımcının yaşı: 63, eğitim düzeyi: ilkokul, ev hanımı), Sünniler kültürümüze ayak uyduramıyorlar (54, ilkokul, ev hanımı), Alevi-Sünni evliliklerinde ilişki bir noktadan sonra tıkanıyor (58, ilkokul, ev hanımı), her iki tarafta da anlayışsızlıktan kaynaklı aile baskısı oluyor (40, ilkokul, emekli), mutlu olamıyorlar (51, lise, ev hanımı), uyuşmazlık oluyor (60, ilkokul, ev hanımı), herkes kendi toplumundan olanlarla daha iyi anlaşabiliyor (37, ilkokul, işçi), biz Aleviler özgür, hoşgörülü ve aydınız onlar değil buda evliliklerde sorun oluyor (27, lise, ev hanımı), ilerde ayırım oluyor (61, okur*yazar değil, ev hanımı) vb olarak gösterilebilir.

Tablo 3.88: Deneyimlere Dayalı İyi Sonuçların Olmamasından Dolayı Diyenler

Deneyimlere dayalı İyi Sonuçların Olmaması	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	58	53,2
Evet	19	17,4
Hayır	32	29,4
Toplam	109	100,0

Örnekleme grubundaki katılımcıların yüzde 17,4'ü deneyimlere dayalı iyi sonuçların olmadığını gerekçe göstererek ötekiyle evliliğe karşı çıkmaktadırlar. Alevi kadınları gerek kendileri gerekse çocuklarının Sünni biriyle evlendikten sonra hem eşi hem de eşinin ailesi tarafından çeşitli baskılara maruz kaldıklarını belirtmektedirler. Ötekiyle evliliğe karşı çıkış nedenlerini şu şekilde; 'Aleviler gidince onlarda rahat etmiyor ama onlar rahat ediyor (katılımcının yaşı: 62, eğitim düzeyi: ilkokul, ev hanımı), benim kızım Sünni ile evli 5 yıl konuşmadım, şimdi çok pişman durumum iyi olsa yanıma alırım boşanır (50, ilkokul, kapıcı), onların fikrine katılıyorum ama iyi sonuçlar çıkmıyor (33, ilkokul, ev hanımı), seviyorlar gidiyorlar sonrada karşı çıkıp dönüyorlar bu yüzden olmaz, çevreden gördüğümüz örnekler kötü sonuçlanıyor (45, ilkokul, çocuk bakıcısı), ilk evliliğim Sünni biriyleydi ama olmadı ayrıldık (52, lise, memur)' özetleyebiliriz

Tablo 3.89: Biz (Aleviler) Kabullen sekte Onlar (Sünniler) Kabullenmiyor Diyenler

Biz kabullensekte onlar kabullenmiyor	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	58	53,2
Evet	13	11,9
Hayır	38	34,9
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 11,9'u ötekiyle evliliğe 'biz kabullensekte onlar kabullenmiyor' gerekçesiyle karşı çıkarak; çünkü mutlu olamıyorlar, herkes kendi toplumundan olanlarla daha iyi anlaşıyorlar, bizimkileri mumsöndü gibi iftiralarla rencide ediyorlar, bizi kendileriyle eşit görmüyorlar şeklindeki nedenleri ileri sürmüşlerdir.

Tablo 3.90: Geleneğin Bozulmaması/Asimile Olmamak için diyenler

Geleneğin bozulmaması/Asimile olmamak	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	58	53,2
Evet	11	10,1
Hayır	40	36,7
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 10,1'i Alevi geleneğinin bozulmaması ve asimile olmamak için ötekiyle evliliğe karşı çıkan katılımcılar; büyüklerimizden böyle gördük, köklerden dolayı (kerbelâ olayı), gelenek görenek ve inancı yaşayış biçiminin farklı olması (katılımcının yaşı: 61, eğitim düzeyi: ilkokul, ev hanımı), neslimizin kaybolmaması (55, ilkokul, ev hanımı) şeklinde gerekçeler ileri sürmüşlerdir.

Alevi soyundan gelmek, Alevi inancını benimsemek ve o inancın gereklerini yerine getirmek, Alevi olmayı sağlayan en önemli unsurlardan bazılarıdır. Kamil Fırat'a göre, Aleviler kendi inançlarından kişilerle evlilik yapmaya da bu nedenlerle özen gösteriyorlar ve bu onları dış dünyadan koruyan bir mekanizma halini alıyor (Fırat, 2005).

Tablo 3.91: İbadette Farklılık Var Diyenler

İbadette Farklılık	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	58	53,2
Var	4	3,7
Yok	47	43,1
Toplam	109	100,0

Örneklem grubundaki katılımcıların yüzde 3,7'si ibadet konusundaki farklılıklar nedeniyle ötekiyle evliliğe karşı çıkarak, “Sünni topluluğunda camide Alevi öldüren cennete gider şeklinde bir düşüncenin hâkim olduğunu bu sebepten dolayı evliliğin mümkün olamayacağını (katılımcının yaşı: 55, eğitim düzeyi: ilkokul, ev hanımı), Sünni topluluğun, kendilerine başını kapatmaları ve namaz kılmaları konusunda baskı yaparken Alevilerin onlara karşı hiçbir baskıda bulunmadığını (örneğin biz 12 imam orucunu tutun diye zorlamıyoruz şeklinde ki açıklama) (51, ilkokul, ev hanımı)” belirtmektedirler.

Tablo 3.92: Alevi-Sünni Evliliklerini Diğer Yönlerden Karşı Çıkanlar

Alevi-Sünni Evliliklerini Diğer Yönlerden Karşı Çıkanlar	Sayı	Yüzde%
Cevap vermeyenler	58	53,2
Evet	7	6,4
Hayır	44	40,4
Toplam	109	100,0

Katılımcıların yüzde 6,4'lük bir kısmı Alevi-Sünni evliliğine karşı çıkışının nedenini yukarıdaki sınıflandırmalara katılmakla beraber; siyasi problemler ve kültürel farklar söz konusu olduğunu, ilerde ayırım olduğu için hoş bir durum ortaya çıkmayacağı olarak açıklamıştır. Kimi katılımcılar ise; “vazgeçiremezsem razı olurum (katılımcının yaşı: 34, eğitim düzeyi: ortaokul, ev hanımı), modern olursa izin veririm (34, ortaokul, ev hanımı)” şeklinde şartlı olarak izin verebileceklerini belirtmişlerdir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Alevilik çok boyutlu olarak algılanan ve benimsenen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çok boyutluluk içerisinde Alevi kadını konusunda klişeleşmiş söylemlerin dışına çıkmak ve bu söylemlerin genellenemeyeceğinin altını çizmek gerekmektedir. Alevi topluluğunun da ataerkil örüntülerin etkisinde olduğu ve dolayısıyla kadını ikincilleştirme mekanizmalarının varlığından söz edilmelidir. Alevilik, içselleştirilmiş bir olgu konumundadır. Alevililerin belleklerine işlemiş olan “öteki olma, kabul görmeme, ezilmişlik...” gibi düşüncelerden dolayı Alevi kadınlarının söz konusu Alevilik olunca kadın olarak yaşadıkları sorunları bastırdıkları, görmezden geldikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Yapılan anket çalışmasında Alevi kadınlara aile içi şiddete maruz kalıp kalmadıkları sorusu yöneltildiğinde, kadınların bir kısmının şiddete maruz kaldıkları halde bunun anket sonucuna yansıtılmasını istememeleri bu anlamda dikkat çekici bir noktadır.

Alevi kadının öteki (Sünni) kadınlardan daha iyi bir konumda olduğu vurgusu Alevilikle ilgili eserlerin hemen hepsinde geçmektedir. Alevi kadınlarının da bu durumu büyük oranda kabul etmiş görünmeleri bu söylemlerin meşruluk kazanmasına neden olmaktadır. Katılımcıların çoğu sosyal hayatta kadın erkek eşitliğinin olmadığını belirtirken aynı katılımcılar bu sorunun Alevi topluluğunda çok da keskin olmadığı doğrultusunda söylemlerde bulunmuşlardır. Ancak anket sonuçlarına bakıldığında, severek yapılan evlilik oranı ile görücü usulü gerçekleşen evliliklerin oransal açıdan birbirine çok yakın olması, aile içi karar mekanizmalarında Alevi kadının özgür iradesini sorunlu bir noktaya taşımaktadır. Ötekiyle evliliklere belirtilen gerekçeler (deneyimlere dayalı iyi sonuçların olmaması, görüş ayrılıkları, geleneğin bozulması gibi) doğrultusunda sıcak bakılmaması; ‘seviyorlarsa evlensinler ama kendi kültürümüzden olması daha iyi olur’ şeklindeki sınırlamalarda Alevi kadının özgürlüğü noktasında soru işaretleri barındıran alanlar arasındadır.

Kapalı kadın simgesi her zaman geleneksel öteki olan Sünni kadın üzerinden düşünülürken bazı Alevi kadınlarının ibadet ortamında kapanmanın gerekliliğine vurgu yapması ötekileştirmenin genellenemeyeceğini göstermektedir. Buna karşın pek çok Alevi kadının Aleviliğini vurgulamak adına özellikle daha açık giyinmeye ve dolaşmaya özen göstermesi ise ötekileştirmeyi belirgin kılan bir davranış modeli olarak

karşımıza çıkmaktadır. İbadette kadının kapanması gerekir yorumu, ataerkil bir toplumda bulunan Alevi kadının da bu yapıdan etkilendiği, bazen tutuculuğa varan noktalara gittikleri ve birçok açmazı kendi içlerinde barındırdıkları, genellendirilemeyecekte olsa ilginç bir tespit olarak sunulmalıdır. Nitekim ‘Cem Töreninde Kadının Konumunu Nasıl Değerlendiriyorsunuz?’ sorusuna katılımcılardan bazılarının ‘cem de kadın kapanmalıdır’ şeklinde yorumları olmuştur.

Alevi topluluğunda kadınları yüceltme ve erkek ile eşit konumda olduklarını vurgulamak adına yinelenen en önemli söylemlerden biride eğitimde kadın-erkek ayrımının yapılmadığıdır. Çocuklarınızdan sadece birini okutma imkânınız olsa kızınızı mı yoksa oğlunuzu mu okutmak isterdiniz? Sorusuna katılımcıların verdiği yanıtların çoğu kız çocuklarının okutulması yönünde olmuştur. Söz konusu toplulukta eğitim konusunda kadına öncelik tanıyan bir ayrımdan söz etmek mümkündür. Ancak eğitime bu denli önem verilen Alevi kadının Alevi topluluğu açısından önemli diyebileceğimiz (dedelik makamında posta oturmak, ekonomik ve siyasi açıdan üst konumlarda olmak gibi) konumlarda görünürlülüklerinin çok az olması, bu söylemlerin uygulanmasında bir sorun olduğuna dair şüpheler doğurmaktadır.

Alan araştırmasındaki sonuçlardan da hareketle erkek ile her alanda eşit olduğu vurgusu yapılan Alevi kadınının örneğin, dini liderlik görevinde erkek ile aynı oranlarda temsil ediliyor olmasını gerektirmektedir. Yapılan alan araştırmasında katılımcıların cevaplarının Aleviliğin çok boyutluluğunu yansıttığı görülmüştür. Örneğin; ‘kadın dede olur mu/olmalı mı?’ sorusunda katılımcıların birçoğu dedeliğin erkeklerce yapılması gerektiğini; ‘Sünnilerde nasıl ki imam erkekse bizde de dede erkek olmalıdır’ şeklinde Aleviliğin dini boyutuna yönelen ve eril söylemlerin benimsendiğini gösteren açıklamalar yaparken; kadın dede olması gerektiğini belirten bazı katılımcılar ise; ‘bizde kadın erkek eşitliği var; aydın, ilerici bir topluluk olmamızdan ötürü kadınlarda dedelik görevi yapmalıdır’ şeklinde bunun dine bağlanamayacağını ima eden söylemlerde bulunmuşlardır. Bu anlamda Alevi kadını için ileri sürülen eşitlik, özgürlük kavramlarının Aleviliğin çok boyutlu yapısı göz ardı edilerek genel kabuller üzerinden hareketle üretildiğini ve bunun da Alevi kadının gerek kendi topluluğu içinde gerekse de bütün toplumdaki diğer kadınlardan ayrı bir konumunun olduğunu kanıtlamakta yetersiz kaldığını belirtmek gerekmektedir.

Kadın dede kavramının Alevi kadınlarının çoğu tarafından yadırganan bir kavram olması ve kadınların dedelik makamında neredeyse yok denecek kadar az temsil ediliyor olmaları Alevi kadınlarının çoğu tarafından bir eşitsizlik göstergesi olarak algılanmamaktadır. 109 katılımcıdan sadece 8'nin Alevi topluluğunda kadın erkek eşitliğinin söylemde kaldığını belirtmesi Alevi kadınlarının da bu söylemleri benimsediği sonucunu doğurmaktadır. Katılımcıların verdiği açıklamalar dikkatlice incelendiğinde verilen cevapların belli kalıpların dışına çıkmadığına, aksine Alevi topluluğunda söylemde kadına atfedilen yaşam şekli, özgürlük, ötekiden farklılık gibi noktaların kadınlar tarafından da benimsenen kavramlar haline geldiğine farklılıklar olsa dahi bu kabulün bozulmaması adına söylemsel geleneğin sürdürüldüğü sonucuna ulaşılabilmektedir.

Shankland (2005)'in belirttiği gibi Alevi topluluğunda kadın ve erkeklerin dini bakımdan aynı yerde bulunup beraber ibadet etmelerinin toplulukta kadına verilen değer açısından küçük bir şey olmadığını, ancak ibadette bir arada bulunan Aleviler arasında kadın erkek ayrımının da olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Alevi kadınlarının cemi yöneten kadro arasında yok denecek kadar az temsil ediliyor olması, söz konusu eşitlik söylemlerine ciddi anlamda gölge düşürmektedir. Alevi kadını, bu alanlarda erkekler kadar olmasa da, şu an ki durumundan daha çok oranda varlık gösterirse, Alevi topluluğunda ibadette eşitlik olduğu söylemleri desteklenmiş olacaktır.

Örneklem sonucunda göze çarpan önemli sonuçlardan birine daha yer vermek gerekirse “Herhangi bir vakfa ya da derneğe üye misiniz?” sorusuna hayır diyenlerin oranı yüzde % 67 iken, “Sürekli gittiğiniz veya takip ettiğiniz kültürel faaliyetler var mı?” sorusuna evet diyenlerin oranı yüzde % 51,4 tür. Buna bakarak Alevi kadının bir vakıf ya da derneğe üye olmaktan çekinirken, aynı vakıf ya da derneğin düzenlediği kültürel faaliyetlere katılmaya çalıştığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Alevilerin bugüne taşıdığı kültür birikiminin (şiir, saz, semah) çarpıtılmasını ya da asimile olmasını engellemek için böyle bir çaba içerisine girdikleri gözlemlenmiştir. Bir topluluğun kendi kimliğini gelecek kuşaklara aktarmak için kültürel dokularına sahip çıkması tabii olarak kaçınılmazdır. Kendi kültürlerini gelecek kuşaklara taşımak, diğer insanlarla paylaşmak ve onların kendi kültürlerine saygı duyulmasını isteyen Alevi kadınları da kendi toplumsal bütünlüklerini oluşturarak ve kendi kültürel yapısına sahip çıkarak bunu sağlayabilecekleri umudu içerisindeyler. Bu da ancak kültürel

faaliyetlerin gerçekleştirildiği ortamlarda bir araya gelerek gerçekleştirebilirler. Kendini özgür hisseden ya da özgürlüğüne vurgu yapılan Alevi kadının kendini herhangi bir dernek ya da vakıf bünyesinde aktif olarak gösterip ifşa etmekten çekinmesi kadın üzerindeki toplumsal baskının meşruluk kazanmasına katkıda bulunmaktadır. Herhangi bir dernek bünyesi altında görünmekten çekinen Alevi kadını üye olmasa da pek çok Alevi dernek ve vakıflarının düzenlediği etkinlikleri takip etmektedir.

Alevilerin, kendilerini geleneksel ötekileri olarak değerlendirdiğimiz Sünni topluluktan farklı bir şekilde konumlama çabalarında; Alevi kadını yücelten söylemlerin ötekileştirmeyi belirgin hale getiren bir sembol olarak kullanılıyor olması, Alevi topluluğunda kadın sorununun tanımlanmasını engellemektedir. Her iki topluluk içinde de kadınlar, farklılığın belirlendiği dayanak noktası olarak konumlandırılmaktadırlar. Erman'ında (2005) "Mahalledeki Öteki: Gecekondu Ortamında Alevi Sünni İlişkileri" makalesinde belirttiği gibi mahallede kadınların giyim tarzlarından Alevi mi yoksa Sünni mi olduklarının anlaşılıyor olması aslında Alevi ve Sünni topluluklarının çekişmelerinin ve farklılık noktalarının kadınların giyim kuşamlarına yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu anlamda asıl konumuz olan Alevi kadını sorununa döndüğümüz zaman Alevi kadınlarının söylemlerden de etkilenerek kendilerini Sünni hemcinslerine göre daha iyi bir konumda gördükleri sonucuna ulaşılabilir. Ancak bu bütün Sünni kadınlarının Alevi kadınlarından daha kötü bir konumda olduğunun ve Alevi kadınlarının genelinin özgür ve erkekler ile eşit olduğu anlamına gelmemektedir. Bu anlamda her toplumda kadınların hayat seçeneklerini kısıtlayan ve tarih boyunca kadınların mücadele ettikleri erkek egemen sistemlerin varlığı göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Bundan dolayı da, Alevi topluluğunda da bir kadın sorunun olduğu tanınmalı ve tanımlanmalıdır. Çünkü Alevi kadını da; kadın olduğu için şiddete maruz kalmakta, ailede, kendi topluluğunda ve sosyal hayatında erkekten bir adım geride bırakılmaktadır ki bütün bunlarda ataerkil bir toplumsal düzenin varlığına işaret etmektedir.

Yapılan anket çalışmasının en çarpıcı sorusu 'Kadın Dede Olur mu/Olmalı mı?' sorusudur. Her alanda kadın erkek eşitliğinin olduğuna vurgu yapılan Alevi topluluğunda dedelik görevinde Alevi kadınlarının yok denecek kadar az temsil ediliyor olması, söylem ile pratik arasında bir boşluğun varlığına işaret etmektedir. Kendini;

aydın, ilerici, kadın hakları konusunda eşitlik yanlısı bir eğilim içinde sunan Alevi topluluğunda kadının bugün dedelik makamında bu denli az temsil edilmesi ve bu görüntünün Alevi kadınlarının pek çoğu tarafından (katılımcıların % 46,8' i kadın dede olmaz demiştir) da normal kabul edilmesi, topluluk içerisinde kadın konusunda bir sonunun varlığını bize göstermektedir. Buna karşın katılımcıların yarısından çoğu (% 50,5) da kadının dedelik görevini yapamıyor olması Alevi kadının erkekten bir adım geride durmasına neden olduğunu belirtmiştir. İnancın temeline insanı koyan ve ibadette dâhil olmak üzere cinsiyet ayırımı yapmadıklarını vurgulayan Alevi topluluğunda, kadınlarında dede olabilmesi için ataerkil örüntülere hapsolmuş zihniyetin (dedelik baba soyluluktur, kadının biyolojik özellikleri gibi) aşılmasının gerekliliği; Alevi topluluğunda üretilen söylemlerin pratiğe yansımaları açısından gereklidir.

Kadına verilen saygı ve değer açısından en azından söylemsel ve kısmen uygulamalı olarak iyi bir konumda görünen Alevi topluluğunun bu konumunu ancak, abartılı bir düzleme taşınan söylemlerden uzaklaştırabildiği, kadın ve sorunlarına kendi topluluğu içinde de eğilebildiği oranda başarılı olacağını altı çizilmelidir. Alevi kadınlarının da Alevi kimlikleri söz konusu olunca kadınlık kimliklerinden taviz vermemeleri ve topluluk içerisinde kadın olarak her alanda varlık gösterme çabası içerisinde olmaları genel olarak da kadının var olma mücadelesini destekleyen bir davranış olacaktır. Eğitim alanında desteklenen ya da desteklendiği sürekli vurgulanan Alevi kadının, başta alevi topluluğu açısından geçmişe oranla önemini kısmen yitiren bir çizgide görünen dedelik makamında olması ya da olması gerektiği söylemler ışığında söz konusu topluluk da beklenen bir gelişme olacaktır. Ataerkil örüntülerin kadın bedenini denetlemek adına kadının; biyolojik olarak: regl olma, fiziksel olarak: güçsüz ve narin olma ve duygusallığına gönderme yapılması sıklıkla başvurulan konulardır. Alevi topluluğunda kadına atfedilen söylemlerin toplumsal hayatın her alanında karşılık bulabilmesi, söz konusu topluluğun bu belirtilen ataerkil örüntü kalıplarından ayrışabildiği oranda mümkün olacaktır.

EKLER

EK 1: Alevilikte Kadının Konumunu Değerlendirmeye Yönelik Alan Araştırması

Araştırmacı: Nazlı Gümüş (Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi)

1. İsminiz

2. Yaşınız

3. Medeni haliniz

a. Evli **b.** Bekar **c.** Boşanmış **d.** Dul

4. Eğitim Durumunuz

a. Okur-yazar değil **b.** İlkokul **c.** Ortaokul
d. Lise **e.** Üniversite ve üstü

5. Okur-yazar olmamanızın nedeni nedir? (Eğer okur-yazar değilse)

a. Maddi yetersizlikler **b.** Aile engeli
c. Yaşadığınız yerde okul olmaması **d.** Çevrenin olumsuz etkisi

6. Eğitiminize devam etmeme nedeniniz nedir? (Eğer devam etmemişse)

a. Maddi yetersizlikler **b.** Aile engeli **c.** Yaşadığınız yerde okul olmaması
d. Çevrenin olumsuz etkisi **e.** Kendi isteğiniz

7. Eşinizin eğitim durumu nedir?

a. Okur-yazar değil **b.** İlkokul **c.** Ortaokul
d. Lise **e.** Üniversite ve üstü

8. Mesleğiniz nedir?

a. Ev Hanımı **b.** İşçi **c.** Memur **d.** Diğer
(.....)

9. Gelir getiren bir iş yapmak, çalışmak isteseniz eşiniz sizi engeller mi/engeller miydi?

a. Evet, engeller/engellerdi

b. Hayır, engellemez/engellemezdi

c. Bilmiyorum

10. Aylık gelir aralığınızı belirtir misiniz?

a. Asgari ücret altı

b. Asgari ücret

c. Asgari ücret-1000 TL arası

d. 1000-1999 arası

e. 2000 ve üzeri

11. Çocuğunuz var mı/sayısı?

a. Yok

b. 1

c. 2

d. 3

e. 4 ve üzeri

12. Takip ettiğiniz gazete veya dergi var mı?

a. Evet

b. Hayır

13. İsmi öğrenilir miyim? (Varsa)

.....

.....

14. Herhangi bir vakfa ya da derneğe üye misiniz?

a. Evet

b. Hayır

15. İsmi öğrenilir miyim? (Varsa)

.....

16. Sürekli gittiğiniz veya takip ettiğiniz kültürel faaliyetler var mı?

a. Evet

b. Hayır

17. Evetse neler?

.....

.....

Şimdi de evlilik konusuna değinelim. Bu konuyla ilgili bazı sorularım olacak.

18. Hangi yolla evlendiniz?

- a. Aile isteği (Görücü usulü) b. Severek (Flört) c. Kaçarak
d. Zorla kaçırılarak e. Diğer (.....)

19. Evlilik şekli size göre nasıl olmalıdır?

- a. Aile isteği (Görücü usulü) b. Severek (Flört)
c. Diğer (.....)

20. Eşinizle akrabalık ilişkiniz var mı?

- a. Evet b. Hayır

21. Bayramlarda ilk ziyaret ettiğiniz kişiler kimlerdir?

- a. Eşimin ailesi b. Benim ailem
c. Akrabalardaki en yaşlı kişiler d. Diğer (.....)

22. Ailedeki yaşlıların bakımını kim yapar?

- a. Ben b. Eşim c. Diğer (.....)

23. Sizin anne-babanız ve eşinizin anne-babası bakıma muhtaç olsa hangisini yanınıza alırsınız?

- a. Eşimin ailesini b. Benim ailemi c. Her ikisini de d. Hiç birini

24. Köyünüz var mı? Köye gidiyor musunuz?

- a. Köyümüz yok b. Evet gidiyoruz c. Hayır gitmiyoruz

25. Kocanızın köyüne mi gidiyorsunuz kendi köyünüze mi? (Farklıysa)

- a. Benim köyüme b. Eşimin köyüne c. Önce eşimin köyüne sonra benim köyüme
d. Önce benim köyüme sonra eşimin köyüne

34. Alevi kadını sizce hangi alanlarda erkekle eşittir?

a. İbadette	
b. Aile içi kararlarda	
c. Eğitim alanında	
d. Miras konusunda	
e. Diğer	

35. Aile içi şiddete en az bir defa maruz kaldınız mı?

a. Evet b. Hayır

36. Çocuklarınızın Sünni biriyle evlenmesine nasıl bakarsınız?

a. Kesinlikle karşı çıkarım b. Seviyorlarsa evlensinler

c. Bilmem hiç düşünmedim

37. Hayırsa neden?

.....

38. Cem töreninde kadının konumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

.....

.....

.....

.....

39. Aleviliğin en çok değer verdiğiniz yönü nedir?

.....

.....

.....

40. Alevilikte kadın erkek eşit midir?

a. Evet b. Hayır

41. Neden?

.....

42. Çocuklarınızdan sadece birini okutma imkânınız olsa bu hangisi olurdu? Kız ya da erkek olması bu tercihinizi etkiler mi? Neden?

.....

.....

43. Alevilikte “kadın dede” olur mu/olmalı mı?

a. Evet

b. Hayır

44. Neden?

.....

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, Ali, www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar, t.y.: 50, (24.02.2011).
- AKTAŞ, Cihan, (1997), **Devrim ve Kadın**, Nehir Yayınları, İstanbul.
- AYDIN, Erdoğan, (2007), **Kimlik Mücadelesi'nde Alevilik**, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- BAHADIR, İbrahim, (2005), **Alevi ve Sünni Tekkelerinde Kadın Dervişler**, Su Yayınevi, İstanbul.
- BAL, Hüseyin, (2002), “Alevi Bektaşî Nefeslerinde Toplumsal Bir Varlık Olarak İnsan, Folklor/ Edebiyat Halk Dili, Etnoloji, Antropoloji, Tarih, Edebiyat”, **3 Aylık Kültür Dergisi Alevilik Özel Sayısı II**, Sayı 30 Başkent Matbaası, Ankara.
- BAYRAM, Mikail, (1987), **Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum**, Gümüş Matbaası, Konya.
- BEAUVOUÏR, Simone de, (1993), **Kadın “İkinci Cins” Genç Kızlık Çağı**, Çev. Bertan Onaran, Payel Yay., İstanbul.
- BERKTAY, Fatmagül, (2003a), **Tarihin Cinsiyeti**, Metis Yayınları, İstanbul.
- BERKTAY, Fatmagül, (2003b), **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, Metis Yayınları, İstanbul.
- BİLGİN, Nuri, (1995), **Kolektif Kimlik**, Sistem Yayınları, İstanbul.
- BRUINSEN, Martin Van, (2005), **Kürtlük, Türklük, Alevilik Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri**, Çev. Hakan Yurdakul, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÇAKIR, Ruşen, (2003), “Politik “Alevilik” ile Politik “Sünnilik” Benzerlikler ve Zıtlıklar”, Der: T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, **Alevi Kimliği**, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul.
- ÇAMUROĞLU, Reha, (2003), “Türkiye’de Alevi Uyanışı”, Der: Der: T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, **Alevi Kimliği**, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul.
- DEWEY, John, (1993), **Özgürlük ve Kültür**, Çev. Vedat Günyol, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- DİERL, Anton Jozef, (1991), **Anadolu Aleviliği**, Çev. Fahrettin Yiğit, Ant Yayınları, İstanbul.

- DOĞAN, İsmail, (2001), **Osmanlı Ailesi**, Sosyolojik Bir Yaklaşım, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- ENGELS, Friedrich, (2009), **Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, Çev: Hasan İlhan, Alter Yayıncılık, Ankara.
- ENGİN, İsmail, (2001), “Avustralyalı Alevilerin Sesi Dergisi”, Haz: İsmail Engin, Franz, Erhard, **Aleviler/Alewiten**, Cilt 3 Band, Siyaset ve Örgütler/Politik und Organisationen, Deutsches Orient-Institut, Hamburg Mitteilungen Band.
- ERMAN, Tahire, (2005), “Mahalledeki Öteki: Gecekondu Ortamında Alevi Sünni İlişkileri”, Der: Gönül Putlar, Tahire Erman, **Türk(İye) Kültürleri**, Kültür Araştırmaları Derneği, Tetragon, Ankara.
- EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, (1980), **Bütün Yönleriyle Bektaşilik (Alevilik)**, Yeni Çığır Yayınları, İstanbul.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, (1994), **Türkiye’de Alevi Bektaşilik**, Selçuk Yayınları, İstanbul.
- FIRAT, Kamil, www.pirsultanabdal.org/kentlesen_alevilik, (01.03.2011).
- FROMM, Eric, (1995), **Çağımızın Özgürlük Sorunu**, Çev. Bozkurt Güvenç, Gündoğdu Yayınları, Ankara.
- GÜLÇİÇEK, Ali Duran, (1993), **Alevi-Bektaşî Yolu**, İstanbul.
- GÜLTEPE, Necati, (2008), **Türk Kadın Tarihine Giriş-Amazonlardan Bacıyan-ı Ruma’a**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- GÜR, Metin, (2004), **Sütü Küstürmek Almanya’da Anadolu Kadınları**, Günizi Yayıncılık, İstanbul.
- HALL, Stuart, (1998), **Kültürel Kimlik ve Diaspora**, RUTHERFORD J., A. STUART, K. MERCER, P. PARMAR, H. BHABHA, S. WEEKS, L. YOUNG, **Kimlik, Topluluk/Kültür/Farklılık**, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, (1966), **Düşünce Tarihi**, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- ILLİCH, Ivan, (1996), **Gender**, Çev. Ahmet Fethi, Ayraç Yay., Ankara.

- İRİGARAY, Luce, (2006), **Ben Sen Biz Farklılık Kültürüne Doğru**, Çev. Sabri Büyükdüvenci, Nilgün Tural, İmge Kitapevi, İstanbul.
- KANDİYOTİ, Deniz, (1997), **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar**, Metis Yayınları, İstanbul.
- KAPLAN, İsmail, (2001), “Avrupa’da Alevi Örgütlenmesine Bakış”, Haz: İsmail Engin, Franz Erhard, **Aleviler/Alewiten**, Cilt 3 Band, Siyaset ve Örgütler/Politik und Organisationen, Deutsches Orient-Institut, Hamburg Mitteilungen Band.
- KAYA, Hasan, (2006), **Başka Bir Gözle Alevilik Kızılbaşlık**, Anfora Yayınları, İstanbul.
- KAYA, Şehriban, (2009), “Kadınsız Alevilik: Aleviliğin Kamusal Söylemleri ve Tarih Yazımı”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, Güz sayısı.
- KESKİN, Yahya Mustafa, (2004), **Kırsal Kesim Aleviliği**, İlahiyat Yayınları, Ankara.
- KEÇELİ, Şakir, (2001), “Milli Eğitimde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredatında Alevilik Nasıl İşlenebilir?”, Haz: İsmail Engin, Franz Erhard, **Aleviler/Alewiten**, Cilt 3 Band, Siyaset ve Örgütler/Politik und Organisationen, Deutsches Orient-Institut, Hamburg Mitteilungen Band.
- KORKMAZ, Esat, (2000), **Anadolu Aleviliği**, Berfin Yayınları, İstanbul.
- KORKMAZ, Esat, (2008), **Anadolu Aleviliği, Felsefesi-İnancı-Öğretisi-Erkanı**, Berfin Yayınları, İstanbul.
- MELİKOFF, İrene, (2004), **Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe**, Çev: Turan Alptekin, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul.
- MELİKOFF, İrene, (2009), **Uyur İdik Uyardılar-Alevilik Bektaşilik Araştırmaları**-Çev. Turan Alptekin, Demos Yayınları, İstanbul.
- MELİKOFF, İ., O., J. P. EFENDİEV, L. Bazin, ROUX, P. DOMUNT, P.J. BUMKE, M.V. BRUİNNES, (1997), “Tuttum Aynayı Yüzüme Ali Göründü Gözüme”, **Yabancı Araştırmacılar Gözüyle Alevilik**, Çev. İlhan Cem Erseven, Ant Yayınları, İstanbul.
- MELİKOF, Irene, (2003), “Alevi Kimliği Üzerine”, Der: T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, **Alevi Kimliği**, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul.

- MERNİSSİ, Fatima, (1993), **Hanım Sultanlar**, Çev: M. Ali Kayabal, Filiz Nayır, Cep Yayıncılık, İstanbul.
- MESSİCARD, Elise, (2007), **Türkiye’den Avrupa’ya Alevi Hareketinin Siyasallaşması**, Çev: Ali Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul.
- METİN, İsmail, (2004), **Alevilikte Tanrı Yok İnsan Var**, Tümzamanlar Yayınları, İstanbul.
- NOYAN, Bedri, (1987), **Bektaşilik Alevilik Nedir?**, Ant/Can Yay. İstanbul.
- ODYAKMAZ, A. Nevzat, (2000), **Bektaşilik Alevilik Mevlevilik Masonluk / Evrensel Sevgi Yolları**, Mephisto Yayınları, İstanbul.
- OKAN, Murat, (2004), **Türkiye’de Alevilik, Antropolojik Bir Yaklaşım**, İmge Kitabevi, İstanbul.
- ÖZ, Baki, (1995), **Bektaşilik Nedir?**, Der Yayınları, İstanbul.
- ÖZ, Baki, (2001), “Cumhuriyetin Kuruluşundan Dersim Olayı Sonuna Kadar Alevilerin Durumu”, Haz: İsmail Engin, Franz Erhard, **Aleviler/Alewiten**, Cilt 3 Band, Siyaset ve Örgütler/Politik und Organisationen, Deutsches Orient-Institut, Hamburg Mitteilungen Band.
- ÖZBUDUN, Sibel, Cahide, SARI ve Temel, DEMİRER, (2009), **Küreselleşme Kadın ve “Yeni”-Ataerki**, Ütopya Yay., İstanbul.
- SALİ, Ali, (2007), www.mecazen.com/kadinlar-cem-tutamaz-polemigi (01.03.2011).
- GÜNEŞ, Z. Deniz, (2009), “Büyük Fransız Devriminde Kadınlar”, **Sanat ve Hayat Dergisi**, Sayı 41.
- SANCAR, Serpil, (2009), **Erkeklik: İmkânsız İktidar, Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler**, Metis Yayınları, İstanbul.
- SCOTT, Jacqueline, www.gencaleviler.com/forum/8216_kadinin_yeri_evi, (15.02.2011).
- SENNET, Richard, (1996), **Kamusal İnsanın Çöküşü**, Çev. Abdullah Yılmaz, Serpil Durak, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- SHANKLAND, David, (2004), “Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Aleviler Bektaşiler Nusayriler”, **Söylemde ve Hayatta Alevi Kadınına Kısa Bir Bakış, Müzakereler**, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- SİMMELE, George, (2009), **Bireysellik ve Kültür**, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yay., İstanbul.
- Sorularla Alevilik ve Bektaşilik**, (2004), Hacı Bektaş Belediyesi Yayınları, No:1.
- ŞAHİN, Şehriban, (2002) “Bir Kamusal Din Olarak Türkiye’de ve Ulus Ötesi Sosyal Alanlarda İnşa Edilen Alevilik, Folklor/Edebiyat Halk Dili, Etnoloji, Antropoloji, Tarih, Edebiyat” **3 Aylık Kültür Dergisi Alevilik Özel Sayısı 1**, 1 Sayı 29, Başkent Matbaası, Ankara.
- ŞENER, Cemal, (1988), **Alevilik Olayı; Toplumsal Bir Başkaldırının Kısa Öyküsü**, Yön Yayıncılık, İstanbul.
- TEMREN, Belkıs, (1999), “Bektaşî ve Alevi Kültüründe Kadın”, **I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri**, Ankara.
- TURAK, Özgür, (2009), [bs-ba.facebook.com/topic.](https://www.facebook.com/bs-ba/topic/), (24.02.2011).
- ÜZÜM, İlyas, (2004), “**Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Aleviler Bektaşiler Nusayriler**” **Günümüz Alevi Örgütlenmeleri ve Geleneksel Alevilikle İlişkisi**, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- VORHOFF, Karin, (2004), “Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Aleviler Bektaşiler Nusayriler”, **Söylemde ve Hayatta Alevi Kadınına Kısa Bir Bakış**, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- WEDEL, Heidi, (2001), **Siyaset ve Cinsiyet; İstanbul Gecekondualarında Kadınların Siyasal Katılımı**, Çev. Can Kurultay, Metis Yayınları, İstanbul.
- WEDEL, Heidi, (2001), “İstanbul’la Göç Eden Alevi Kadınlar”, Haz: İsmail Engin, Franz Erhard, **Aleviler/Alewiten**, Cilt 3 Band, Siyaset ve örgütler/politik und organisationen, Deutsches Orient-Institut, Hamburg Mitteilungen Band.
- WITTING, Monique, (2009), “Kadın Doğulmaz”, **Cogito**, YKY, Sayı 58.
- ZELYUT, Rıza, (1994), **Öz Kaynaklara Göre Alevilik**, Yön Yayıncılık, İstanbul.

DİZİN

- A**
- Aile, 40, 56, 57, 67, 68, 69, 82, 87, 138, 140, 142
 Alevi şeriatı, 36
 Ana, iv, v, vii, viii, 4, 22, 24, 39, 43, 45, 46, 47, 48, 102, 108, 111, 112, 113, 117
 Anadolu Bacıları, 46
 Anadolu Kadınları, 46, 145
 Anket çalışması, 52, 80
 Âşık Paşazade, 46
 Ataerkil örüntüler, 71, 80, 104, 115, 121, 136
 Ataerkillik, v, vii, 17, 18, 71, 104
 Ayin-i Cem, 34
- B**
- Babai Ayaklanması, 32
 Bacı, 24, 46, 95, 108, 144
 Bacıyan-ı rum, 46
 Batnilik, 12
- C**
- Can, 147, 148
 Cem, ix, 35, 39, 44, 65, 94, 95, 98, 111, 133, 142, 146
 Cemde kadın, 97
 Cumhuriyet, 12, 16, 38, 63, 64, 92, 104, 146
- D**
- Dede, vii, ix, 22, 23, 24, 47, 70, 101, 108, 109, 111, 114, 116, 117, 135
 Dedelik makamı, 4, 23, 38, 39, 47
 Dede-talip, 47
 Devrim, 29, 144
 Doğatanrıcılık, 36
- E**
- Ehlibeyt, 94
 Ene-l Hak, 33
 Eşitlik, ix, 21, 81, 82, 83, 90, 98, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 110, 123
- F**
- Feminizm, vii, 26
- G**
- Geleneksel öteki, 4, 16, 22
- H**
- Hacı Bektaş-ı Vel, viii, 4, 43, 94
 Hz Muhammed, 23
 Hz. Ali, viii, 4, 39, 41, 42, 43
 Hz. Fatıma, 42
- İ**
- İbadet, 43, 89, 103, 109
 İkbal Bacı, 48
 İnsan hakları, 37
 İslam, 11, 12, 14, 19, 20, 21, 32, 33, 35, 38, 40, 44, 116
- K**
- Kadın dede, 113, 116, 117, 134
 Kadın tarihi, v
 Kerbela Olayı, 23
 Kız Ana, 108
 Kızılbaş, 11, 32
 Kimlik, vii, 12, 13, 15, 91, 144, 147
 Kutsal, 23
- L**
- Laiklik, 93
- M**
- Maveraünnehir, 23
 Modernite, vii, 27
 Münire Bacı, 25, 48
- O**
- Osmanlı, 11, 12, 20, 38, 92, 109, 145
- Ö**
- Ötekillik, v, vii, 15, 22
- Evlilik, viii, 27, 44, 54, 68, 69, 79, 127, 140**

Özel mülkiyet, 18
 Özgürlük, vii, 21, 92, 120, 145

P

Pir Sultan Abdal, viii, 4, 39, 45

S

Savaşçı Kadınlar, 46
 Sosyalizm, 29

Ş

Şii Alevi, 35
 Şii inanç, 22

T

Tanrı-evren-insan, 36
 Tek Tanrılı dinler, 28
 Türkiye, 4, 5, 10, 12, 14, 24, 30, 32, 35,
 37, 38, 51, 52, 63, 70, 144, 145, 147,
 148

V

Vilayetname, 46, 102

Z

Zeynep Bacı, 48
 Zina, 40